magazin istoric

ANUL VI Nr. 6 (63) IUNIE 1972

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VI – Nr. 6 (63)
iunie 1972

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

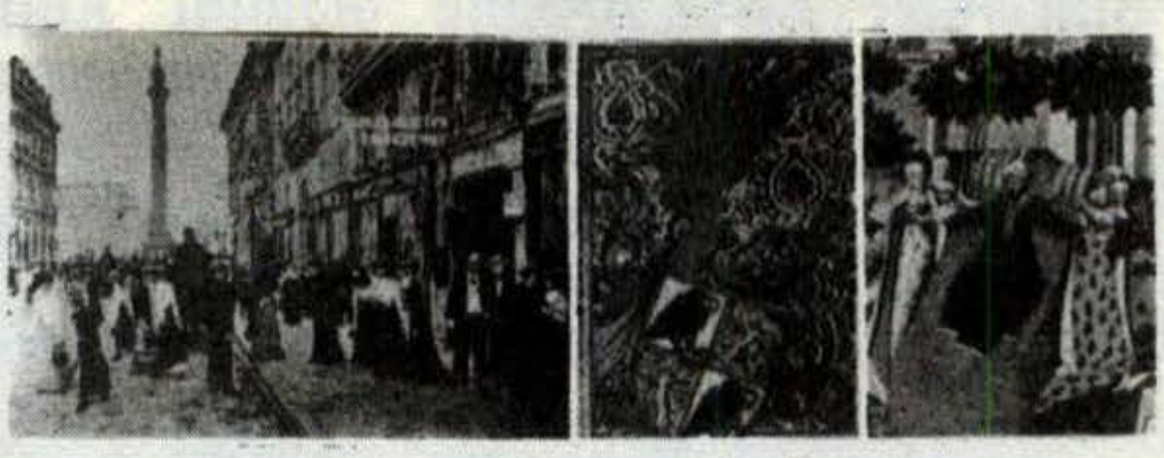

① ④ ② ③

① Parisul de la sfîrşitul veacului trecut, imortalizat de pictorul J. Béraud ; aşa l-a cunoscut şi Constantin Mille, pe atunci student ④ **(C. Mille alias Gh. Copăcineanu,** p. 50)

② Stema lui Iancu de Hunedoara, păstrată pe un document din 1453 **(Noiembrie 1444 : Iancu de Hunedoara înfruntă Semiluna,** p. 24)

③ Califii erau consideraţi urmaşi ai profetului Mahomed, a cărui imagine o reproducem în viziunea unui miniaturist francez din sec. XV **(Harun ar-Raşid între mit şi realitate,** p. 64)

SUMAR

De la Tomis la Constanţa : RADU VULPE 2
Cînd cea mai frumoasă vîrstă a omului era un calvar : M. ŞTEFAN, F. TĂNĂSESCU 8
Tracii — uniţi ar fi fost de neînvins : N. S. DERJAVIN 12
Un pretext, un şantaj, o mostră a politicianismului burghez : cazul Stere : ION COMAN 18
Noiembrie 1444 : Iancu de Hunedoara înfruntă Semiluna : BISTRA ŢVETKOVA 24
• **În primii ani de luptă a comuniştilor italieni** 37
Pete de rugină pe „Pactul de oţel" : A. SIMION 38
Drapelul tricolor la prefectura din Muscel : AUGUSTIN Z. N. POP . . . 45
C. Mille alias Gh. Copăcineanu : TIBERIU AVRAMESCU 50
Kemal Mustafa — „părintele turcilor" : ANDREI SILARD 52
Logofătul Tăutu NU a băut cafea : AUREL DECEI 57
• **Concursul „Magazin istoric"** 62
• **Enigmistică** 63
Harun ar-Raşid între mit şi realitate : NADIA ANGHELESCU 64
De trei ori fost-prinţ : H. DUMITRU 70
Matei Basarab face dreptate : MARIN M. BRANIŞTE, GH. PĂRNUŢĂ . . 76
Fasciştii părăsesc insula lui Napoleon : CLAUDE CHAMBARD 78
Memoria istorică a popoarelor noastre : LAJOS ELEKES 86
Secretul micului templu : D. DUMITRIU 88
O năpăstuită a antichităţii : A. CARAIMAN 90
Dicţionar istoric : Birul : NICOLAE STOICESCU 92
Eroul necunoscut : M. OLTEANU 94
• **Cărţi sosite la redacţie** 97
• **Poşta „Magazin istoric"** 98

De la Tomis la Constanța

Tomisul—frumosul port de la Pontul Euxin, a fost unul dintre orașele celebre ale antichității. Pare de aceea curios, cum un oraș atît de vestit, cunoscut pînă departe, și a cărui existență, împotriva tuturor vicisitudinilor vremii, a numărat peste zece veacuri, să-și schimbe numele, mai exact să-și uite numele său străvechi. De la Tomis la Constanța!

De ce și cînd s-a produs această substituire? Numeroși cercetători ai istoriei noastre antice au căutat să afle. Investigația a căpătat însă un plus de dificultate datorită faptului că în izvoarele cercetate celebra metropolă apărea cu două nume deodată: Tomis-Constantiana—sau cu același Constantiana, nume, însă sub diferite forme Constantia, Costanza sau Kiustenge. S-a presupus chiar că ar fi existat două orașe. Dar enigma, departe de a fi înlăturată, abia s-a adîncit. Cercetările arheologice au adus date noi, completînd sau confirmînd știrile izvoarelor scrise. Profesorul Radu Vulpe, pasionat cercetător al ținuturilor de la Pontul Euxin, ne aduce punctul său de vedere în controversata problemă.

Un oraş vestit împrumută numele unei dinastii imperiale

De la TOMIS la CONSTANŢA

RADU VULPE
Prof. univ., dr. docent,
membru al Academiei de Ştiinţe
Sociale şi Politice

Numele de azi al oraşului Constanţa are un lung trecut. Îl întîlnim încă din secolele X-XI la autorii bizantini sub forma Constantia, **iar în numeroasele hărţi nautice italiene din sec. XIV-XVI apare, pe locul străvechiului Tomis, sub forma** Costanza. **Turcii l-au prefăcut în** Kiustenge, **fără ca această pronunţie să fi înlăturat din uzul populaţiilor creştine locale varianta anterioară, pe care, după 1878, administraţia românească a statornicit-o sub aspectul** Constanţa, **pentru a denumi principalul port maritim al României. (Forma** Costanţa, **fără** n, **adesea întîlnită în pronunţia locală şi azi, era frecvent întrebuinţată în primii ani de după 1878, chiar în scris. Printre numeroasele exemple ce se pot cita, amintim scrisoarea lui Eminescu trimisă din acest oraş în 1881 şi reprodusă în revista „Tomis", IV, 1969.**

Dar numele e şi mai vechi decît izvoarele medievale citate. Originea sa trebuie căutată în vremea romană tîrzie, în legătură cu dinastia împăratului Constantin cel Mare, căreia i-au aparţinut diferiţi Constantius şi diferite Constantia.

Constantiana cea enigmatică

Este o problemă încă în discuţie dacă toponimicul **Constantia** ar deriva din **Constantiana** un nume de oraş important, pe care îl atestă insistent, în limitele provinciei Scythia Minor, listele de localităţi antice tîrzii alcătuite de Hierocles,* de Procopius** şi de Notitia Episcopatuum a lui C. De Boor.*** E drept că în aceste izvoare sînt înregistrate, concomitent şi la o mare distanţă între ele, atît Constantiana, cît şi Tomis, lăsînd impresia că ar fi vorba de două oraşe diferite. Nu trebuie însă să pierdem din vedere că listele respective reprezintă simple înşirări de nume, fără pretenţie de riguroasă precizie topografică. Locul Constantianei în aceste izvoare, în raport cu Tomis la sfîrşitul listei e fie efect al întîmplării, fie o adăugire mai recentă la o schemă toponimică reprodusă din izvoare mai vechi. Concomitenţa Constantianei şi a Tomisului în aceleaşi izvoare se mai poate explica prin aceea că de obicei, după ce se modifică numirea unei localităţi, numele vechi coexistă o vreme cu cel nou.

Puţinele încercări făcute pînă acum de a-i găsi Constantianei o altă poziţie în Dobrogea n-au adus dovezi de natură să înlăture eventualitatea localizării sale la Tomis ori în imediata apropiere a acestei metropole pontice. În schimb prezintă o impresionantă coincidenţă apariţia Constantianei pe o inscripţie funerară din sec. V-VI, descoperită chiar la Constanţa şi pomenind pe un „Ioannes fiul lui Phocas din Constantiana". Desigur, inscripţia nu constituie o dovadă absolută a identităţii dintre cele două nume de oraşe, dar nici nu s-ar putea trece uşor peste constatarea că singurul document epigrafic ce atestă existenţa unui oraş antic cu numele Constantiana provine tocmai dintr-un loc care de atunci încoace s-a chemat Constanţa.

În rezumat, e de reţinut că, în stadiul actual al informaţiei, în vreme ce la Tomis avem o **Constanţa,** nicăieri în res-

---

* **Hierocles, autor din prima jumătate a sec. VI. În anii 527-528 a alcătuit un Ghid de călătorie, Synecdemus, indice istorico-geografic al provinciilor şi oraşelor din Imperiul roman de Răsărit. Ghidul lui Hierocles a fost utilizat cîteva yeacuri mai tîrziu de către împăratul Constantin Porfirogenetul în lucrarea sa Despre ţinuturile Imperiului bizantin (De thematibus).**

** **Procopius din Cesareea — scriitor bizantin din sec. VI, contemporan cu împăratul Iustinian.**

*** **Este vorba de o listă de oraşe şi reşedinţe de episcopi, realizată de un autor anonim de prin sec. VIII şi publicată de învăţatul C. De Boor.**

tul provinciei Scythia nu există semne despre vreo altă localitate medievală sau modernă al cărei nume să evoce o **Constantiana.** Cu toate acestea, se cuvine să considerăm cu interes teza recentă a cercetătorului Emilian Popescu, doctor în ştiinţe istorice, care, luînd în seamă ordinea localităţilor dobrogene antice din menţionatele liste, socoate că oraşul episcopal **Constantiana,** pe care îl vede cu totul separat de Tomis, trebuie să fi existat la nord de Histria şi ca atare propune identificarea sa cu importanta cetate de la Capul Dolojman lîngă Jurilovca între lacurile Razelm şi Goloviţa, unde s-au descoperit remarcabile monumente creştine din sec. V-VI. Dar pentru această localizare e nevoie de confirmări concrete, care încă lipsesc.

Cartierul din zona continentală

Dar, mai mult decît eventuala sa derivare din Constantiana, pentru numele **Constantia-Constanţa** este esenţial să ştim cum a ajuns să fie folosit în locul vechiului nume **Tomis.** În această privinţă s-au dat diverse explicaţii, cele mai multe bazate pe prezumţia că o cetate numită fie Constantiana, fie Constantia, ar fi existat în apropiere de Tomis, ceea ce ar fi înlesnit substituirea de nume. Cum însă resturile unei atare cetăţi separate nu au fost găsite în teritoriul tomitan, regretatul nostru coleg de la Şcoala Română din Roma, profesorul Nicolae Grămadă (căruia i se datoreşte un temeinic studiu despre hărţile nautice italiene medievale în legătură cu Scythia Minor) a emis părerea că ambele nume, şi Tomis şi Constantia, ar fi fost purtate simultan, în sec. IV, de unul şi acelaşi oraş, ca urmare a unor eventuale restaurări ale fortificaţiilor locale de către împăratul Constantius II şi că ulterior vechiul nume grec ar fi dispărut, rămînînd biruitor cel nou, roman.

În ce ne priveşte, socotim că această interpretare merită azi mai mult interes decît i s-a acordat în trecut. O reţinem, în esenţă, pe deasupra tuturor celorlalte explicaţii propuse şi renunţăm şi la propria noastră opinie, exprimată în treacăt acum trei decenii, despre eventualitatea unei origini bizantine mai tîrzii a numelui Constanţa. Sporul de informaţie dat de cercetările arheologice din ultimii zece ani pe cuprinsul vechiului Tomis impune o asemenea revizuire.

Pe aria acestei cetăţi antice deosebim, topografic, două zone : una peninsulară, jos, şi alta continentală, sus, spre vest de muchia de pantă de la Biserica Grecească şi de la Poştă. Lucrările începute în anul 1960 pentru noul cartier de blocuri din zona de sus, pe spaţiul larg al fostei gări Constanţa, au scos la lumină temeliile unei mari şi importante basilici, resturile alteia mai mici, mai multe cuptoare de cărămizi, numeroase urme de locuinţe, toate datînd, cel mai devreme, de la sfîrşitul sec. III şi pînă în sec. VII, precum şi un depozit de sculpturi din sec. I î.e.n.-sec. III e.n. găsit lîngă basilica mare. Din aceeaşi perioadă datează şi zidul cetăţii Tomis care mărgineşte această zonă spre nord şi spre vest şi ale cărui ruine se văd azi din loc în loc pe un traseu începînd la est în dreptul plajei „Modern" şi sfîrşind spre sud-vest, pe

Cu Diocleţian a fost instaurat regimul monarhic totalitar al Imperiului roman : Dominatul. În această perioadă au devenit frecvente cazurile cînd denumirile oraşelor sau localităţilor derivau din numele împăraţilor

In p. 2 : *Constantius II, demn urmaş al marelui împărat Constantin cel Mare. În cinstea lui sau a fiicei sale — Tomisul antic şi-a luat alt nume*

faleza opusă, în dreptul porţii nr. 3 a portului Constanţa. Din acest zid fac parte „Turnul Măcelarilor" de lîngă hotelul Victoria şi porţile scoase la iveală pe Bulevardul Republicii, de o parte şi de alta a fostului Comandament al Marinei. Nici un vestigiu de locuire din zona de sus nu e mai vechi de sfîrşitul sec. III. Resturile arheologice anterioare din această parte a Tomisului se referă exclusiv la morminte, caracteristice pentru zonele situate în afara zidurilor oraşelor antice. În schimb mormintele lipsesc mai jos, în zona peninsulară, unde în toate epocile apar numai resturi de clădiri.

Din aceste constatări rezultă că oraşul Tomis, ocupînd de la origine partea pe-

ninsulară, s-a extins în zona continentală abia în perioada tîrzie a vremii romane, aproximativ o dată cu instaurarea **dominatului** * şi cu biruinţa creştinismului. Zidul de apărare al oraşului, înainte de această extindere, trebuie să fi format un baraj care gîtuia peninsula de-a lungul muchiei de pantă pe care se mergea dinspre peninsulă către zona continentală, pe atunci situată în afara zidurilor cetăţii, **extra muros.** La începutul erei noastre, adică în primele decenii ale epocii romane, pe acea muchie se afla zidul „scurt" **(murus brevis, moenia exigua)** de care vorbeşte Ovidiu în versurile sale tomitane şi despre care el precizează că se afla „la un loc potrivit", pe o „înălţime" numită de el, într-un sens vag, **tumulus.** După ce, începînd de la sfîrşitul sec. III, s-a construit un alt zid mai lung, mai solid şi mai complicat, prin care se includea zona continentală în interiorul oraşului, barajul de pe „tumulus" devenit de prisos, trebuie să fi fost nu numai părăsit, dar chiar cu desăvîrşire distrus, pentru ca materialul său să fie utilizat la noua fortificaţie. Aşa s-ar explica de ce, în afară de unele indicii neconcludente, urmele traseului său încă n-au fost găsite cu prilejul descoperirilor întîmplătoare (singurele produse pînă acum pe muchia respectivă). Desigur, nu va fi uşoară cercetarea unui zid smuls din temelii, dar nici cu totul lipsită de speranţe.

Înglobînd între zidurile sale, în preajma sec. IV, considerabila zonă de sus, oraşul Tomis aproape şi-a dublat întinderea. Cele două zone, deşi alcătuiau o unitate urbană, trebuie practic să fi fost însă net deosebite. Zona de sus, devenită un cartier nou, cu populaţie recentă, mai accesibilă creştinismului, cu biserici monumentale conţinînd moaşte de martiri, trebuie să fi avut de la început o viaţă religioasă mult mai activă şi mai omogenă decît vechea zonă peninsulară. Acolo locuiau familii vechi şi înstărite, păstrătoare încă în mare măsură a tradiţiilor şi înclinărilor păgîne. De aci o prioritate spirituală care va impune noul cartier faţă de cel vechi, pe măsură ce creştinismul îşi va spori autoritatea pînă va deveni unica religie a Imperiului.

Un vechi renume în eclipsă

Dar noul cartier, de sus, îşi avea, fără îndoială, un nume al său, prin care i se preciza individualitatea faţă de vechiul nucleu peninsular al oraşului Tomis şi care, favorizat de rezonanţa prestigiului

* **Numele care se dă regimului monarhic totalitar al Imperiului roman de după Diocleţian, moştenit şi de Imperiul bizantin. Regimul anterior, cu un împărat care îşi împărţea autoritatea cu Senatul de origine republicană, se numea principat.**

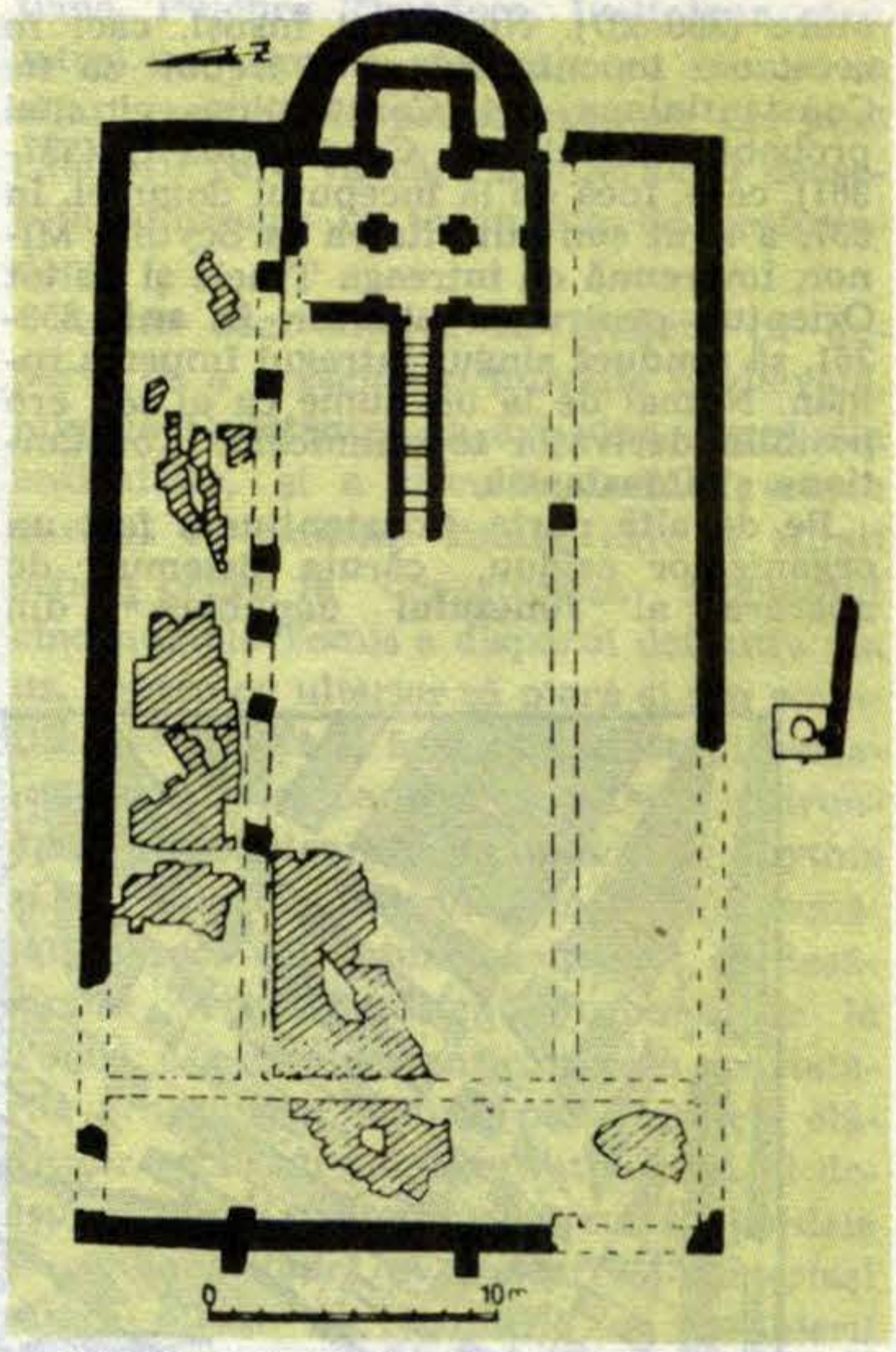

Basilica mare din sectorul de vest al cetăţii Tomis

său eclesiastic, atît de hotărîtor pe atunci, era destinat unei largi şi durabile popularităţi. Acest nume se va extinde, prin frecventa sa utilizare, asupra întregului oraş, eclipsînd tot mai mult denumirea de **Tomis,** pînă cînd o va face să se piardă în uitare ; el nu va fi altul decît **Constantia** (ori, eventual, la început, **Consţantiana).** Seria deducţiilor sugerate de constatările arheologice se întîlneşte astfel într-o naturală concordanţă cu interpretările cele mai logice inspirate de ştirile documentare privind istoria numelui actual, **Constanţa.**

O atare explicaţie a înlocuirii numelui Tomis prin Constanţa se înscrie în ordinea firească a realităţilor, reprezentînd efectul unor modificări intervenite în evoluţia, structura şi topografia localităţii. Exemplele similare în lumea antică sînt frecvente. Este cunoscut cazul oraşului elenic Parthenope din Italia, căruia, adăugîndu-i-se, pe măsura dezvoltării sale un cartier numit Neapolis (Oraşul Nou), vechiul nume a fost înlocuit treptat cu cel al cartierului nou — vestitul Napoli de azi.

În ce privesc motivele pentru care cartierul de sus al oraşului Tomis a primit numele **Constantia** (ori Constantiana), nu le-am putea căuta decît în legătură cu un personaj din dinastia lui Constantin cel

Mare (306-337). Nu cu el însuşi, căci în acest caz toponimicul ar fi trebuit să fie Constantiniana ori Constantina, ci mai probabil cu fiul său, Constantius II (337-361), care, încă de la începutul domniei, în 337, a avut sub autoritatea sa Scythia Minor, împreună cu întreaga Tracie şi cu tot Orientul, pentru ca ulterior, în anii 353-361, să conducă singur întregul Imperiu roman. Numai de la un nume ca al său era posibilă derivaţia toponimicelor Constantiana şi Constantia.

Pe de altă parte, Constantius a fost un organizator asiduu, căruia sistemul de apărare al **limesului** danubian * din

Nu este de loc exclus, ci chiar probabil ca, o dată cu desăvîrşirea fortificaţiilor, Constantius, care era un creştin fervent, adept al arianismului **, să fi patronat şi construcţiile basilicilor din interiorul cartierului de sus pe care aceste fortificaţii îl înconjurau.

În cinstea împăratului sau a fiicei sale?

Pe de altă parte, fără a dispune în prezent de nici un indiciu documentar, se cuvine să amintim, în aceeaşi ordine de

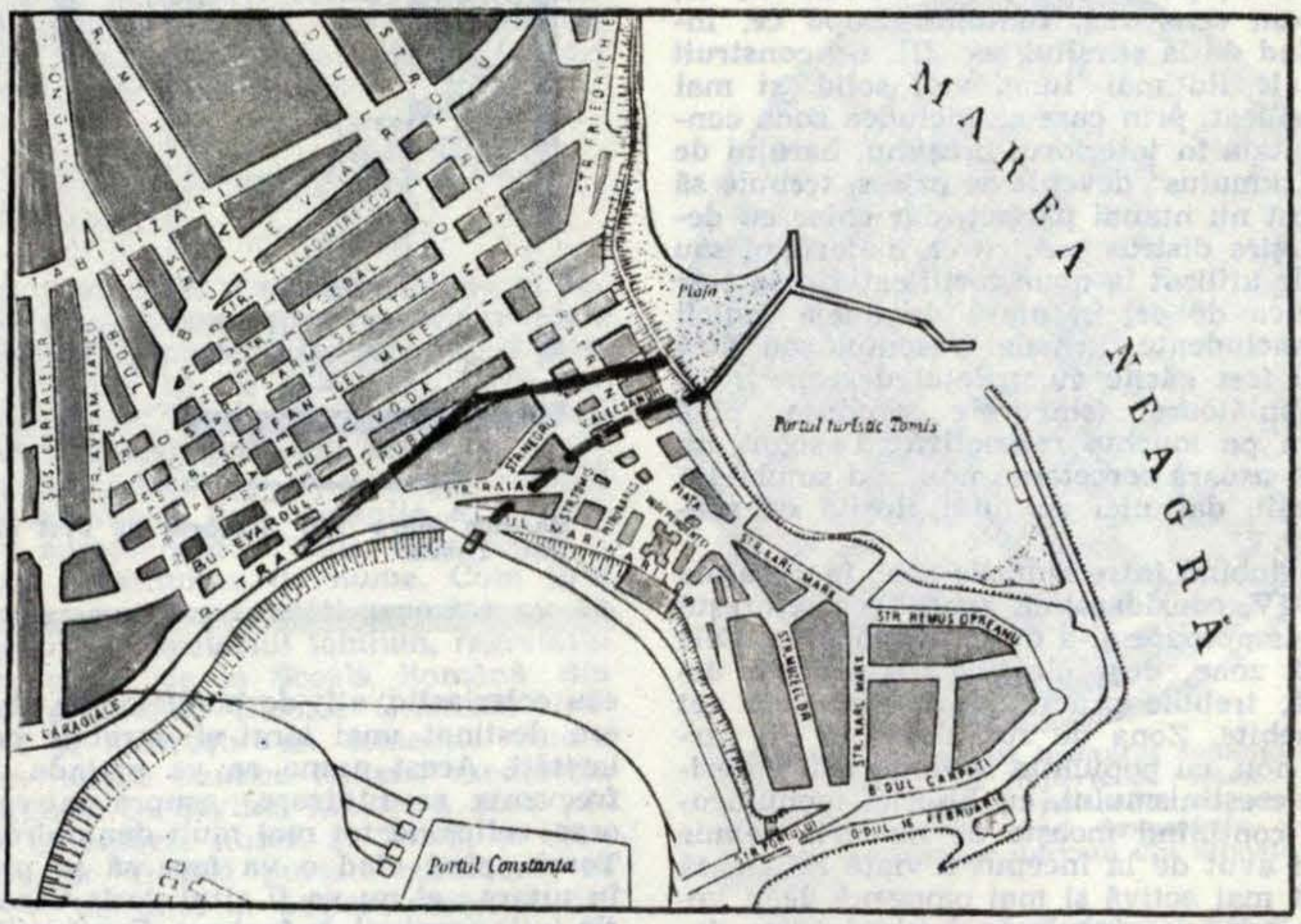

Graţie cercetărilor arheologice, pe harta de azi a oraşului Constanţa au putut fi marcate zidurile potrivit cărora se poate delimita cartierul nou constanţian :
a) zidul existent înainte de sec. III e.n.
b) zidul din sec. III e.n.

provincia Scythia îi datorează mult. E foarte probabil, ca, aşa cum se presupune în general, el să fi contribuit într-un mod hotărîtor la perfectarea fortificaţiilor tomitane şi să fi meritat astfel cinstea ca numele său să fi dat naştere unui toponimic local. Dar trebuie să precizăm că, nefiind vorba decît de zidul cel nou care limita cartierul de sus al Tomisului, numele revenea **numai** acestui cartier.

idei, şi diferitele personaje feminine din dinastia constantiniană dintre care una ar fi putut avea eventual un rol în originea numelui cartierului nou de la Tomis. Să fi fost vorba de Flavia Valeria Constantia, sora lui Constantin cel Mare, fosta soţie a lui Licinius ? Deşi era devotată arianismului, soţul său Licinius (303-324), împărat al Orientului, din care făcea parte şi provincia Scythia, nu numai că nu ocrotea manifestările creştine, dar, după cum atestă inscripţia din vremea sa

* Frontiera de pe Dunăre a Imperiului roman, apărată printr-un sistem de castre.

** Sectă importantă de la începutul creştinismului, confesînd o anumită dogmă, susţinută de episcopul Arius din Alexandria, spre deosebire de dogma ortodoxă a patriarhului Atanasie (Athanasius), care pînă la urmă va rămîne învingătoare.

de la Salsovia (Mahmudia), tocmai în această provincie el luase măsuri pentru întărirea cultului păgîn al Soarelui (Sol Invictus). Credem, de asemenea, că nu e vorba nici de pasionata arianâ Flavia Iulia Constantia, fiica lui Constantin şi sora lui Constantius II, căsătorită succesiv cu caesarii Hannibalianus şi Gallus, deoarece, datorită activităţilor celor doi soţi ai ei, a locuit mai mult în Asia. Singura care ar putea fi luată în consideraţie, pentru o eventuală explicare a toponimicului Constantia, este Flavia Maxima Constantia, fiica postumă a lui Constantius II, născută în anul 362, căsătorită în anul 375 cu împăratul Graţian şi decedată în 383. Nu fiindcă ar fi avut vreo intervenţie specială la Tomis, ci pentru că, spre deosebire de precedentele ei omonime, această împărătească, sanctificată de biserică, n-a fost arianâ, ci o foarte pioasă ortodoxă. Cum în acerbele divergenţe teologice din sec. IV clerul tomitan a înclinat hotărît spre ortodoxia lui Atanasie (chiar în vremea împăraţilor arieni Constantius II şi Valens), e posibil ca memoria ei să se fi bucurat de un cult deosebit în metropola pontică şi astfel o basilică de frunte din cartierul de sus să-i fi purtat hramul. De unde apoi extinderea numelui său la întregul cartier.

Bineînţeles, această ipoteză ar exclude explicarea numelui oraşului Constantia prin activitatea constructivă a lui Constantius II. De aceea e firesc ca ambele eventualităţi să rămînă în atenţia cercetării, care să decidă între ele, verificîndu-le prin viitoare descoperiri arheologice şi epigrafice.

E drept că ipoteza favorabilă numelui lui Constantius II pare a avea mai multe temeiuri dar, ţinînd seama de atmosfera timpului, atît de covîrşitor dominată de preocupările religioase, nici presupunerile relative la un eventual cult al Sfintei împărătese Constanţa (Constantia) nu sînt de neglijat. Este adevărat, de asemenea, că localităţile cu nume derivate din acelea ale împăraţilor romani, pentru motive militare, administrative, edilitare, sînt foarte frecvente în toponimia antică, inclusiv în perioada **dominatului** (de pildă, în însăşi provincia Scythia avem localităţi cu numele de Flaviana, Valentiniana, Gratiana, Pulchra Theodora, Iustiniana etc.), totuşi nu lipsesc nici cele cu nume de sfinţi creştini, ca prime exemple ale unei categorii care va căpăta ulterior o deosebită amploare în toponimia de pretutindeni.

Avem deci motive să credem că departe de a prezenta o inovaţie medievală, numele **Constanţei** de azi vine direct din antichitate, şi a circulat destulă vreme paralel cu numele **Tomis,** care a sfîrşit prin a cădea în desuetudine. Momentul cînd numele Tomis a dispărut definitiv din uz, pentru ca ulterior să piară şi din amintire, trebuie să fi fost marcat de distrugerea metropolei pontice cu prilejul pătrunderii protobulgarilor în provincia Scythia şi în Peninsula Balcanică în a doua jumătate a sec. VII. Atunci a încetat cu desăvîrşire vechea existenţă urbană de la Tomis, aşa cum se confirmă prin constatările arheologice. Totuşi, peste ruinele clădirilor vechi nu s-a aşternut pustiul, ci deasupra lor şi-au improvizat curînd bordeie şi colibe grupuri de pescari şi meseriaşi săraci, atraşi de legăturile cu corăbierii bizantini, care, niciodată, nu şi-au întrerupt cu totul circulaţia de-a lungul coastelor pontice şi, întocmai ca predecesorii lor milesieni din sec. VII-VI î.e.n., au avut nevoie totdeauna de un popas la adăpostul peninsulei tomitane. Aceşti oameni modeşti au salvat de la uitare numele **Constantia,** cel mai curent folosit pentru întregul cuprins al oraşului Tomis în ultimele sale zile. Mulţi dintre ei, proveniţi din teritoriul rural, erau de origine romanică. Ei vorbeau latineşte în forme noi, populare, aşa cum dovedeşte inscripţia de la Lazu (nu departe de Constanţa), cea mai tîrzie dintre inscripţiile latine cunoscute pînă acum în Dobrogea. Prin caracterul graiului lor s-a păstrat pronunţia latină a numelui **Constantia-Constanţa,** în loc de cea bizantină, care ar fi sunat „Constandía".

Acest nume dovedeşte prin excelenţă o continuitate de viaţă pe locul vechiului Tomis şi confirmă totodată o continuitate de viaţă romană în întreaga Scythia Minor, atestată şi prin atîtea alte dovezi de supravieţuire toponimică din antichitate.

Cînd cea mai frumoasă vîrstă a omului era un calvar

Consultînd datele statistice oficiale din perioada 1930-1936 ni se relevă acea lume intemeiată pe nedreptăţi greu de închipuit astăzi. Ne-am oprit la cîteva documente despre situaţia învăţămîntului din România în acea perioadă pentru că exprimă elocvent caracterul orînduirii bazate pe exploatarea omului de către om, dezvăluind într-un mod concludent discrepanţa dintre prevederile „democratice" ale legilor burgheze şi realităţile acelor ani. Am luat datele deceniului patru, dar oricare altul din perioada interbelică ar fi prezentat o situaţie la fel de tristă. Înscris în Constituţie, dreptul la învăţătură a putut fi exercitat doar de un număr relativ redus de cetăţeni.

Iată, spre pildă, cum se prezenta situaţia în anul şcolar 1930-1931 : din totalul de 4 229 248 copii de vîrstă şcolară, numai 1 973 949 au fost înscrişi la cursuri ; ar mai trebui să adăugăm şi faptul că dintre aceştia 522 149 nu le-au putut frecventa. Motivele sînt lesne de închipuit : taxe împovărătoare, sărăcia, mizeria care determinau pe tineri să-şi cîştige încă de timpuriu cele necesare traiului. În acele vremuri pentru subvenţionarea şcolilor se apela adesea la sentimentele filantropice, la mila unor persoane a căror stare materială le putea permite acordarea de ajutoare elevilor şi studenţilor.

Dar nu jalbele erau unica şi cea mai sigură cale de înlăturare a stărilor de atunci. Îndrumaţi de comunişti, tinerii studioşi au iniţiat acţiuni organizate pe temeiul unor revendicări ce vizau direct caracterul reacţionar al statului burghez. Arhivele acelor ani au păstrat numeroase documente care redau zbuciumul şi lupta tinerei generaţii pentru drepturi şi libertăţi democratice. Vă prezentăm cîteva dintre ele.

* * *

UN HAN LA MARGINE DE SAT

Ministerul Instrucţiunii
Grădina de copii, comuna Călimăneşti, judeţul Vîlcea. Nr. 6 din 31 ian. 1933.
Domniei sale, Domnului Prefect al judeţului Vîlcea

Domnule Prefect,

[...] Dacă am avut curajul să mă adresez Dv. apoi am făcut-o fiind convinsă că nu mai puţin înţelegeţi rostul acestei mici instituţii numită „grădină" [de copii], de care multe locuri şi de multe ori nu se interesează nimeni [...]. În orăşelul acesta [...] să ai durerea să găseşti „un han la margine de sat" închiriat pentru grădiniţa de copii ! ! ! Un han, cu geamuri multe şi sparte, cu pivniţă sub picioare, cu o sobă dărîmată, un han neîngrijit — căci n-are cine să-l îngrijească — închiriat pentru a aduce în el sufletele acestea nevinovate [...]. În hanul unde aceşti copilaşi văd urîtul, văd răul, văd întunericul, unde plămînii lor micuţi au fost pînă mai ieri îmbîcsiţi de fum, unde carnea lor fragedă tremură, astăzi, de frigul iernii [...]

Mă înspăimîntă gîndul că nu pot face nimic pentru aceste mici făpturi, care parcă-şi îndreaptă ochii rugători spre mine, să le dau frumosul de care au nevoie sufletele lor [...] N-am primit nici un leu pentru a îndrepta răul care se vede la şcoala mea în toată goliciunea lui [...]

Acum cîteva zile, m-am prezentat iarăşi la primărie pentru a cerceta bugetul Comitetului şcolar şi a cere bani pentru a putea cumpăra cîte ceva şcolii. Cu acelaşi cinism, ca în trecut, Domnule Prefect, am fost întîmpinată în uşa sălii de consiliu, unde am fost privită de „foarte de sus" de domnul notar, care mi-a răspuns că n-are bugetul aici, iar pentru vizitarea şcoalei — n-are timp (îi spusesem să vină să vadă că s-au dărîmat băncile şi scaunele şi au nevoie de reparaţii urgente) [...] Nu e nimeni care să vină să vadă acest „han de margine de drum", cu mese fără picioare, cu scaune care au fost lipite cu lut şi care acum stau dărîmate în toate colţurile, acest han unde o sobă fumegă cu uşa căzută, pe care nimeni nu vrea să o dreagă, că nu se plăteşte, acest han unde vîntul te împresoară din toate părţile, iar copilaşii stau zgribuliţi de frig şi rău ? Nimeni nu va veni ? [...]

Primiţi, vă rog, Domnule Prefect, asigurarea deosebitei mele stime,

Conducătoare
Victoria Zamfirescu

(Arhivele Statului Rîmnicu Vîlcea, fondul Prefecturii, dosarul nr. 10/1933)

APELURI DISPERATE

Lipova, la 5 octombrie 1933

Domnului Prefect al judeţului Timiş-Torontal

Domnule Prefect,

În numele Comitetului şcolar şi al Corpului profesoral al Şcoalei superioare comerciale din Lipova (Banat) ne permitem a vă arăta starea în care se află instituţiunea noastră. De trei ani şcoala noastră funcţionează ca extrabugetară, suportînd toate cheltuielile cu personalul didactic, administrativ şi de serviciu, cît şi cheltuielile de material.

Toate apelurile noastre disperate către Onor Ministerul Instrucţiunii Publice de a menţine şcoala în buget au fost zadarnice. Toate argumentele aduse în sprijinul menţinerii şcolii noastre ca bugetară n-au avut darul de a convinge forurile superioare. Atunci Adunarea generală şi Comitetul şcolar au hotărît menţinerea şcolii ca extrabugetară, cu orice sacrificii. Cum, însă, taxele ce le percepem de la elevi nu sînt suficiente pentru acoperirea cheltuielilor, sîntem nevoiţi a solicita subvenţii.

Facem un călduros apel la spiritul Dv. înţelegător al chestiunilor culturale, rugîndu-vă să binevoiţi a acorda şcoalei noastre o subvenţie în valoare de lei 150 000 (una sută cincizeci mii lei), sumă ce ar fi suficientă pentru acoperirea nevoilor urgente ale instituţiunii noastre [...]

DIRECTOR,
ss. indescifrabil

SECRETAR,
ss. indescifrabil

(Arhivele Statului Timişoara, fondul Prefectura judeţului Timiş-Torontal, dosarul nr. 69/1933)

21 CAMERE FĂRĂ CĂLDURĂ

Primăria Municipiului Iaşi-002 111-22 ian. 1934.

Domnule primar,

Centrul studenţilor de pe lîngă Universitatea din Iaşi, aflîndu-se într-o situaţie materială grea faţă de necesităţile lui zilnice, neavînd nici mijloace suficiente pentru a achita chiar cele două căminuri : cel de băieţi din str. Doicu 17, şi cel din str. Sărăriei 2, fiind astfel în pericol de a lăsa pe drumuri pe cei 120 studenţi locatari în căminurile acestea, care în timpul greu al iernii sînt nevoiţi

La vîrsta cînd tainele alfabetului deschid copiilor porţile atîtor vise, aceşti copii de ţărani au plecat în lumea largă pentru a cîştiga o bucată de pîine

a sta de săptămîni de zile în cele 21 camere neîncălzite, în care şi apa îngheaţă peste noapte, cu onoare venim a vă ruga să binevoiţi a ne acorda un ajutor în lemne, pentru ca cei 120 studenţi şi studente să-şi facă focul şi în camerele lor, iar în aşteptarea rezolvării satisfăcătoare a cererii noastre, vă asigurăm de profundul respect ce vi-l păstrăm şi vă mulţumim anticipat.

ss. indescifrabil,

30. I. 1934

[Rezoluţie]
Din lipsă totală de
fonduri, cu regret, pentru
moment, nu se poate satisface
această legitimă cerere.

ss. indescifrabil

(Arhivele Statului Iaşi, fondul Primăriei municipiului Iaşi, dosarul nr. 174, fila 14)

STUDENŢII LA PÎINEA SĂRACILOR

Domniei sale
Doamnei Preşedintă a Soc. „Pîinea Săracilor" — Iaşi

Doamnă Preşedintă,

Încredinţaţi că nu veţi trece cu vederea rugămintea noastră înlăcrimată, a unor studenţi săraci lipsiţi de orice mijloace materiale, care se zbat în cea mai neagră mizerie, ce se mai poate imagina, neavînd drept hrană zilnică nici măcar o bucată de pîine cu care să-şi astîmpere foamea ; încredinţaţi, zicem, de sentimentele Domniei Voastre, faţă de studenţimea săracă, după cum ne-aţi dovedit, subsemnaţii de mai jos, cu respect venim a vă ruga, dacă binevoiţi a ne ajuta cu sprijinul Domniei Voastre, mai departe, pentru a lua masa la „Pîinea săracilor", dîndu-ne posibilitatea dorită de a munci cît mai rodnic în vederea examenelor ce se apropie.

Cu nădejdea nestrămutată că veţi lua în consideraţiune rugămintea noastră, primiţi, Doamnă Preşedintă, asigurarea respectului nostru şi cea mai deplină recunoştinţă

Urmează 13 (treisprezece) semnături

(Arhivele Statului Iaşi, fondul Primăriei Iaşi, dosarul nr. 27/1934 — fila 13)

MANIFESTE ROŞII

mai 1932

INSPECTORATUL GENERAL
al JANDARMERIEI

Buletin informativ

[...] Inspectoratul regional jandarmi Iasi informează :

Propaganda comunistă scrisă a continuat cu aceeaşi furie în oraşul Iaşi, demonstrînd prin aceasta că aci se găseşte un important centru, care pînă în prezent nu a putut fi identificat.

Astfel, la 17 mai a.c., s-au lipit la cantina studenţilor [...] manifeste roşii cu inscripţii contra hitlerismului, cuzismului şi fascismului.

De asemenea, pe pereţii Facultăţii de ştiinţe s-au găsit scrise lozinci comuniste.

În sala cinematografului Trianon s-au găsit manifeste incendiare, iar pe una din străzi au fost prinşi cîţiva studenţi pe cînd vroiau să împrăştie un stoc de manifeste.

Senatul universitar Iaşi a eliminat pentru totdeauna din universităţi doi comunişti care au fost condamnaţi de tribunalul din Iaşi la 3 luni închisoare pentru propagandă comunistă.

(Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 1, dosarul nr. 40, filele 628-630).

BICIUL TAXELOR

Rectoratul Universităţii, după ordinul guvernului Vaida, a săvîrşit un nou şi brutal atentat împotriva intereselor noastre.

Taxa de înmatriculare s-a ridicat de la 1 000 lei la 1 500 lei, iar la prima rată trebuie să plăteşti, pe lîngă această sumă, şi cel puţin jumătate din taxa de facultate[...]

NICI NU SE STĂ DE VORBĂ CU VOI, PÎNĂ NU ACHITAŢI CEL PUŢIN CÎTE 2 000-2 500-3 000 — LEI.

De unde să scoateţi voi, studenţi necăjiţi, fii de ţărani săraci, de învăţători, funcţionari, pensionari şi de văduve de război, această sumă de jaf ?

Oare părinţii voştri, cu salariile şi pensiile neplătite de luni de zile, cu impozite enorme ce-i apasă, sau cu recolta nevalorizabilă sau distrusă de inundaţii, mai au de prisos să vă ajute ?

Nu !!!

Oare voi înşivă, care asudaţi în birouri sau daţi ore pentru lefuri de foame, mai aveţi o bucată de pîine de unde să rupeţi iarăşi ceva ?

Dar veţi pune justa întrebare : din impozitele părinţilor voştri, din sumele de miliarde încasate de la masele muncitoare cu atîta furie turbată, prin jaful fiscal, statul nu trebuie să susţină el Universitatea şi şcolile ? Unde merg oare aceşti bani ? De ce acest cumplit atac împotriva noastră ?

În timp ce biciul autorităţilor universitare şi al statului vă loveşte cu cruzime, şefii huligano-fascişti vă reţin de la calea luptei adevărate [...]

Numai izgonindu-i din sînul vostru şi din fruntea asociaţiilor studenţeşti,

Numai alegînd din masa studenţilor săraci şi gata de luptă Comitete de Acţiune pe Facultăţi,

Numai păşind pe drumul luptei de masă a **întrunirilor de protest, a demonstraţiilor de stradă şi a grevei universitare generale,**

VEŢI IMPUNE CERINŢELE VOASTRE :

NICI UN BAN SPORIRE SAU «REGRUPARE» DE TAXE ;

SCĂDEREA TAXELOR ÎN RAPORT CU SCUMPĂTATEA ŞI CU MINIMUL DE EXISTENŢĂ ! SCUTIREA ÎNTREAGĂ DE TAXE A TUTUROR STUDENŢILOR SĂRACI, INDIFERENT DE NAŢIONALITATE [...]

TRĂIASCĂ LUPTA ÎN FRONTUL UNIC AL STUDENŢIMII SĂRACE ŞI A TUTUROR PĂTURILOR TRUDITE.

JOS PLANUL TICĂLOS AL AUTORITĂŢILOR UNIVERSITARE DE JEFUIRE A NOASTRĂ,

TRĂIASCĂ GREVA GENERALĂ A UNIVERSITĂŢII DIN CLUJ.

Cluj, octombrie 1933

Celula Universităţii din Cluj a Partidului Comunist Român.

(Document aflat în Muzeul judeţean Tg. Mureş, inventar nr. 2903)

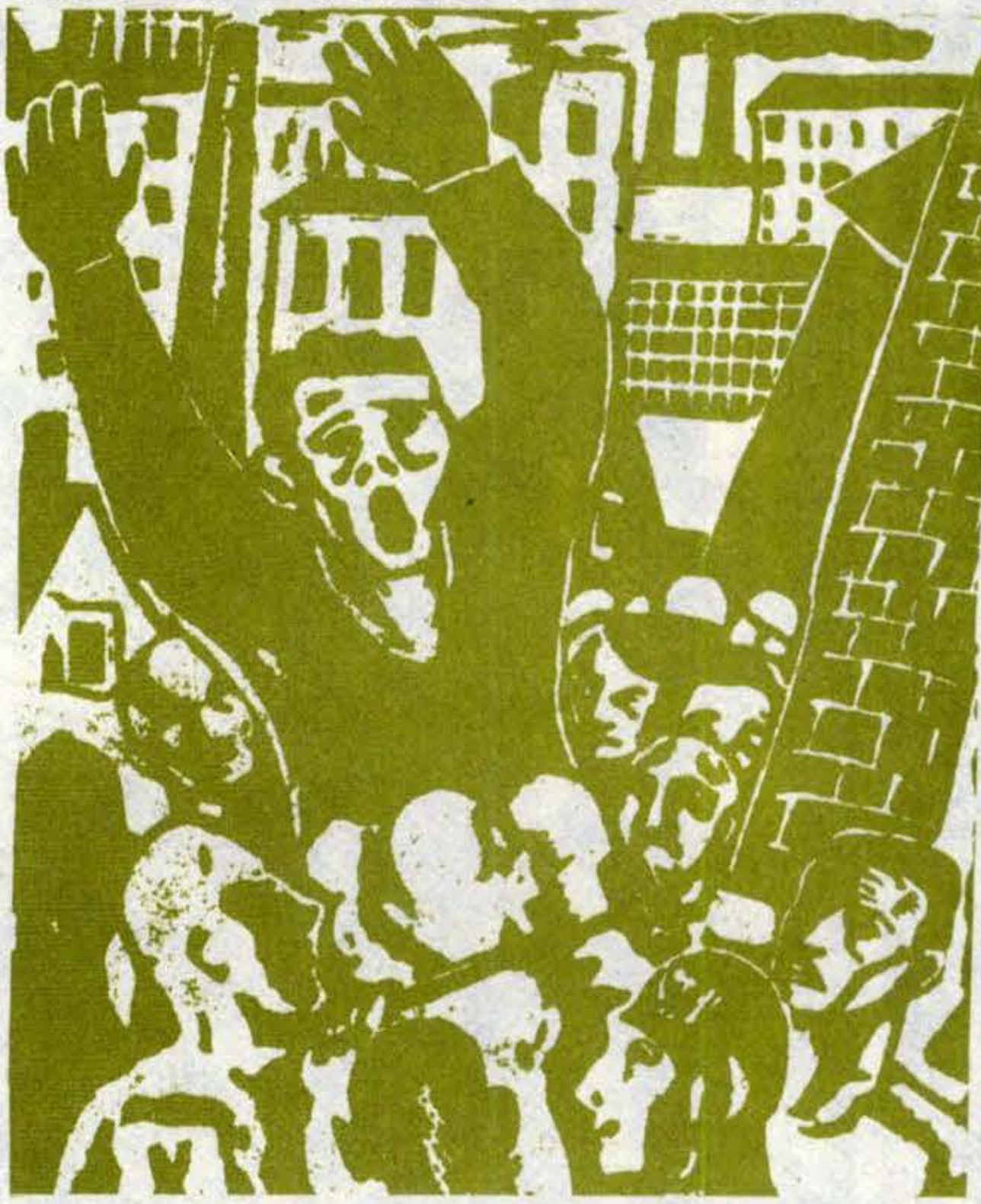

Glasul nostru e glasul istoriei (1936).
Desen de V. Dobrian

Rubrică realizată de :
M. ŞTEFAN şi F. TĂNĂSESCU

HERODOT

DESPRE TRACI:

uniţi ar fi fost de neînvins

Acad. N. S. DERJAVIN

N.S. Derjavin s-a născut la Preslav (lîngă Marea de Azov) în 1877 şi a studiat la Simferopol şi Odesa. A fost la început profesor în învăţămîntul mediu, tot prin sudul Rusiei, unde erau numeroase aşezări de bulgari. Aceasta l-a şi determinat să studieze trecutul lor, să se intereseze apoi de slava veche şi să se specializeze în slavistică (din 1907) la St. Petersburg. În 1912 era conferenţiar la această universitate, iar în 1918 profesor. Între timp scrisese una din principalele sale lucrări, Coloniile bulgare din Rusia, **2 volume — Sofia 1915, carte care şi-a păstrat valoarea şi astăzi. Între anii 1922-1925 a deţinut funcţia de rector al Universităţii din Leningrad. A devenit membru al Academiei de Ştiinţe din U.R.S.S. Slavist, etnograf, filolog şi literat, Derjavin a fost, pînă în 1917, un istoric burghez situat pe poziţii progresiste. S-a ocupat mult de probleme de istorie şi literatură bulgară, dînd bune lucrări despre legăturile dintre bulgari şi ruşi, despre emigraţia bulgară din secolul XIX, despre scriitorii şi poeţii bulgari Ivan Vazov, Hristo Botev ş.a.**

A scris şi un studiu intitulat Slavii în vechime, **tradus în limbile română şi bulgară, precum şi lucrarea** Originea poporului rus.

După 1944, Derjavin s-a ocupat tot mai mult de istoria şi istoriografia bulgară de pe poziţii marxist-leniniste. El a scris o Istorie a Bulgariei **în patru volume (Moscova-Leningrad 1945-1948), primul tratat marxist privind istoria acestei ţări, foarte apreciat la acea vreme. Astăzi, în istoriografia bulgară, se utilizează mai ales studiul său despre legăturile dintre bulgari şi ruşi.**

In unele din lucrările sale, Derjavin a fost adept al teoriei dezvoltării stadiale a popoarelor, cunoscuta teorie greşită a lui Marr, însuşită, de altfel, la timpul său şi de alţi istorici şi filologi. În ultimii ani ai vieţii (a murit în 1953), Derjavin a renunţat însă la concepţiile marriste.

Elaborînd Istoria Bulgariei **şi trebuind să consacre un capitol tracilor *, Derjavin arată că, atunci cînd a ajuns la etnogeneza tracilor şi la istoria culturii lor, a folosit pe larg lucrarea** Beiträge zur Kulturgeschichte der Thraker (Contribuţii la istoria culturii tracilor), **Sarajevo, 1918, a marelui tracolog bulgar G. Kazarov. Este adevărat că din 1918 s-a mai scris mult despre traci : atrag atenţia lucrările lui D. Decev şi mai ales ultima lucrare bulgară,** Vechea Tracie, **a savantului Hristo M. Danov (1968), ca să nu mai vorbim despre lucrările lui Vladimir Georgiev ** — sau la noi, de cele ale lui Vasile Pârvan, I. I. Russu, Radu Vulpe ş.a.**

Prof. univ. C. VELICHI

Istoria îi surprinde pe traci ocupînd, pe teritoriul european, un spaţiu destul de vast. Graniţa lor apuseană era o linie de-a lungul Tisei, Moravei şi Vardarului ; graniţa de sud — ţărmul Mării Egee şi Propontida (denumirea antică a Mării Marmara — **n. trad.**) ; în est ţărmul Mării Negre ; la nord aşezările trace se întindeau pînă în Munţii Carpaţi.

Potrivit teoriei indo-europene, tracii au apărut în Peninsula Balcanică în al treilea mileniu î.e.n. dinspre nord, de peste Dunăre, de pe pămîntul lor strămoşesc, care se întindea undeva prin Munţii Carpaţi, în imediata vecinătate a ţinuturilor strămoşeşti ale slavilor, unde ocupau cu aproximaţie crestele de sud ale Carpaţilor şi tot masivul Semigrad ***, cu părţile Siretului, Prutului şi Nistrului. De aici, tracii s-au apropiat apoi de Peninsula Balcanică. În sec. XII î.e.n., după presupunerea istoricului Ed. Mayer, parte din ei (traianii) etc. au trecut pe teritoriul Asiei Mici. De altfel, se presupune că odinioară toată zona dintre Marea Neagră şi Adriatică a fost ocupată de triburile trace ; illirii, care au apărut aici ceva mai tîrziu, i-au înlăturat de pe litoralul Adriaticii. În mişcarea lor spre sud, tracii nu s-au limitat numai la partea nordică a peninsulei, ci, în grupuri separate, au pătruns şi mai departe, în Grecia continentală, precum şi în insulele Mării Egee, pînă în Creta.

Tomaschek, autorul clasicei lucrări consacrate tracilor **Die alten Thraker (Vechii traci)** menţionează trei grupări de triburi trace.

Prima — **frigo-moesii** — era formată din 26 triburi ; a doua grupă, din 36, iar a treia, gruparea nordică, din 24 triburi, cele mai importante fiind : **geţii, agatirşii** şi **dacii,** care au trăit în nordul Dunării.

Astfel, bazîndu-se pe izvoare antice, Tomaschek a enumerat peste 90 triburi trace. Dintre autorii antici, lui Herodot îi erau cunoscute 19 triburi, lui Strabon — 22 (numai în sudul Dunării).

Tracii erau un popor care i-au frapat pe grecii antici în primul rînd prin marele lor număr. Herodot, de exemplu, afirmă că în nord ei formau cel mai numeros po-

---

* Publicăm mai jos din aceste capitole cîteva fragmente prescurtate. Titlurile şi subtitlurile aparţin redacţiei

** Vezi „Magazin istoric", nr. 3/1972.

*** Prin analogie cu Siebenburgen (Semigrad — şapte oraşe, cetăţi), probabil că este vorba de masivul Transilvaniei (n. trad).

por, după indieni. Despre numărul mare și despre forța tracilor stă mărturie și faptul că, în timpul lui Herodot, cel mai puternic dintre triburile trace, odrizii, puteau pune pe picioare o armată de 150 000 oameni, din care o treime o reprezenta cavaleria.

După Strabon, tracii de la sud de Dunăre, împărțiți în 22 triburi, puteau alcătui, în caz de forță majoră, o armată din 200 000 pedestrași și 15 000 călăreți. Cu alte cuvinte la o distanță de aproximativ 500 ani, populația tracă prezenta, în general, același indice numeric.

Edonii erau stabiliți pe cursul inferior al rîului Struma, **moesii** — între Dunăre și principalul lanț balcanic ; **bessii** — în Munții Rodopi, pe cursul superior al rîului Hebra (Mariţa) ; **odrizii** — în bazinul rîurilor Mariţa, Tungea și Erghen ; **tribalii** — de-a lungul rîului Morava, pe teritoriul dintre actualul oraș sîrb Niș și Dunăre. Dobrogea era ocupată de **geți** ; la începutul expansiunii romane în peninsulă ei ocupau de asemenea și teritoriul limitrof la nord de Dunăre. Tot la nord de fluviu locuiau și dacii.

La vest de linia Vardar-Morava se stabiliseră triburile illire, a căror graniță vestică era țărmul Adriaticei, iar la sud — Epirul. Ca și tracii, ei erau un conglomerat de triburi, însăși denumirile tribale de traci și illiri reprezentînd nume colective. Avem toate motivele să presupunem că triburile care făceau parte din aceste colective nu erau uniforme pe plan organizatoric și cultural.

Totuși, în epoca tracică propriu-zisă diferențierile erau probabil neînsemnate, ceea ce și dădea posibilitatea istoricilor din antichitate să vorbească despre un popor tracic, unic, iar lui Herodot să afirme că obiceiurile tuturor tracilor erau absolut aceleași. În decursul secolelor în cadrul relațiilor tribale interne ale tracilor s-a desfășurat un proces permanent — pe de o parte, de concentrare a micilor triburi în triburi mai mari, pe de altă parte de descompunere a triburilor mari în numeroase triburi mici.

Judecînd după mărturiile istoricilor antici, triburile trace reprezentau de fapt o organizație tipică patriarhală, dar triburi izolate sau grupe se aflau încă de atunci într-un stadiu de descompunere a orînduirii patriarhale, în timp ce altele continuau să trăiască în această orînduire.

Conform mărturiilor lui Herodot, Tucidide și ale altor autori din antichitate, la traci se ridicase în acea vreme o clasă a nobilimii. O parte din aristocrație trăia pe moșiile sale, restul pe lîngă curtea căpeteniei tribului său sau a regelui și ducea o viață de trîndăvie. În timpul războaielor, din rîndurile nobilimii s-a format cavaleria.

Poporul trac de rînd se ocupa cu agricultura, care atinsese o înaltă dezvoltare. Existau și sclavi, deși pînă în prezent încă nu sînt mărturii mai amănunțite la dispoziția cercetătorului, în această problemă *.

Scene animaliere decorînd vasele descoperite în mormîntul tracic de la Agighiol

*Kazarov I. G. : **Beiträge zur Kulturgeschichte der Thraker.** Lucrarea reprezintă un rezumat prețios al materialelor referitoare la traci. Din cauza inaccesibilității multor materiale, în descrierea despre traci, pe lîngă lucrarea clasică a lui Tomaschek și a lucrării lui Niederle, **Antichități slave**, noi ne-am folosit în mod deosebit de datele lui G. I. Kazarov **(nota autorului).**

Cnemide (jambiere) din mormîntul tracic de la Agighiol

Caracterizîndu-i pe traci ca pe cel mai numeros popor din lume, după indieni, Herodot remarcă totuşi, că dacă tracii s-ar fi unit sau dacă ar fi avut în frunte un singur conducător, ei ar fi fost cel mai puternic şi de neînvins popor.

Ca aspect fizic, potrivit mărturiilor izvoarelor antice, tracii erau oameni înalţi şi puternici, cu un păr deschis sau roşcat, cu o piele albă şi cu ochi albaştri. Despre femeile trace autorii spun că erau blonde. Potrivit lui Aristotel, tracii aveau un păr lins, Homer însă îi numeşte „moţaţi" sau „cu moţ". Sursele antice îi caracterizează ca pe un popor cu longevitate mare, ceea ce se punea în legătură cu alimentaţia lor simplă şi cu climatul sănătos al locurilor unde trăiau. Despre Teres, regele odrizilor, se spune că a ajuns la 92 ani, dar nu rare erau cazurile cînd tracii atingeau vîrsta de 100 ani. O asemenea listă nominală este alcătuită de scriitorul din sec. II Flegon din Tralles.

Tipul obişnuit de aşezare a populaţiei era satul, deşi tracii aveau şi multe oraşe. Ce anume reprezenta oraşul trac ? Era el, oare, numai un punct fortificat pentru apărare sau era un tip de aşezare mai complexă, centrul tribal consolidat al puterii laice şi spirituale, cu toate atributele sale, adică, cu un detaşament militar, cu un sanctuar, cu funcţionari guvernamentali, cu depozite alimentare în cazul unui pericol de război ş.a. ? Acest lucru nu se ştie cu exactitate. Tipică pentru denumirea oraşelor trace este terminaţia în **dava** sau **deva,** ca de exemplu : Zargidava, Tamasidava, Piroboridava pe teritoriul **ge-**

ţilor ; Dausdava în Moesia ; Singidava, Argedava, Buridava etc. — în Dacia ; Pulpudava — pe teritoriul Traciei. Afară de aceasta, denumirile unor oraşe trace se terminau în **para,** ca de pildă oraşul Bessapara — în Tracia, în — **dama,** de exemplu Uskudama — pe locul Adrianopolului etc.

În ceea ce priveşte economia, tracii vechi erau cunoscuţi în primul rînd ca buni agricultori. Ei semănau grîu, secară, orz. Dintre legume, de mare popularitate se bucurau ceapa şi usturoiul. Dintre culturile tehnice, le era cunoscută cînepa, din care îşi făceau îmbrăcămintea.

În afara cultivării plantelor de cîmp şi a grădinăritului, tracii se mai ocupau de viticultură, de apicultură şi de creşterea vitelor. Tracii erau desăvîrşiţi crescători de cai şi buni călăreţi, lucru confirmat şi de poemele homerice. De asemenea ei erau renumiţi pentru turmele lor de oi, capre şi porci, cirezile de vite. Produsele provenite din creşterea vitelor — carnea, laptele dulce şi acru, brînza şi untul, alături de vegetale, constituiau alimentaţia lor obişnuită.

Tracii vînau urşi, mistreţi, cerbi, zimbri, iepuri şi alte animale călări, cu suliţi sau cu lancea şi însoţiţi de cîini. Triburile trace care trăiau de-a lungul rîurilor, pe ţărmurile lacurilor şi ale mării, se ocupau de asemenea şi cu pescuitul.

Regiuni ale Traciei erau cunoscute pentru zăcămintele lor de aur şi argint, ca zona limitrofă a cursului inferior al rîului Struma în Bulgaria de azi, ţinutul din jurul actualului oraş Nevrocop sau celebrele regiuni din Transilvania de pe teritoriul Daciei. Populaţia acestor regiuni se ocupa cu mineritul. Căutătorii de aur nu lucrau într-un punct fix ci, în căutarea minereului, treceau din loc în loc şi se opreau acolo unde îl găseau.

În antichitate tracii erau cunoscuţi ca cel mai puternic şi mai războinic dintre popoarele europene. De altfel, cercetătorii remarcă marele lor rol în armata lui Alexandru Macedon, ceea ce se înţelege pe deplin întrucît macedonenii erau înrudiţi cu ei şi ocupau în Peninsula Balcanică teritoriul situat între traci — la est şi illiri — la vest. Tracii au servit nu numai în armatele regilor din Pergam, ci şi în oştile egiptene şi siriene, fiind folosiţi în mod deosebit de romani pentru tot felul de misiuni militare.

Totuşi, fiind izolate, triburile trace nu au reuşit să se opună asaltului forţelor armate bine organizate aparţinînd Macedoniei şi Romei. Încă în timpul domniei lui Alexandru Macedon în componenţa statului său a fost inclus prin forţa armelor întreg teritoriul triburilor trace pînă la Dunăre. O lovitură hotărîtoare a fost dată tracilor de armatele romane, care începuseră cucerirea triburilor trace încă din anii 70 î.e.n. În sec. I e.n. toată Tracia era transformată în provincie. În anul 106, înfrîngînd rezistenţa îndîrjită şi îndelungată a vitejilor daci, Imperiul roman a inclus în componenţa sa şi pe tracii de peste Dunăre. Din acest moment triburile trace au intrat într-o nouă eră a dezvoltării lor social-politice.

Realism, suplеţe şi eleganţă — trăsături caracteristice artei tracice. **(Decoraţii de pe vasele de la Agighiol)**

Anul XLVIII Nr. 79 Duminică 6 Aprilie 1930 UNIVERSUL

ULTIMA

Criza din guvern

Regenţa a acce... demisia ministe...tei

— Const. Stere înlăturat din partid —

— Cum vede d. Maniu trecutul deputatului democrat d-lui Jeneral Cihosky. — Se so...ări cu Stere?

un pretext, un şantaj, o mostră a politicianismului burghez: CAZUL STERE

Cum e prezentată demisia d-lui general Cihosky

Culise politice

ION COMAN

1930. Al doilea an al crizei economice. Statisticile oficiale consemnează reduceri mari de producție, mii de falimente, zeci de mii de șomeri. Nici o măsură politică, nici o manevră financiară nu se dovedește capabilă a opri cursul descendent al vieții economice. Inflație, șomaj, mizerie. Nivelul de viață al maselor populare, și așa foarte scăzut, suferă noi reduceri.

Incapabili a evita acest regres general, puternicii zilei nu ezită însă să reprime consecvent manifestările de împotrivire la politica lor de clasă. Activitatea partidului comunist, forța conducătoare a clasei muncitoare, este urmărită cu strășnicie. Două sînt preocupările majore ale politicienilor sus-puși : a reprima și a se menține în guvern. Cu orice mijloc, fiindcă guvernarea înseamnă, în primul rînd, putere, afaceri, bani, avere. Cu orice metodă, prin orice mijloace. Șantajul, de pildă. Șantajul financiar sau economic, șantajul de moravuri, șantajul intim-conjugal cu implicații politice, larg popularizat sau mocnit sub cenușa unor impenetrabile interese, specifice unei lumi bazată pe atotputernicia capitalului. Totul pentru un scaun de deputat sau un fotoliu ministerial, pentru înlăturarea unui rival periculos sau pentru surparea pozițiilor unor grupări sau partide adverse, pentru motive mai mult sau mai puțin mărturisite, totul după tacit acceptata formulă „scopul scuză mijloacele".

În 1930, o lovitură de acest gen, inițiată ca un mijloc de presiune asupra guvernului, a finalizat procesul de înlăturare din viața publică a uneia dintre cele mai controversate personalități ale epocii ; Constantin Stere. Provocat în anii următori primului război mondial, „cazul Stere" a răscolit, vreme de mai bine de zece ani, pasiunile celor ce se aflau în prim-planul actualității politice.

Contemporanii l-au judecat adeseori pe Constantin Stere doar prin prisma sentimentelor pe care o anumită parte a activității sale le inspira. Complicata țesătură de evenimente, întîmplări, sinuozități, reveniri și realizări ale vieții sale a creat, adeseori, dificultăți în aprecierea profilului său politic.

Născut în Rusia, pe la jumătatea secolului trecut, cel ce va deveni, mai tîrziu un personaj de frunte în ierarhia unor partide burgheze din România a debutat prin a participa la mișcarea narodnicilor, fiind, de cîteva ori, închis și deportat pentru activitatea antițaristă. Stabilit definitiv în România, la sfîrșitul veacului, s-a impus ca principal teoretician și răspînditor al poporanismului, curent social-politic literar democrat cu largi rezonanțe în epocă.

Inteligent, dinamic, a întemeiat alături de alți intelectuali de seamă, revista „Viața românească" ; apoi a devenit profesor universitar și rector al Universității din Iași. Depărtîndu-se treptat de radicalismul ideilor din tinerețe, a intrat în Partidul Liberal, unde a reprezentat o orientare cu vederi mai pronunțat democrate. A fost autorul unei celebru, pe atunci, Anteproiect de constituție, **un act de gîndire politică remarcabilă, înscris, desigur, în limitele ideologiei burgheze. A sprijinit cu consecvență ideile unei reforme agrare și ale unei reforme a sistemului electoral, pronunțîndu-se pentru introducerea votului universal. Primul război mondial l-a pus în fața unei probleme politice deosebite : el a refuzat să părăsească Bucureștii ocupați de trupele germane, inițiind ulterior chiar editarea ziarului „Lumina", care a apărut în Capitală. ***

---

* În legătură cu acest episod al activității lui C. Stere, volumul **Amintiri de la Viața românească** de M. Sevastos, apărut în 1966, citează o punere la punct făcută de Stere ulterior :

— Eu am scos „Lumina" la 1 septembrie 1917, deci după Mărășești și Mărăști. Am scos acest ziar pentru membrii guvernului român de la Iași, care-mi citeau asiduu gazeta, pentru a-i sfătui să caute a salva ceea ce se mai putea salva. Astfel, îi povățuiam să se ducă la Brest-Litovsk, unde rușii anunțaseră ca bază a tratativelor principiul : pace fără anexiuni și fără contribuții. De altfel nemții, mulțumiți de „Gazeta Bucureștilor", organul comandamentului german, nu vedeau cu ochi buni apariția unui jurnal care expunea și sprijinea punctul de vedere românesc. De aceea, autoritățile mi-au făcut dificultăți atît cu autorizația, cît și cu procurarea de hîrtie și de cerneală. „Lumina" n-a apărut cu bani nemțești, cum crede Matei Cantacuzino, ci cu banii lui Alexandru Vaida-Voevod, care mi-a împrumutat 50 000 lei — bani înapoiați peste cîteva zile [...]

„Lumina" apărea greu, fiind supusă la două cenzuri : una nemțească, pentru politica externă (fiind silit uneori să scriu două și trei articole pînă mi se publica unul), iar pentru politica internă sufeream o cenzură exercitată de oamenii lui P. P. Carp, care îmi tăiau articole despre expropriere și votul universal.

C. Stere nu a fost singurul om politic burghez care s-a comportat astfel în timpul războiului. Alexandru Marghiloman, de pildă, a avut o şi mai netă orientare filogermană şi, totuşi, în jurul său nu s-a creat un „caz". Ceea ce cu adevărat nu i s-a iertat lui C. Stere a fost poziţia lui radical-burgheză. A fost unul din întemeietorii Partidului Ţărănesc, partid care în primii ani de existenţă s-a plasat pe poziţii de stînga în evantaiul partidelor burgheze. Este semnificativ faptul că, în timpul procesului din Dealul Spirii, el a luat apărarea comuniştilor implicaţi în această înscenare judiciară. Cînd aripa de dreapta a Partidului Ţărănesc a început pertractările cu Partidul Naţional al lui Maniu în vederea fuziunii, C. Stere a fost principalul opozant, neacceptînd compromisurile ideologice pe care le solicitau „naţionalii". La crearea P.N.Ţ., în 1926, el nu a primit nici un post important, fiind admis doar în Comitetul de direcţie, organ de conducere larg, cu vagi atribuţii.

C. Stere a constituit un subiect la îndemînă în atacurile liberalilor împotriva Partidului Ţărănesc şi ulterior a Partidului Naţional-Ţărănesc. Mulţi ani după război lucrurile nu au depăşit o anumită limită, pînă cînd, spre sfîrşitul deceniului, campania anti-Stere a izbucnit deodată în forme grave, antrenînd guvernul şi P.N.Ţ., pe de o parte şi P.N.L. pe de alta.

Trei generali dau un spectacol

La 27 martie 1930, în sala Operei Române, a avut loc, în prezenţa unui membru al regenţei şi a unor personalităţi guvernamentale, o manifestare comemorativă. Totul a decurs normal pînă în momentul cînd unul dintre vorbitori — ministrul Instrucţiunii Publice — a pomenit, în discursul său, numele lui C. Stere. Cei prezenţi au reacţionat favorabil, aplaudînd în semn de omagiu pe omul ce se afla în acel moment acolo. Cu excepţia a trei generali-inspectori de armată — Mărdărescu, Petala şi Rudeanu, care, urmaţi de ofiţerii din sală, s-au ridicat ostentativ, au întors spatele tribunei şi asistenţei şi au părăsit zgomotos incinta.

Manifestarea generalilor, deşi putea fi interpretată şi ca un act de inamiciţie faţă de reprezentanţii monarhiei şi ai guvernului, a fost etichetată, la început, ca un incident minor. De altfel, ziarele de-a doua zi n-au dat atenţie celor întîmplate.

Avea să fie totuşi un fapt cu consecinţe de-a dreptul grele atît pentru C. Stere, cît şi pentru prestigiul şi stabilitatea guvernului naţional-ţărănesc : cei trei, avînd grade superioare, erau subordonaţi direct ministrului de Război. Dacă, conform regulamentelor militare, acesta i-ar fi sancţionat pentru încălcarea disciplinei de protocol, s-ar fi expus acuzaţiei că îl apără pe C. Stere, lucru pe care mulţi membri ai conducerii armatei nu l-ar fi admis. Dacă nu i-ar fi sancţionat, atitudinea sa ar fi apărut ca fiind contrară partidului aflat la guvern, în care şi Stere deţinea un portofoliu.

Consecinţele erau, deci, previzibile şi, ca atare, mulţi observatori politici au refuzat să creadă că cei trei generali au acţionat spontan şi din proprie iniţiativă. „Revolta patriotică" ce-i cuprinsese exact în acel moment fusese înadins provocată şi îndelung hrănită cu ideile şi sfaturile, de loc dezinteresate, ale unor politicieni sus-puşi. Persista însă întrebarea : cine erau „inspiratorii" ? Naţional-ţărăniştii sau liberalii ?

Se ştia de mult că unele nuanţe mai radicale ale gîndirii politice a lui C. Stere, relativa subtilitate a convingerilor sale democrate, dar mai ales capacitatea sa de sinteză politică, prestigiul său de mentor al ideologiei ţărăniste, jenau, în mod vădit, pe unii pontifi ai P.N.Ţ. Cu atît mai mult cu cît, cunoscut ca oponent al liniei politice promovate de unii politicieni aflaţi la dreapta sa, în propriul partid — era vorba în primul rînd de Iuliu Maniu şi de Virgil Madgearu — el avea, în 1930, cînd falimentul guvernării naţional-ţărăniste se transforma din supoziţie în realitate, argumentul supărător al celui ce anticipase rezultatul. Totuşi nu se putea crede că Iuliu Maniu dăduse gir unei astfel de acţiuni într-un moment cînd cabinetul său se afla zguduit de alte dificultăţi, provocate de adîncirea crizei economice.

Liberalii se agită

În schimb, din scandalul ivit, Partidul Liberal n-ar fi avut nimic de pierdut ; dimpotrivă, ar fi creat guvernului ţărănist o nouă situaţie dificilă, deschizînd poate chiar o criză de guvern. Într-adevăr, în primăvara acelui an, liberalii se aflau angajaţi într-o campanie de denigrare şi obstrucţiune a guvernului format de partidul advers. Presa liberală, utilizînd toată gama de invective la ordinea zilei, sub titluri sugestive ca „Demascarea", „Spectacolul penibil al unei guvernări", „Guvernul cinismului politic", „Naufragiul naţional-ţărănist", „La puşcărie", îşi lansase prozeliţii într-o agitaţie vecină cu furia.

În acest context, pentru mulţi din cei ce urmăreau zig-zagurile vieţii politice, ipo-

teza demisiei guvernului a devenit convingătoare. Încă de la 25 martie, într-o şedinţă a conducerii Partidului Liberal, Vintilă Brătianu solicitase regenţei să decidă demiterea imediată a guvernului şi să se încredinţeze puterea liberalilor. Se pare că tot atunci fusese pus la punct un plan concret de acţiune menit să furnizeze regenţei un motiv pentru a retrage încrederea acordată guvernului naţional-ţărănist. Cu două zile înainte de incidentul de la operă, generalul Moşoiu, cunoscut pentru vederile sale reacţionare şi pentru legăturile ce le avea cu Vintilă Brătianu, declarase într-o întrunire publică : „Guvernul păcătos care a pălmuit ţara prin acordarea de posturi de frunte trădătorilor şi dezertorilor nu mai poate avea autoritatea morală ca să ne guverneze... Campania a început, a sosit timpul faptelor şi al vorbelor. La lucru, copii !“

Era limpede că aluzia îl viza pe C. Stere. În sfîrşit, comportarea, în momentul incidentului, a ministrului de Război, generalului H. Cihoski, a întărit unele bănuieli : el fusese singurul ofiţer care, neavertizat, rămăsese în sală, vădit surprins de atitudinea subordonaţilor săi. H. Cihoski era cunoscut ca apropiat cercurilor naţional-ţărăniste încă înainte de formarea primului guvern Iuliu Maniu, fapt pentru care nu se afla în graţiile P.N.L. ; el avea astfel de suportat atitudinea ostilă a unui grup de generali şi ofiţeri superiori proliberali în frunte cu Moşoiu, Referendaru, Popovici.

Pentru P.N.L., formarea unei opinii antiguvernamentale şi concomitent proliberale era necesară declanşării unei lovituri „sub centură“, ca unic mijloc de a ajunge la guvern, deoarece după moartea regelui Ferdinand şi a lui Ion I.C. Brătianu, din obiceiul înlocuirii cabinetelor ministeriale potrivit dorinţelor şi intereselor P.N.L. nu mai rămăsese decît o nostalgică amintire. Dată fiind compoziţia relativ restrînsă a partidului — limitată îndeosebi la vîrfuri financiar-industriale, precum şi la o parte a burgheziei comerciale mari şi mijlocii — nu putea fi vorba de organizarea vreunei mişcări de masă. În aceste condiţii, găsirea unui pretext prin care guvernul ţărănist să fie pus într-o gravă dilemă părea cea mai bună soluţie. Evident, „afacerea“ implica un risc considerabil. Ziarul „Adevărul“ reproşa P.N.L. că a ales momentul şantajului său tocmai cînd „grija mulţimii tăcute este biciuită de mizerie, de sărăcie în proporţii groaznice...“ şi că „...în rănile acestei mulţimi se bagă

Constantin Stere...
...inteligent, dinamic a întemeiat alături de alţi intelectuali de seamă, prestigioasa revistă „Viaţa românească“. Redacţia revistei, planul întîi, de la stînga la dreapta : G. Ibrăileanu, C. Stere, Al. A. Philippide, N. Gane, Paul Bujor, Ion Botez, Constantin Botez, dr. George Pascu, Gheorghe din Moldova ; în planul trei — Octav Botez, M. Carp, dr. I. I. Mironescu, Petre Iliescu (tipograful)

Generalul Cihoski, ministru de Război : s-a alăturat generalilor... indisciplinaţi

degetul agitaţiei pentru a zgîndări, pentru a provoca, pentru a mobiliza voinţi devastatoare. Ce joc de dement, ce joc cu perspective de dezastru..."

„Cuiul" întregii afaceri

Pofta de putere s-a dovedit însă mai tare şi prilejul nu a fost lăsat să treacă. Şi cum „cuiul" întregii afaceri îl constituia atitudinea ministrului de Război, la 29 martie, Vintilă Brătianu, posesor al unor „împuterniciri speciale" primite din partea conducerii partidului său, s-a adresat public lui H. Cihoski, chemîndu-l să-şi definească poziţia : ori cu generalii, ori cu guvernul. În continuare, mizînd pe sprijinul forţelor politice de dreapta, de care partidul său se simţea apropiat, şeful P.N.L. le-a chemat să reacţioneze împotriva „dezordinei şi anarhiei", cu alte cuvinte, împotriva lui C. Stere şi a guvernului. La 31 martie, asociaţia reacţionară „Cultul Patriei" a organizat o manifestaţie a membrilor ei, cu sprijinul cîtorva sute de bătăuşi, în prezenţa unui grup de generali, în frunte cu acelaşi Moşoiu. Încălziţi de discursul generalului Referendaru, urlînd şi agitînd ciomegele, participanţii s-au îndreptat apoi spre strada Sărindar, cu intenţia de a devasta sediile unor ziare cu orientare antiliberală. În Parlament mai mulţi deputaţi din opoziţie şi-au exprimat dorinţa de a interpela guvernul în legătură cu atitudinea pe care înţelege s-o ia în diferendul „ivit între armată şi guvern". La 2 aprilie, inevitabilul s-a produs : un deputat a întrebat direct pe ministrul de Război dacă se solidarizează sau îi dezavuează pe cei trei generali. În faţa acestei situaţii, H. Cihoski a reacţionat exact aşa cum se aştepta opoziţia : şi-a depus demisia, alăturîndu-se celor implicaţi, adică generalilor.

Naţional-ţărăniştii s-au trezit astfel în faţa unei evoluţii, de loc plăcute, pentru existenţa ministeriatului lor. O banală întîmplare de protocol devenise un eveniment politic major, gata a se transforma într-o criză de guvern. Pentru că, în acel moment, nimeni nu-şi închipuia — cu excepţia, poate a lui Iuliu Maniu — că întreaga chestiune putea fi rezolvată în vre-un mod favorabil pentru P.N.Ţ. : se credea că între C. Stere şi P.N.Ţ. exista o legătură atît de strînsă, încît partidul şi guvernul nu puteau decît să se solidarizeze cu unul din principalii săi mentori, indiferent de consecinţele ce ar fi urmat. Dar se pune întrebarea : de ce ar fi procedat astfel P.N.Ţ., cînd de mai bine de zece ani avea de suportat „cazul Stere" şi în opoziţie şi în guvern ? Mai ales că cel incriminat, deşi era una din cele mai importante figuri ale galeriei liderilor naţional-ţărănişti, nu avea funcţii însemnate de conducere în stat şi, ca atare, teoretic, nu se putea lega soarta lui cu cea a guvernului. Practic însă, demisia ministrului de Război pusese în discuţie tot sistemul de aranjamente pe care se rezema cabinetul guvernamental, împlinindu-se astfel dorinţa liberalilor pentru care „cazul Stere" constituia un comod şi eficace instrument de acţiune.

Iuliu Maniu intră în scenă

Între perspectiva unei eventuale demisii şi dorinţa păstrării puterii mai departe, Iuliu Maniu, de obicei rezervat şi plin de ezitări, a acţionat de această dată rapid. A convocat, la domiciliul său, o şedinţă restrînsă a Comitetului de direcţie al P.N.Ţ, la care a fost invitat şi C. Stere.

Cu nedisimulată ironie, C. Stere avea să schiţeze, într-o lucrare apărută ulterior, comportarea colegilor lui în acele clipe hotărîtoare : domnul preşedinte a prezentat un scurt expozeu, terminînd cu : „Sîntem adunaţi ca în prealabil să ne înţelegem ce-i de făcut" După care a urmat o penibilă tăcere. Au tăcut pînă cînd C. Stere, înţelegînd ce se aştepta de la el, a declarat că el nu are de ales, oferindu-şi, de aceea, demisia din partid. Prefăcîndu-se că nu acceptă, Iuliu Maniu a înşirat apoi posibilităţile de ieşire din criză : sau retragerea partidului de la cîrmă, sau retragerea lui C. Stere, sau dacă nu, rezistenţa, lupta. Evitînd a alege direct, vicleanul politician a încheiat cu cîteva fraze politicoase despre necesitatea unei formule de retragere cît mai acceptabilă. V. Madgeru, ca întotdeauna, s-a plasat pe

poziția lui Iuliu Maniu, iar I. Mihalache a îngăimat ceva ce semăna mai mult a ghicitoare : „dacă ar fi fost ceea ce nu este și d-sa ar crede ceea ce nu este de crezut, atunci ar fi spus ceea ce nu se mai poate spune". Doar Grigore Iunian s-a opus în mod ferm demisiei lui C. Stere.

În acest fel, majoritatea Comitetului de direcție al P.N.Ț. a arătat că preferă să sacrifice pe unul din membrii săi decît să se opună generalilor, ori să demisioneze. Că retragerea lui C. Stere a fost dorită chiar și de Iuliu Maniu s-a văzut în după-amiaza aceleiași zile, cînd cei ce au participat la lucrările Camerei Deputaților au putut constata un fapt fără precedent în analele Parlamentului : H. Cihoski, deși demisionat, s-a așezat tot pe banca ministerială, în dreapta primului ministru, cu care s-a întreținut tot timpul, afișînd o bună dispoziție ostentativă. Dovadă că șeful guvernului, deși nu se bucura de modul cum se comportase fostul său ministru, aproba totuși, rezultatul la care se ajunsese : demisia lui Stere din partidul al cărui mentor fusese. Și alți lideri ai P.N.Ț. considerau demisia lui C. Stere, chiar în condițiile impuse de „forțe exterioare" partidului, ca un act politic menit să le lărgească posibilitățile de manevră.

Dar au apărut și alte glasuri. Indignați de ușurința cu care s-a cedat presiunii militarilor, de a frînge într-un mod foarte puțin onorabil o carieră politică de dimensiunile aceleia a lui C. Stere, mai mulți conducători național-țărăniști, între care Grigore Iunian, Petre Andrei, Mihail Ralea și alții, s-au împotrivit în mod deschis atitudinii Comitetului de direcție. Dacă guvernul cedează în fața generalilor — afirmau ei — înseamnă că P.N.Ț. nu dispune de atributele unui partid capabil să-și apere membrii ; cedînd șantajului se crea un precedent periculos pentru orice guvern aflat la cîrma țării. Un grup de susținători ai lui C. Stere, între care și deputați, au mers mai departe, cerînd formarea unui alt partid, pe baza ideologiei promovată de Stere — un fel de reluare a ideilor mai radicale părăsite de P.N.Ț. O astfel de ruptură ar fi amenințat cît se poate de serios baza parlamentară a guvernului. De altfel vicepreședintele Camerei Deputaților, partizan al lui C. Stere, a demisionat înainte de a se lămuri complet situația.

Alarmată de posibilitatea desprinderii unui întreg grup din partid, conducerea P.N.Ț. a impus, în cele din urmă, așa-numita „rezoluție Madgearu" — o platonică declarație omagială pentru C. Stere — în schimbul căreia o parte din partizanii acestuia se angajau să nu părăsească partidul. Iar în Parlament, Iuliu Maniu a afirmat, cu ipocrizia ce-l caracteriza, că nimeni nu l-a forțat pe C. Stere să demisioneze, adresîndu-i cuvinte „de înduioșare și de sinceră recunoștință".

Cînd lucrurile s-au liniștit, dincolo de riposta „steriștilor", constituiți într-o grupare separată, o concluzie aproape surprinzătoare s-a impus atenției opiniei publice : deși armata era socotită ca fiind în afara politicii, militarii neavînd, de pildă, nici măcar dreptul de vot, un grup de generali își permisese să intervină, provocînd o situație de criză a guvernului. „A fost suficient ca trei generali să încrunte din sprîncene — scria «Adevărul» — ca guvernul să plece capul, regența să adere la punctul de vedere al celor trei generali, iar nimeni să nu... observe prima imixtiune a ofițerilor activi în politică. Și în ce moment ? Exact în momentul cînd partidele politice se sfîșiau cu o demență furie, cînd criza economică a atins paroxismul... Viața politică este într-o încordare atît de intensă, încît pe urma acestei congestii de ură fără precedent va urma inevitabil o mișcare în afară de partide și împotriva partidelor".

O soluție de forță nu putea fi exclusă, mai ales că slăbiciunea factorului constituțional — regența — era evidentă. Amatorilor de ipoteze le-a rămas însă puțin timp de meditație, fiindcă peste numai două luni, ex-prințul moștenitor Carol, întors din pribegia amoroasă în care plecase, a ocupat tronul regal într-o atmosferă caracterizată printr-o senină resemnare a „marilor" partide, la consecințele căreia unii din cei implicați în revelatorul „caz Stere" nu voiseră să reflecteze atît timp cît mierea puterii li se lipea de degete.

1930 : Iuliu Maniu, între perspectiva unei eventuale demisii și dorința păstrării puterii mai departe...

Noiembrie 1444:

lancu de Hunedoara

Bistra Ţvetkova

înfruntă semiluna

Odată stabiliți în Europa (1354), otomanii au cucerit relativ repede țările balcanice, astfel că la sfîrșitul veacului XIV drumul lor spre Europa centrală mai era închis doar de statele feudale românești. Lupta acestora, condusă de Mircea cel Bătrîn (1386-1418) și Dan II (1422-1431), a reușit să stăvilească, o vreme, înaintarea turcească.

Cunoscuta cercetătoare bulgară Bistra Țvetkova a consacrat luptei antiotomane a popoarelor balcanice o amplă și documentată lucrare, intitulată Memorabila bătălie a popoarelor **(Varna, 1969), și care se referă la bătălia din 10 noiembrie 1444, a cărei descriere o reproducem în fragmentele ce urmează ; în cele 290 pagini ale cărții autoarea analizează, însă, întreaga evoluție a evenimentelor care au culminat cu lupta de la Varna.**

Spre mijlocul sec. XV, otomanii amenințau direct regatul feudal maghiar. Magnații Ungariei au înțeles că trebuia să li se opună o rezistență bine organizată, și acest argument a cîntărit greu în disputa care tocmai avea loc în legătură cu alegerea unui nou rege, în urma morții regelui Albert de Habsburg (1439). O unire a regatului maghiar și a celui polon sub un singur conducător putea oferi avantaje însemnate. Această idee, susținută cu tărie de banul de Severin, Iancu de Hunedoara, a învins, pînă la urmă, astfel că, în 1440, regele Vladislav Iagello al Poloniei a devenit și rege al Ungariei.

Numit voievod al Transilvaniei în 1441, Iancu a repurtat asupra turcilor o serie de victorii care au determinat pe suveranii Europei, în frunte cu papa, să-l considere drept singurul comandant în stare să conducă o coaliție cruciată (unii cercetători atribuie caracterul de cruciadă și luptelor antiotomane din sec. XIV-XVI). Și alte state europene (Veneția, Burgundia, Aragonul) s-au angajat să participe la coaliție, fără să-și respecte, însă, promisiunile. Așa că voievodul Transilvaniei a trebuit să se bizuie doar pe cei 25 000 oameni cu care, în septembrie 1443, a pornit în „campania cea lungă". Sultanul Murad a cerut pace și, la îndemnul lui Iancu, regele i-a acceptat propunerile, încheind un tratat de pace pe zece ani (Seghedin, iulie 1444). La 4 august, Vladislav a hotărît, însă, reluarea campaniei, în ciuda opoziției lui Iancu.

În jurul lui 20 septembrie, oastea condusă de rege și de Iancu de Hunedoara — care nu putea face opinie separată față de suveranul său — a trecut Dunărea. Forțelor creștine, mult mai reduse decît în campania precedentă, li s-au alăturat 4 000 călăreți munteni, conduși de un fiu al lui Vlad Dracul, voievodul Țării Românești. Cruciații înaintau spre Marea Neagră ; în strîmtori, era flota venețiană care trebuia să le ușureze acțiunile, împiedicînd oștile sultanului — aflate în acel moment în Asia Mică — să vină în ajutorul celor din Peninsula Balcanică. Din nefericire, venețienii nu și-au îndeplinit această misiune și, cu ajutorul unor marinari genovezi, Murad II a traversat strîmtorile (27-28 octombrie), în fruntea unei puternice oștiri. Știrea a prilejuit învinuiri reciproce între puterile care aveau interese în această zonă : Statul papal, Veneția și Genova. Astfel, lipsa de unitate a statelor din coaliția creștină — manifestată încă înainte de începerea campaniei, prin disputele privind împărțirea teritoriilor care urmau a fi eliberate — s-a accentuat, fiind unul din factorii care au contribuit la insuccesul acțiunii.

La început, însă, speriate de înaintarea creștinilor, garnizoanele otomane s-au retras dintr-o serie de cetăți de la Marea Neagră. La 9 noiembrie, forțele aliate au ajuns în Cîmpia Varnei, unde și-au așezat tabăra.

Cu o oaste uriașă, adunată la Adrianopole, sultanul a pornit pe urmele cruciaților, ajungînd și el, tot la 9 noiembrie, în Cîmpia Varnei. Ambele tabere erau pregătite pentru înfruntarea de a doua zi.

S.G.

Se înserează ; scurta și posomorîta zi de toamnă se stinge repede. Ultimele ei reflexe se topesc acolo unde marea se unește cu orizontul. Forțele militare creștine, obosite de drumul lung și de bătăliile purtate, se află nu departe de Varna. Zarva înăbușită a oștenilor se amestecă cu sforăitul cailor. În umeda penumbră, trăsăturile oștenilor aspri, ale uriașelor care și tunuri, par ireale. Pe deasupra acestei mulțimi înarmate plutește febra alarmantă a așteptării, emoția din fața necunoscutului. Cercetași neobosiți se deplasează în imediata apropiere, scrutează concentrat, pîndesc și caută dușmanul. Și iată, spre nord-vest zările se aprind : sînt miile de focuri din tabăra otomanilor. Parcă arde pămîntul : asiaticii obișnuiesc să-și tulbure dușmanii, arătîndu-le astfel marele lor număr. Surprinși, oștenii regelui Vladislav și ai lui Iancu de Hunedoara află de vecinătatea unei armate otomane de cîteva ori mai numeroasă. Comandantul lor suprem este în alarmă : otomanii au reușit să ocupe poziții mai favorabile și acum pătrund spre principalele înălțimi ale platoului care lasă spre cîmpie versanți abrupți și greu vulnerabili. La sud sînt malurile mocirloase și mlăștinoase ale lacului Devnia. Între ele

Bătălia de la Varna — schiță poloneză de epocă ; în primul plan : careul ienicerilor și cortul sultanului

și acest platou se întinde o cîmpie cu dealuri mici, străbătută de rîulețe. Superiorității numerice a forțelor otomane i se adaugă, astfel, avantajele oferite de acest loc.

Orele trec, noaptea de toamnă înaintează. Conducătorii militari creștini sînt adunați pentru a discuta despre lupta ce-i așteaptă. Un observator bizantin al bătăliei povestește amănunte despre această importantă consfătuire, la care tînărul rege al Poloniei și Ungariei a relevat că forțele militare ale popoarelor europene, ajutate de ostași curajoși și cu spirit de sacrificiu din țările balcanice, sînt într-un adevărat impas : trebuie să accepte lupta, drumurile de retragere fiindu-le tăiate. Imposibilă este și o retragere spre mare, căci nu se vede nici o urmă a flotei promise de venețieni. La sud se află lacul Devnia. La nord-vest — turcii. O smulgere din această capcană este peste putință. Cesarini, legatul papal în Ungaria, susținut de cîțiva magnați unguri, propune să se organizeze o luptă de apărare îndărătul unor întărituri de care. Acestei hotărîri i se opune categoric experimentatul și înțeleptul strateg Iancu de Hunedoara. El arată că o astfel de poziție de apărare a creștinilor va stimula pe dușmani, creîndu-le încă un avantaj. Numai atacul deschis și curajos, cu acțiuni rapide, ametitoare, și cu lovituri surprinzătoare date dușmanului, constituie singurul mod în care se poate aștepta un succes. Tînărul rege, cuprins de dorința fierbinte de a se acoperi de glorie în lupta pentru apărarea lumii creștine și încredințat de vitejia oștenilor săi, adoptă această hotărîre.

Un tratat într-o suliță

Toată noaptea, pînă în zori, armatele celor două părți își organizează rîndurile și ocupă pozițiile conform planului hotărît de comandamentele lor. După infor-

maţiile observatorilor şi participanţilor la această bătălie istorică, armata cruciată este dispusă într-o formă arcuită, pe un front mare, întins de la malurile lacului pînă la înălţimile deluroase din locul numit „Planova". Este dispusă în trei părţi distincte. **Aripa stîngă** cuprinde porţiunea de la colţul de nord-est al lacului pînă în locul unde, astăzi, din şoseaua Varnei se desparte drumul spre satul Goliama Franga (actualul Kamenar). Aici, Iancu de Hunedoara dispune cinci banderii (detaşamente) din soldaţii săi transilvăneni şi din soldaţi ai grofilor unguri. Întreaga aripă stîngă se află sub comanda cumnatului său, Mihail Szilágy. În **centru** sînt luptătorii pe care îi conduce însuşi tînărul rege : garda sa personală este formată din nobili unguri şi polonezi şi din mercenari, care alcătuiesc două detaşamente de cîte 2 000 călăreţi fiecare. Deasupra primului dintre ele flutură steagul regal ; al doilea poartă steagul „Sf. Gheorghe" şi are drept conducător militar pe Ştefan Báthory. **Aripa dreaptă,** aşezată mai înapoia centrului, este orientată spre pantele care se lasă la sud de satul Goliama Franga.

Vladislav Iagello, regele Ungariei şi al Poloniei, victima propriului său entuziasm necugetat

Ea este compusă din cinci banderii — patru ungare aflate sub comanda episcopului bosniac Rafail din Zeghev, a episcopului din Eger, Simon Rozgony, a banului croat Franko Talloczy şi a episcopului din Oradea, Ian Dominic. Al cincilea detaşament este al cavalerilor cruciaţi conduşi de însuşi Giulio Cesarini. Dar această aripă nu are o conducere comună : episcopii, însetaţi şi ei de glorie, acţionează izolat, fără discernămînt şi lipsiţi de orientare.

Aripa dreapta este astfel cea mai vulnerabilă — asupra ei s-ar putea abate lovitura cea mai grea. De aceea, Iancu de Hunedoara — comandantul armatei cruciate — o asigură cu o întăritură de care de luptă, legate cu lanţuri şi funii. În faţa lor, sînt aranjate bare de lemn, înapoia cărora se instalează apărătorii. La extremităţile acestei originale întăriturii sînt aşezate tunuri de calibru mic, iar fiecare car are apărători înarmaţi cu buzdugane, arcuri şi suliţe cu cîrlige originale, destinate să doboare călăreţii duşmani ce s-ar apropia. Această întăritură puternică are misiunea de a opri eventualul atac al otomanilor dinspre înălţimile de la nord şi răsărit asupra spatelui armatei cruciate.

În afara acestor flancuri, în spatele unităţilor regale, în centru şi mai la dreapta lor, se concentrează oştenii lui Vlad Dracul, uşor înarmaţi, care trebuie să joace rolul de rezervă generală. Iancu de Hunedoara apreciază cu înţelepciune avantajele pe care le prezintă aceste unităţi şi le pune în sprijinirea centrului, dotat cu armament greu.

Noaptea se împrăştie — detaşamentele se află în ordinea de luptă şi aşteaptă bătălia. Armele sînt în bună stare. Alături de arcuri, săgeţi şi strălucitoarele suliţe şi săbii, oştenii infanteriei creştine poartă şi arme de foc — obişnuitele, pentru acea vreme, arhebuze. Paveze puternice acoperă piepturile celor ce fac parte din infanteria grea şi călărimea cavalerilor. Numai muntenii n-au zale, dar pentru aceasta ei sînt extrem de uşori şi rapizi în luptă. Aici se află şi celelalte mijloace de luptă — maşinile de aruncat şi tunurile de calibru mic.

Forţele de bază ale armatei otomane le constituie cavaleria feudală a spahiilor, ienicerii, trupele neregulate ale achingiilor şi azapilor*. Spahiii anatolieni, care formează aripa stîngă a trupelor otomane, sînt dispuşi pe versantul apusean al înălţimii de la sud-vest de satul Goliama Franga. Înaintea lor, în stînga şi mai în faţă, la adăpostul unor cute deluroase împădurite, se ascund achingiii şi azapii, orientaţi spre sud, cu intenţia ca pe neaşteptate să se arunce asupra adversarilor.

* Vezi „Magazin istoric", nr. 3/1972, p. 93.

Aripa dreaptă este concentrată în valea din fața înălțimii de la răsărit de satul Kadikioi și se compune din spahii rumelioți. În centrul dispozitivului de luptă, în formație de careu, se află, unul lîngă altul, 10 000 ieniceri. Tot aici se află și sultanul cu suita sa. Pe o movilă, se vede tratatul de la Seghedin înfipt într-o suliță, în semn că fusese încălcat de inamic.

Două oștiri – ca două mări

La răsărit rumenesc zorile. Cerul s-a înseninat treptat și tonurile sale limpezi se reflectă în apa mării. Calendarul creștin indică sărbătoarea Sfîntului Martin — 10 noiembrie 1444. În fața bătrînei cetăți a Varnei se pregătește o înfruntare hotărîtoare. De aproape un secol, Europa își încordează forțele pentru a opri înaintarea otomană ; abia acum ea se îndreaptă cu forțe mai însemnate împotriva turcilor, dar în condiții extrem de nefavorabile pentru ea. În rîndurile otomane, tobele bat cu furie, trîmbițele înăbușe zgomotul sulițelor, săbiilor și iataganelor. Refrenurile rugăciunii se răspîndesc pe deasupra soldaților otomani, care sînt cuprinși treptat de o amețeală turbată, ca în fiecare război „sfînt“ pentru victoria semilunii, pentru distrugerea disprețuiților „kiafiri“ (creștini).

Puternic, aspru și măreț, Iancu de Hunedoara gonește în fața rîndurilor creștine și se apropie de locul luptei, unde așteaptă trei ore apropierea forțelor turcești. Pe neașteptate, cerul limpede se întunecă. Se dezlănțuie un vînt teribil, marea vuiește cu o putere îngrozitoare. Ca la un semn, se pornește o furtună. Încurajați de acest neașteptat concurs de împrejurări, achingiii atacă aripa dreaptă. Viteazul ban Talloczy respinge o parte din ei, și, fără să aprecieze dispoziția forțelor, pleacă în urmărirea lor. După el, necugetat și fără băgare de seamă, pornesc oștenii greu înarmați ai episcopilor de Eger și Oradea. Această greșeală tactică costă scump forțele creștine. Spahiii anatolieni, care pîndesc, se aruncă asupra întregii aripi drepte a armatei cruciate. Groaza cuprinde detașamentele ambilor episcopi ca și pe cel al lui Cesarini și ele se retrag în dezordine, de-a lungul malului mlăștinos al lacului ; o mulțime de ostași creștini mor în mlaștini. Probabil aici își găsesc pieirea și Cesarini și episcopul de Oradea. Doar o parte din oamenii banului Taloczy caută adăpost în întăritura de care. Îmbărbătați de succes, spahiii anatolieni își continuă urmărirea spre sud-est și ucid cavalerii care au scăpat de înec. Alții se îndreaptă asupra carelor de luptă, iar ceilalți jefuiesc convoiul de provizii.

Astfel, încă din primele ore ale dimineții, ambele oștiri se aruncă una asupra celeilalte, „ca două mări“. Din această ciocnire, aripa dreaptă a armatei creștine iese aproape destrămată. În acestă clipă grea, Iancu de Hunedoara și tînărul rege conduc ambele detașamente regale și călărimea lăsată de Vlad Dracul contra spahiilor anatolieni răspîndiți după jafuri. Loviturile date anatolienilor sînt amețitoare — atacul lor este oprit, iar ei puși pe fugă. Creștinii îi urmăresc pe drumul

Iancu de Hunedoara, comandantul armatelor cruciate

de retragere și le distrug flancul. Călărimea română se înfierbîntă atît de mult, încît pătrunde între detașamentele otomane, depășește careul ienicerilor și năvălește în tabăra turcească. Dar otomanii rezistă, datorită supremației lor numerice. „Contra noastră — notează un participant — au venit tot forțe noi și proaspete, despre a căror deplasare n-aș putea să povestesc destul de bine, deoarece de la începutul bătăliei și pînă noaptea tîrziu nu ne-am odihnit nici o clipă“.

După informațiile martorilor, acțiunile creștinilor sînt îngreunate și de cămilele îmbrăcate în mătase purpurie, și încărcate

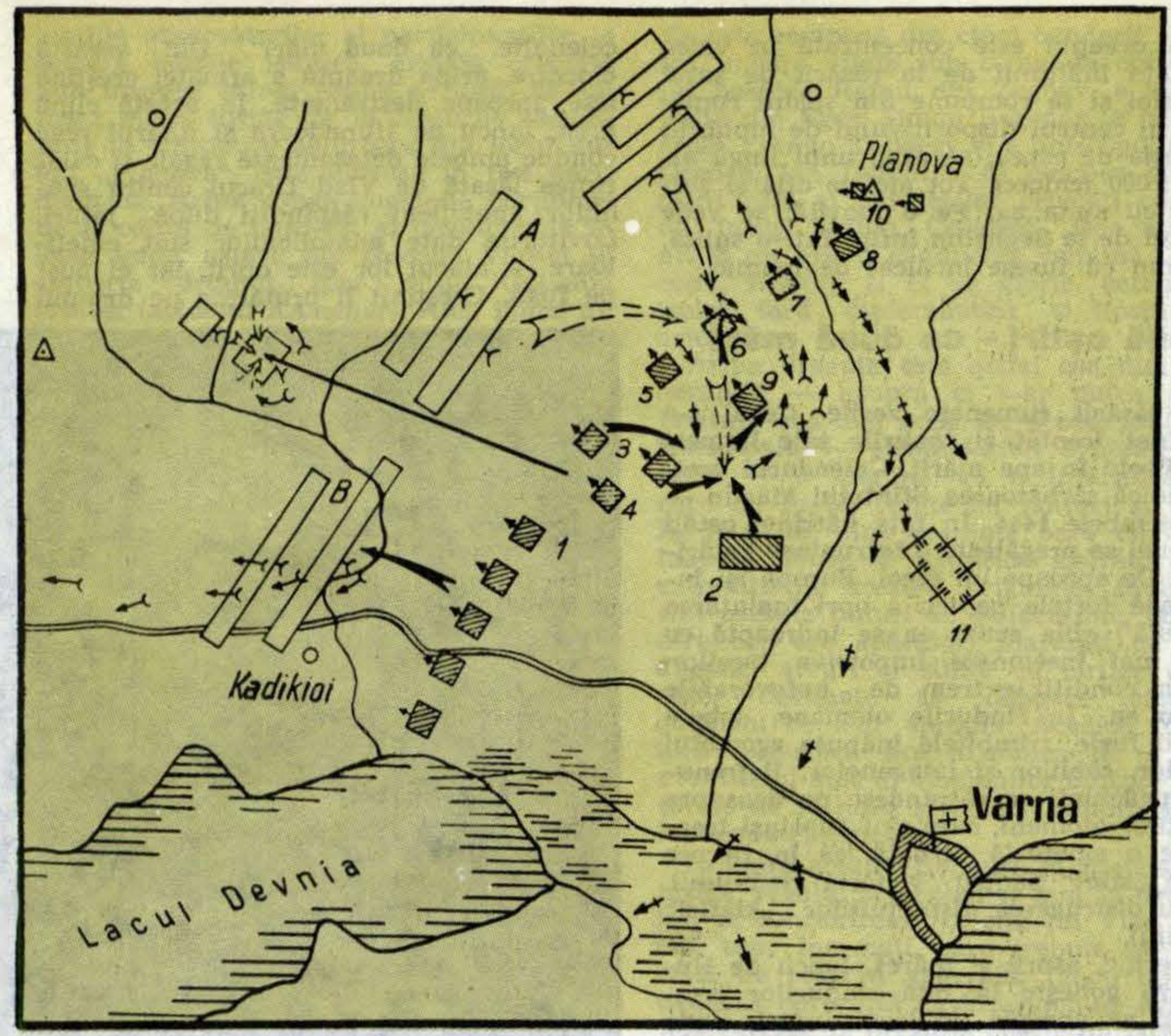

Planul bătăliei de la Varna. Cruciaţii. Aripa stîngă : 1. M. Szilágy ; 2. Detaşament românesc de rezervă ; Centrul : 3. St. Báthory ; 4. Vladislav Iagello ; Aripa dreaptă: 5. Bosniecii ; 6. Episcopul de Eger ; 7. Croaţii ; 8. Cardinalul Cesarini ; 9. Episcopul de Oradea. Turcii : *A. Spahii din Anatolia ; B. Spahii din Rumelia ; C. Careul ienicerilor ; D. Achingiii şi azapii*

cu săgeţi şi provizii, aflate în armata otomană. Unele cară saci cu monezi de aur şi argint pe care otomanii le aruncă, după un vechi obicei, pentru a întîrzia avîntul duşmanilor, barîndu-le drumul cu această momeală. Siluetele stranii ale animalelor cu o cocoaşe sau două sperie caii luptătorilor creştini, care încep să alerge în toate părţile, astfel încît călăreţii, îi pot îndrepta cu greu în direcţia dorită.

Abia întorşi, după acţiunile purtate cu succes, la vechiul lor loc din centru, Iancu de Hunedoara şi regele constată existenţa unui nou pericol asupra flancului stîng. Primul atac al spahiilor rumelioţi asupra acestui flanc fusese respins încă de la începutul luptei de către rîndurile înzăuate ale soldaţilor lui Mihail Szilágy. Începe o bătălie cu succes schimbător. La un nou atac turcesc, în ajutorul şovăielnicului flanc stîng vine Iancu de Hunedoara. Părăsind centrul, el îl avertizează pe rege — uşor influenţabil şi înclinat spre acţiuni pripite — să nu-şi părăsească locul şi să-şi apere poziţiile pînă la întoarcerea sa, pentru ca apoi să pornească împreună împotriva ienicerilor.

Voievodul transilvănean loveşte fulgerător spahiii, care fug ca vîntul. Rămas numai cu unităţile curţii, sultanul Murad se gîndeşte, de asemenea, la fugă. Îl reţine o rudă a sa, care îl avertizează că fuga lui va descuraja trupele şi va uşura intrarea duşmanului în Adrianopole. Toba continuă să bată, iar coada de cal a steagului său flutură mai departe, ca semn al fermităţii comandantului suprem, ceea ce îi înviorează pe ostaşii otomani. Pînă şi dezertorii sînt reţinuţi, cu cuvintele încurajatoare : „Hei, învingătorilor, unde fugiţi ? Duşmanul este înfrînt !“

Invidie sau nechibzuință?

Lupta, condusă de clarviziunea de șef militar a lui Iancu de Hunedoara, are, pînă în acest moment, rezultate favorabile armatei creștine. Ambele flancuri otomane sînt scoase din ordinea de bătaie. Chiar părtinitoarele cronici otomane din sec. XV nu ascund acest moment critic care ar fi putut duce la un deznodămînt fatal pentru otomani, dacă comandanții supremi creștini ar fi fost capabili să acționeze unit pînă la sfîrșit. Dar tocmai în acest moment, regele Vladislav — influențat poate de demnitarii săi apropiați, care se tem de prestigiul lui Iancu de Hunedoara și zgîndăresc ambiția regelui, îndemnîndu-l la acțiuni independente — se aruncă asupra ienicerilor, cu numai 500 călăreți din garda sa personală. Această acțiune nesăbuită are o anumită explicație. Luptînd în centrul arcului, regele și ai săi sînt convinși că neorînduiala din flancul drept turcesc dovedește că bătălia este pe sfîrșite, iar victoria — foarte apropiată. Vladislav zboară, deci spre careul ieniceresc, bine apărat, protejat de un meterez drept și cu scuturi înfipte în pămînt — un adevărat zid de apărare. Îl întîmpină o ploaie de săgeți. Ienicerii se apără înverșunați, cu sulițe, iatagane, săbii. În lupta corp la corp, oștenii cad din ambele părți. Pămîntul este acoperit de atîtea săgeți, încît și caii și infanteria se deplasează cu greutate. Ienicerii șovăie, mulți dintre ei sînt uciși. Careul se desface și regele cu puțini dintre cavalerii săi polonezi, însuflețiți de succes, pătrund în interiorul rîndurilor inamice. Dar, pe neașteptate, Vladislav se află într-un cerc primejdios de dușmani : revenindu-și din zăpăceala primului moment, ienicerii îl înconjură. Confuziei îi ia locul mînia. Un zid de fețe turbate și iatagane scînteietoare înconjură pumnul de purtători ai crucii. Speriat, calul tînărului rege se împiedică de un șanț și cade străpuns : regele este lipsit acum și de ultima posibilitate de a-și croi drum, prin fuga calului, printre desele rînduri ale dușmanului. Un ienicer îi taie capul și-l trimite sultanului. Se zice că, o clipă mai înainte, regele îl strigase pe sultan : „Stăpîne Murad !".

Zvonul despre pieirea regelui se răspîndește între otomani. Deasupra lor se vede, înfipt în suliță, capul regelui ; dezertorii se întorc. Îndîrjiți, toți se adună în jurul sultanului. Dezorganizată pînă atunci, armata turcească își revine și se aruncă într-un atac general.

Atacul lui Vladislav și evenimentele ce i-au urmat au fost, practic, o greșeală tactică a regelui, în momentul în care Iancu de Hunedoara era ocupat cu organizarea atacului și nu-l putea sprijini. Cronici anonime otomane arată că Iancu de Hunedoara nu s-a lăst cuprins de panică la vestea morții regelui, ci a reinstaurat ordinea în armată și i-a atacat pe dușmani ; înțelegînd însă lipsa de sens a continuării luptei, a hotărît retragerea rămășițelor armatei cruciate.

Plin de amărăciune a fost drumul de retragere al acestor oșteni — obosiți, flămînzi și abătuți, care nu cunoșteau locurile, n-aveau provizii, deplasîndu-se în direcția Dunării, urmăriți și atacați mereu de otomani. „În afara muntenilor, nimeni nu știa încotro merge — povestește del Palatio. Toți se îndreptau spre acea direcție spre care îi împingea frica sau îi conducea soarta... Astfel că foametea îndelungată, frigul și drumul greu au măcinat mai mulți oameni de-ai noștri decît sabia turcească".

Întăritura de care a fost distrusă și jefuită complet de azapi și ieniceri. Este finalul tragic al acestei bătălii memorabile, în care multe popoare din Europa, ajutate de populația balcanică iubitoare de libertate, și-au exprimat voința lor de a opune înaintării otomane o rezistență unită.

...Deasupra cîmpului de luptă semănat cu cadavre cerne o ploaie mărunță de toamnă ; vuietul mării vrea, parcă, să înăbușe strigătele de biruință ale cuceritorilor otomani care vor rămîne cîteva secole stăpînii acestor teritorii...

O colecție „Magazin istoric" — o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală

Pentru a o avea la îndemînă — nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. pe trimestrele III și IV ale anului 1972. După cum știți, ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA" — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B.—2001.

Ignorare humanum est?

Revista braşoveană „ASTRA" una dintre cele mai interesante publicaţii lunare din ţară, publică în numărul din martie 1972 o notă intitulată Din fuga condeiului ? *semnată de Mircea Gherman, pe care o reproducem în întregime :*

«„Errare humanum est" spune dictonul latin, însă în momentul cînd greşeala emană direct de la tribuna autorităţii competente, cazul capătă valoare „caragialescă". Citim, astfel, în „Magazin istoric" nr. 2, febr. 1972, pag. 46 : „Ciuma neagră face ravagii în Europa occidentală (în Franţa, în 1348, decimează (sic) cam o treime din populaţie)"... ! ? Probabil a fost vorba de o „decimare" cu „supliment"».

După cîte înţelegem, ceea ce ne reproşează M.G. este că am folosit verbul a decima *într-un context care vorbea despre pieirea* unei treimi *din populaţia Franţei. Mustrarea ironică pe care ne-o adresează M.G. pare să se bazeze pe următorul raţionament :* a decima *se trage din latinescul* decimus *(al zecelea), deci proporţia pe care o implică este* neapărat *cea de 1/10 ; în cazul de faţă, proporţia fiind de 1/3, utilizarea verbului respectiv constituie un non-sens. Sau, cum spune mai indulgent M.G., o greşeală omenească.*

Înainte de a rosti sacramentala nostra culpa, *am apelat la cîteva surse autorizate în materie de vocabular. Şi am constatat că, în* Dicţionarul limbii române moderne, *Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1958, la pagina 219,* a decima *este explicat* astfel : *1.* (Despre războaie, epidemii etc.) A omorî oameni în număr mare. *2.* (La romani şi în epoca feudală) A pedepsi o trupă de soldaţi, executînd pe unul din zece, ales prin tragere la sorţi. — Fr. *décimer* (lat. lit. *decimare).*

Prin urmare, primul *sens — cel larg şi aplicat tocmai* la epidemii — *este cel dat de noi. Cel de-al doilea sens, la care se referă M.G., are o sferă de aplicaţie cu mult mai restrînsă — şi în timp şi la obiect.*

O definiţie aproape identică pentru a decima *întîlnim în* Dicţionarul limbii române literare contemporane, *Editura Academiei R.P.R., vol. II, Bucureşti, 1956, p. 30 :* *1.* (De obicei despre războaie şi despre epidemii ; cu privire la colectivităţi) A ucide, a omorî în număr foarte mare [...] 2. (La romani şi în epoca feudală) A pedepsi o trupă de soldaţi, executînd pe unul din zece, ales prin tragere la sorţi.

Ne-am adresat şi Larousse-*ului, ediţia 1972, p. 254, unde am aflat că* décimer *înseamnă :* Odinioară, a ucide o persoană din zece, prin tragerea la sorţi [...] A ucide un mare număr de persoane : ciuma a decimat armata Sf. Ludovic ★.

Aşadar, ciuma refuză cu încăpăţînare, atît în Larousse *şi în* Dicţionarele limbii române, *cît şi în „Magazin istoric", să decimeze numai o zecime, cum îi prescrie M.G. Şi asta, din motive ţinînd nu de domeniul bacteriologiei ci de cel al lexicului. Căci, alături de sensul îngust, literal, există — pentru mulţi termeni — şi un sens prin extensie, care devine uneori preponderent.*

De exemplu, recomandîndu-i lui M.G. să-şi înzecească *eforturile de informare înainte de a face o critică, nu ţinem morţiş la o proporţie de 10/1. Ne mulţumim şi cu un spor mai modest.*

HUMANUS

★ **DÉCIMER** v. t. Autref., faire périr une personne sur dix d'après le sort : *décimer les habitants d'une ville.* Faire périr un grand nombre de personnes : *la peste décima l'armée de Saint Louis.*

PLANŞELE NOASTRE

① Mărturii ale prezenţei lumii traco-getice în spaţiul carpato-dunărean : obiecte de artă descoperite la Sîncrăieni, Poiana, Agighiol, Bucureşti — Fundeni şi Craiova **(Tracii — uniţi ar fi fost de neînvins,** p. 12).

② ③ Un artist anonim a pictat pe filele unui manuscris din 1593 — legat şi ferecat în argint în 1644 de Matei Vodă Basarab — aceste două miniaturi înfăţişîndu-l pe domnitor şi pe soţia sa, Elena doamna **(Matei Basarab face dreptate,** p. 76).

④ Alături de impunătoare monumente arhitectonice, arta Egiptului antic a lăsat posterităţii admirabile fresce, ca cea de pe un mormînt theban, cunoscută sub denumirea de „Tînăra femeie cu o pasăre în mînă" **(Secretul micului templu,** p. 88).

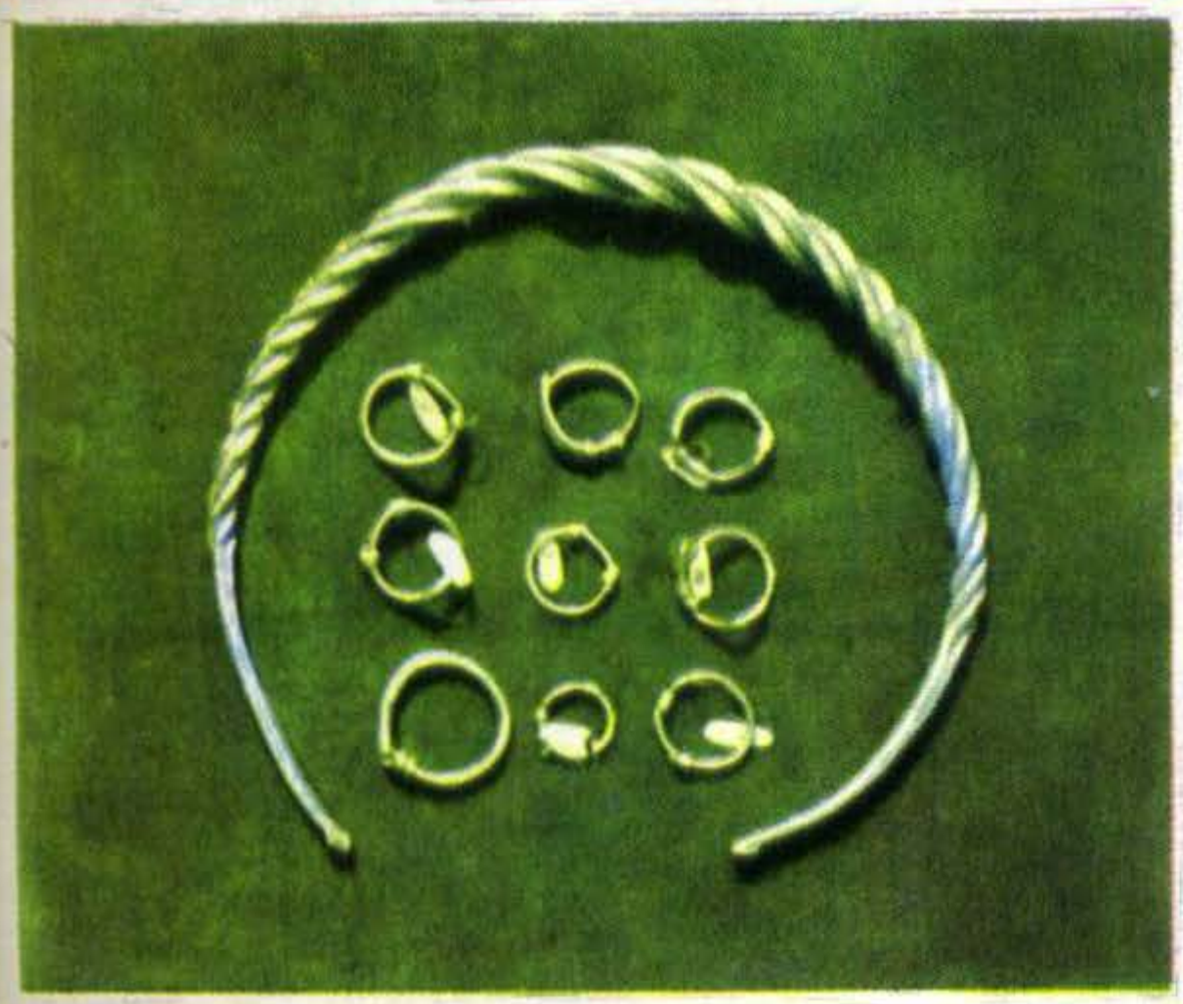

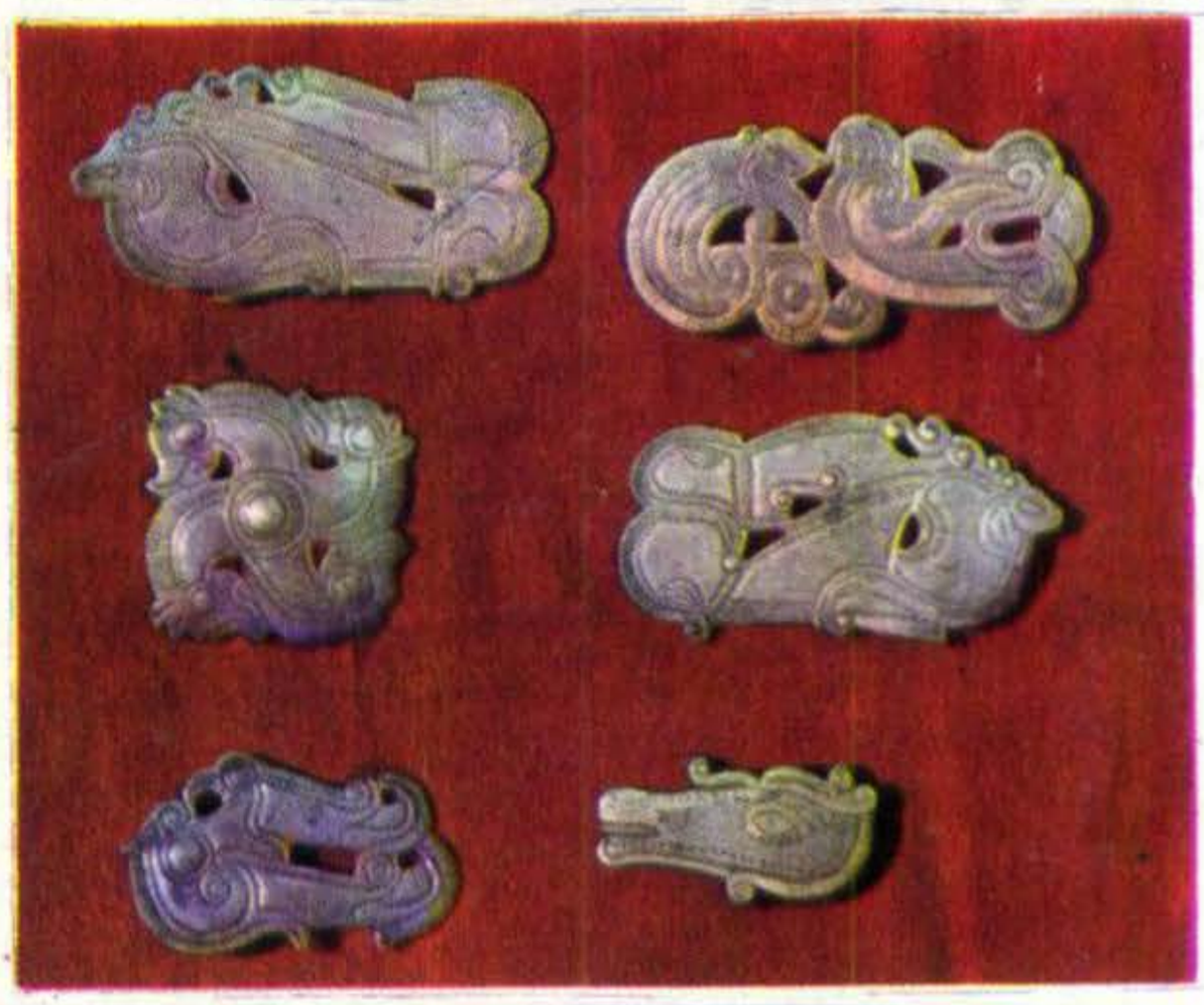

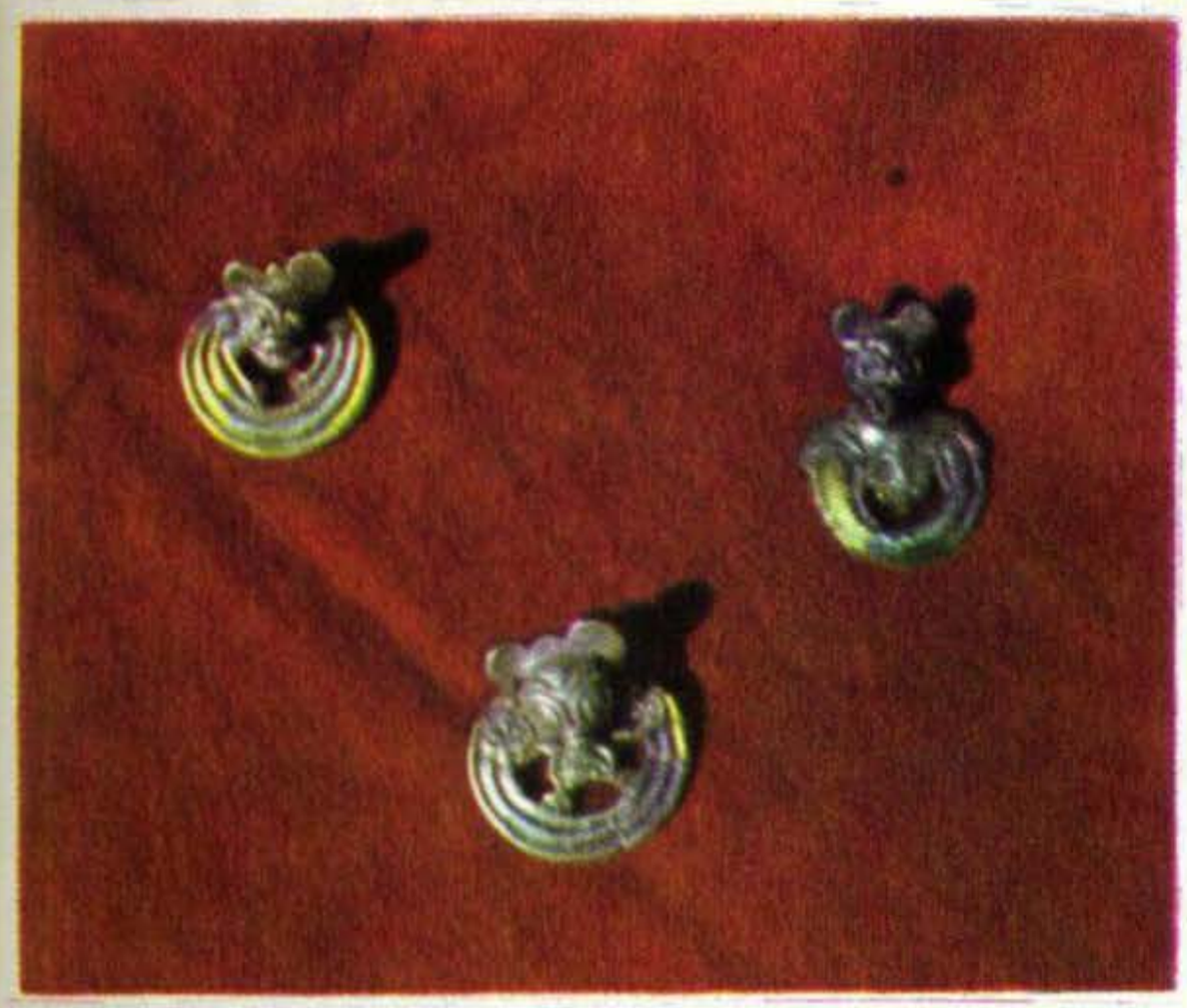

ΙΓΑΛΙΓΟ
ΕΛΙΝΑ

În primii ani de luptă a comuniştilor italieni

In Edizioni del Calendario **(Editura „Teti e C") a apărut recent un volum de amintiri şi reflecţii ale lui Luigi Longo, preşedintele Partidului Comunist Italian** — Între reacţiune şi revoluţie.

Spre deosebire de maniera curentă în care sînt redactate lucrările de memorialistică, cea de faţă se prezintă sub forma unei convorbiri pe care Luigi Longo o are cu prof univ. Carlo Salinari, cunoscut publicului italian pentru studiile sale marxist-leniniste.

Pe măsură ce întrebările şi răspunsurile se succed, se conturează treptat o pasionantă evocare a primilor ani de afirmare a P.C.I. pe arena politică în tot dramatismul şi toată complexitatea epocii. Eroica abnegaţie a comuniştilor, în rîndul cărora Luigi Longo militează de cincizeci de ani, încrederea lor nezdruncinată în victoria finală a revoluţiei, neînfricata hotărîre cu care au combătut regimul fascist mussolinian reînvie cu pregnanţă sub ochii cititorului.

Luminoasă pagină din cronica de luptă a P.C.I., volumul lui Luigi Longo şi Carlo Salinari constituie o remarcabilă contribuţie la istoriografia mişcării muncitoreşti şi comuniste internaţionale.

Luigi Longo împreună cu mama sa, la cea de-a o sută aniversare a acesteia

PETE DE RUGINĂ PE „PACTUL DE OȚEL“

A. SIMION
Doctor în istorie

La 1 septembrie 1939 a început cel mai devastator conflict armat cunoscut vreodată de omenire şi care timp de aproape şase ani a pustiit meridianele globului, pe pămînt, în aer şi pe ape. În zorii acelei zile, coloanele motorizate germane au trecut frontiera poloneză convergînd, din trei direcţii, spre Varşovia. După trei zile de încercări sterile de a duce tratative cu agresorii, Anglia şi Franţa au declarat război Germaniei naziste.

În cursul acestei mari conflagraţii, în care Italia a intrat, după cum se ştie, în vara anului 1940, cele două mari puteri fasciste au mers alături. Alianţa lor consacrată prin „Pactul de oţel", a funcţionat deci, o bună perioadă de timp, cu efecte dintre cele mai dezastruoase asupra Europei şi în cele din urmă inclusiv asupra Germaniei şi Italiei. Contradicţiile dintre Mussolini şi Hitler au început însă să se manifeste încă din perioada de succese militare ale Axei, datorită subordonării tot mai accentuate, pe toate planurile, a Italiei fasciste faţă de Germania hitleristă.

Astfel, potrivit tratatului de alianţă încheiat între Hitler şi Mussolini, fasciştii italieni ar fi trebuit să intervină imediat în sprijinul naziştilor germani. Se ştie, însă, că Mussolini nu şi-a îndeplinit obligaţiile asumate, intervenind în conflict abia în vara anului 1940, după ce trupele aliaţilor fuseseră înfrînte de hitlerişti pe cîmpiile Flandrei. De ce nu şi-a respectat Mussolini cuvîntul ? Ce motive au stat la baza surprinzătoarei şi, pe atunci, inexplicabilei hotărîri a dictatorului italian ?

Profituri în sens unic

In octombrie 1936 Germania şi Italia au încheiat un acord care statua promovarea unei politici externe comune şi delimitarea sferelor de influenţă în Balcani şi bazinul Dunării, punînd bazele axei Roma-Berlin. Potrivit clauzelor acestui cinic acord imperialist de împărţire a lumii, Germania îşi rezerva zona Europei centrale şi răsăritene, Italiei revenindu-i cea a Mării Mediterane, Adriatice şi a zonelor limitrofe acestora.

După semnarea alianţei, în discursuri publice şi în discuţii cu diplomaţi şi oameni de stat străini, cei doi dictatori căutau să sublinieze relaţiile prieteneşti, stabilite între cele două state fasciste. Lumea trebuia să ştie că cei doi parteneri aveau să acţioneze ca un monolit şi că nimic nu li se putea opune. Astfel, la 1 noiembrie 1936, vorbind în Piazza del Duomo din Milano, Mussolini a apreciat că, prin semnarea acordului, în istoria Europei începea „o nouă epocă". Linia care unea Roma cu Berlinul — preciza el — „nu reprezintă o barieră, ci o axă".

La rîndul său, Hitler căuta să întreţină mitul acestei prietenii, caracterizîndu-l pe Mussolini drept „un om excepţional", pentru care nutrea „un sentiment de profundă prietenie". Într-o discuţie cu ministrul de Externe al Ungariei (în ianuarie 1939) el sublinia că, în cazul unui război, cele două puteri vor merge „umăr lîngă umăr". „Cînd vorbesc despre Germania — declara el — bineînţeles că am în vedere şi Italia, iar cînd vorbesc despre mine însumi, subînţeleg şi pe Mussolini".

În pofida acestor declaraţii şi a repetatelor „întîlniri sincere", între cei doi dictatori se manifestau puternice contradicţii. Referindu-se la raporturile dintre Germania şi Italia, în perioada premergătoare războiului, istoricul sovietic A. S. Grossman le defineşte ca relaţii între „doi acaparatori imperialişti, care s-au nimerit a fi în unul şi acelaşi bloc agresiv, prin forţa unor anume situaţii de politică internă şi externă. Dar acest fapt nu înlătura lupta dintre ei, luptă care ba se potolea, ba izbucnea cu şi mai multă forţă". În Europa — declarase Hitler într-un cerc restrîns — trebuie să existe o singură mare putere, Germania, care, la nevoie, va folosi Italia pentru scopurile sale, dar nu va împărţi niciodată cu ea „dreptul" de a stăpîni alte popoare.

Politica de conciliere a puterilor occidentale faţă de agresivitatea celor doi dictatori a adus Axei succese imediate : intervenţia împotriva Spaniei republicane, cotropirea Austriei, Münchenul *, urmat de dezmembrarea şi apoi de ocuparea Cehoslovaciei etc. Roadele acestor succese reveneau însă aproape în întregime Germaniei hitleriste. „Axa — nota în memoriile sale contele Ciano ** — nu func-

* După cum se ştie, la 29-30 septembrie 1938 a avut loc conferinţa de la München a şefilor guvernelor Angliei, Franţei. Germaniei şi Italiei. Fără să consulte guvernul cehoslovac, Chamberlain, Daladier, Hitler şi Mussolini au semnat un acord, prin care Cehoslovacia urma să cedeze Germaniei hitleriste regiunea sudetă.

** Galeazzo Ciano (1903-1944) — diplomat al Italiei fasciste, ministru de Externe (1936-1943), ginere al lui Mussolini. A participat activ la formarea coaliţiei fasciste agresive dintre Germania, Italia şi Japonia. A fost executat din ordinul lui Mussolini, cu care intrase în conflict. Memoriile contelui Ciano trebuie privite

ţionează decît în favoarea unuia dintre parteneri, care dobîndeşte o importanţă preponderentă şi acţionează la singura şi exclusiva sa iniţiativă, cu foarte puţine menajamente faţă de celălalt".

Mussolini era furios pentru că Hitler nu-l ţinea niciodată la curent cu intenţiile sale, ba chiar îl dezinforma, punîndu-l adesea în faţa unui fapt împlinit. La 15 martie 1939, după ce fusese anunţat în ultimul moment de hotărîrea cu privire la cotropirea Cehoslovaciei, Mussolini declara cu amărăciune lui Ciano : „Italienii vor rîde de mine : de fiecare dată cînd Hitler ocupă o ţară, îmi trimite un mesaj."

Vădit îngrijorate de creşterea rapidă a puterii economice şi militare a naziştilor în urma cotropirii şi anexării la Reich a unor teritorii puternic industrializate, cercurile guvernante italiene se temeau că, după ocuparea Cehoslovaciei, expansiunea Germaniei se va îndrepta spre Balcani, nesocotind „drepturile" Italiei în această zonă. „Hitler e un netrebnic — spunea Mussolini lui Ciano. Crede că mă voi mulţumi veşnic cu fărîmiturile care cad de la masa lui. Se înşeală însă. Se înşeală amarnic. I-o voi plăti." În consecinţă, chiar în ziua cînd germanii intrau în Praga, Mussolini hotăra ocuparea Albaniei. Dar, şovăielnic, el nu a îndrăznit să treacă la înfăptuirea proiectului fără a sonda, în prealabil, poziţia Berlinului. Astfel, la 20 martie 1939, într-o discuţie cu Hitler, ambasadorul Italiei la Berlin, Attolico, a declarat — în urma unei dispoziţii primite de la Ciano — că „Italia trebuie să primească cîte ceva".

Hitler a intuit că Attolico nu vorbea în numele lui, ci al lui Mussolini şi a venit prompt în întîmpinarea dorinţelor lui. În aceeaşi zi, Ribbentrop a trimis o scrisoare lui Ciano, în care se arăta că hotarele de sud ale Reichului erau definitive şi că Germania considera Marea Mediterană o zonă ce revenea sferei de interese a Italiei. Scrisoarea a fost completată şi de o declaraţie oficială privind „recunoaşterea drepturilor exclusive ale Italiei asupra Mării Mediterane, Adriaticii şi asupra teritoriilor care aparţin de acestea". Hitler îl invita deschis să treacă la acţiune. Mussolini n-a mai ezitat şi la 7 aprilie a invadat Albania.

cu rezerva necesară, tonul accentuat antihitlerist utilizat de el pe alocurea fiind determinat nu de o opoziţie a ministrului de Externe italian faţă de politica agresivă a celui de-al III-lea Reich, ci de motive personale şi, mai ales, de nemulţumirea provocată de faptul că acţiunile cotropitoare ale Germaniei hitleriste nesocoteau „interesele" Italiei fasciste, care urmărea ea însăşi ocuparea unor teritorii ce aparţineau altor state.

Mincluna stă cu dictatorii la masă

La 11 aprilie 1939, Hitler a aprobat **Planul alb,** pentru ocuparea Poloniei. În vederea acestui nou act agresiv, dictatorul german se gîndea tot mai insistent la încheierea unui pact militar germano-italian, nu atît pentru a folosi capacitatea de luptă a armatei italiene, a cărei slăbiciune o cunoştea, cît mai ales pentru a şantaja Anglia şi Franţa.

O alianţă militară cu Germania îi convenea lui Mussolini, care îşi dădea seama că propriile sale proiecte de agresiune nu vor avea sorţi de izbîndă fără sprijinul şefului nazist. Dictatorul italian se temea însă că va fi tîrît într-un război general, pentru care Italia nu era de loc pregătită. Cu prilejul convorbirilor din 15 şi 16 aprilie, la Roma, Göring l-a asigurat însă în mod făţarnic că, în 1939, Germania nu intenţiona să mai întreprindă vreo acţiune de amploare.

Dar Göring n-a reuşit să-şi liniştească pe deplin partenerul. „Ceea ce m-a frapat cel mai mult în cursul acestor întrevederi — nota Ciano — a fost tonul pe care vorbea Göring despre relaţiile cu Polonia : el mi l-a reamintit perfect pe cel folosit altădată de Germania faţă de Austria şi Cehoslovacia." Şi parcă pentru a-i confirma temerile, la 20 aprilie Attolico expedia din Berlin „un raport foarte grav, care anunţa o iminentă intervenţie a germanilor în Polonia".

De comun acord cu Ducele, Ciano a dat dispoziţie ambasadorului să solicite o reuniune a miniştrilor de Externe, pentru a discuta situaţia creată. Întrevederea a avut loc la Milano, la 6 mai 1939. Ciano — purtătorul instrucţiunilor scrise ale lui Mussolini — a exprimat dorinţa italienilor de a evita războiul pentru o perioadă de încă cel puţin trei ani. Spre surprinderea ministrului italian, Ribbentrop a declarat că şi Germania dorea să menţină pacea pentru acelaşi interval de timp. Fiind informat, într-o pauză a discuţiilor, despre declaraţia lui Ribbentrop, Mussolini s-a grăbit să-şi dea acordul pentru încheierea alianţei militare.

Împrejurările care au determinat această bruscă hotărîre a Ducelui sînt arătate de Ciano în prefaţa memoriilor sale. „Cîteva ziare americane — relatează el — anunţaseră că metropola lombardă [Milano] primise cu ostilitate pe ministrul german şi că acest fapt denota o slăbire a prestigiului personal al lui Mussolini. Acesta, într-un acces de mînie, îmi dădu ordin, prin telefon, să consimt la cererile germanilor pentru o alianţă, pe care o lăsasem în suspensie de mai bine de un an şi pe care scontam să n-o închei mult timp încă." La 22 mai, la Berlin, în sala de recepţie a cancelariatului Reichului, în prezenţa lui Hitler şi a altor demnitari na-

zişti, Ribbentrop şi Ciano au semnat „Pactul de alianţă şi prietenie între Italia şi Germania". Caracterul vădit agresiv al acestui Pact era subliniat într-un preambul pe care Hitler ţinuse să-l insereze şi care arăta că cele două state „unite prin afinitatea profundă a ideologiei lor [...] sînt hotărîte să acţioneze cot la cot şi să-şi unească forţele pentru obţinerea spaţiului vital care le este necesar." S-a căzut de acord ca cele două părţi să se sprijine reciproc în domeniul politic şi diplomatic, iar în caz că una dintre ele ar fi intrat în război cu o terţă putere, cealaltă să intervină imediat pentru a-i da ajutor. Se subînţelegea că nu avea nici o importanţă cine declanşa conflictul, obligaţia rămînînd valabilă chiar în eventualitatea unei agresiuni provocate de unul din statele semnatare. Ambele părţi se obligau ca „în cazul unui război dus în comun să nu încheie armistiţiu sau pace decît după un deplin acord prealabil".

Încheierea „Pactului de oţel" — cum îl supranumiseră cei doi dictatori fascişti — n-a alungat însă neîncrederea dintre ei. Chiar a doua zi după semnare, Hitler a adus la cunoştinţa colaboratorilor săi apropiaţi hotărîrea de a ataca Polonia la prima ocazie potrivită, fără să-i facă cunoscute intenţiile sale lui Mussolini. Mai mult, Hitler i-a avertizat pe cei prezenţi : „Secretul este condiţia decisivă a succesului. Italia şi Japonia nu vor fi puse la curent cu obiectivele noastre."

Demenţa Führerului — religia acoliţilor

Încordarea situaţiei internaţionale în vara anului 1939 a accentuat teama conducătorilor italieni că vor fi antrenaţi într-o conflagraţie generală, pentru care ţara lor nu era încă pregătită. În consecinţă Ciano a fost trimis în Germania unde, în zilele de 11, 12 şi 13 august a dus tratative cu Ribbentrop, şi Hitler. Întrevederea cu Ribbentrop desfăşurată la reşedinţa acestuia de la Fuschl, a decurs într-o atmosferă „rece şi sumbră". În timpul unei plimbări prin grădină Ribbentrop l-a informat pe oaspetele său, pe un ton de parcă i-ar fi vorbit de un neînsemnat detaliu administrativ — după cum relatează Ciano — că germanii hotărîseră „să dea foc butoiului cu pulbere".

— Ei bine, Ribbentrop — îl întrebase Ciano — ce doriţi dumneavoastră în fond ? Dantzigul ? [numele german al oraşului polonez Gdansk — **n.r.**].

— Mai mult decît atît [...], dorim războiul.

Timp de şase ore, ministrul de Externe italian a încercat să-l convingă pe Ribbentrop că nu era în interesul Axei să se declanşeze războiul în acel moment. „Ciano — arată în memoriile sale fostul interpret al lui Hitler, Paul Schmidt — [...] s-a întrecut pe sine însuşi, demonstrînd, avertizînd, încercînd să calmeze lucrurile şi în acelaşi timp subliniind slăbiciunea Italiei. Fără folos însă. Ribbentrop fremăta ca un cîine de vînătoare, abia aşteptînd să primească porunca stăpînului pentru a se năpusti asupra prăzii. Atacurile sale furibunde

In p. 38 : Mussolini şi Hitler — aşa cum figurează în Muzeul Grévin din Paris. Manechinele de ceară ale dictatorilor suferă de două greşeli : Ducele poartă la gît Ordinul Maltei în locul Annonciadei, iar Führerul are o diagonală soldăţească în locul uneia de ofiţer

Un alt Hitler de ceară, de data aceasta din Muzeul londonez al D-nei Tussaud, este evacuat în primăvara anului 1940 pentru a fi pus la adăpost de bombardamentele propriei sale LUFTWAFFE

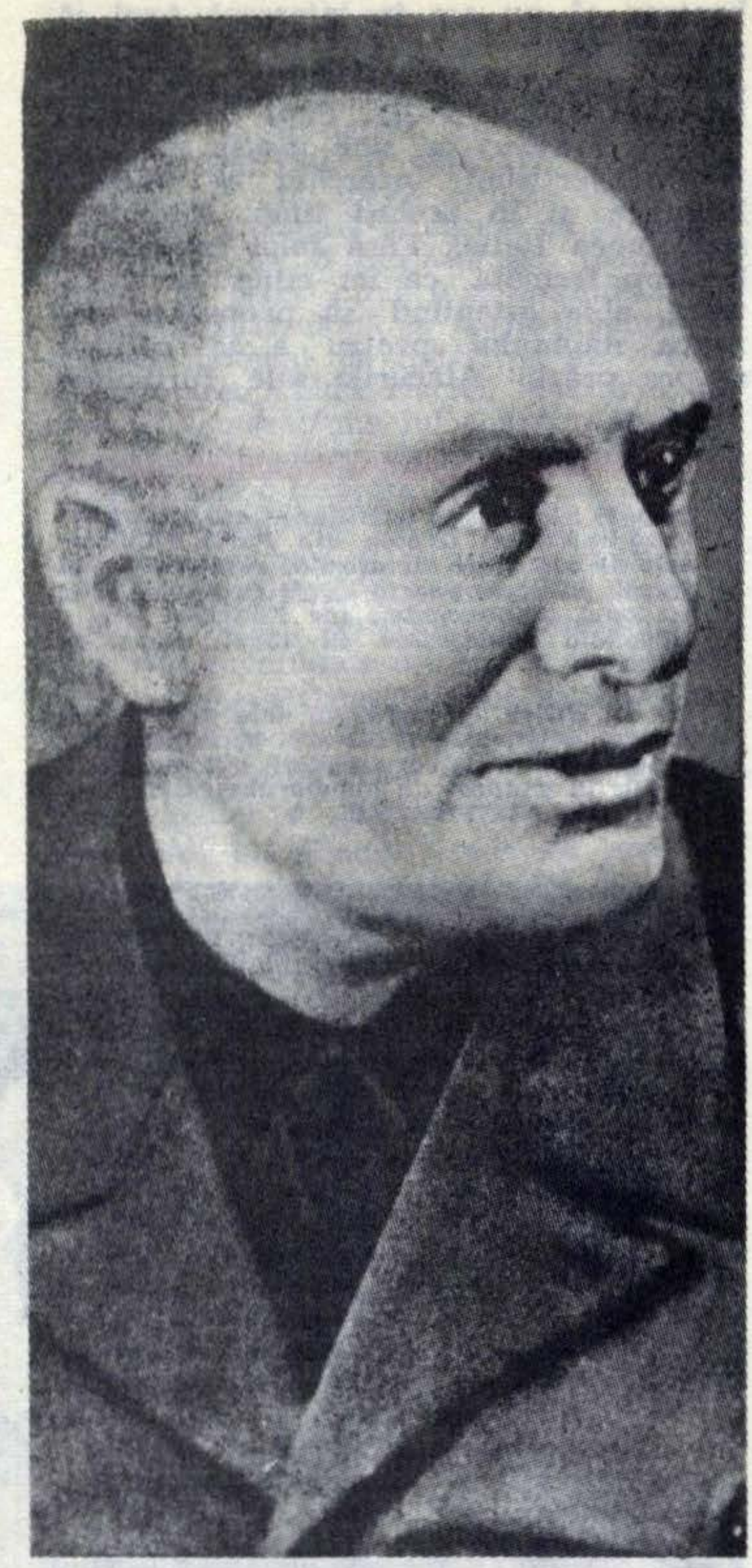

Arătînd tot ca un manechin de ceară, Mussolini în piele şi oase, cu cîteva zile înainte de a fi executat de patrioţii italieni

contra Angliei, Franţei şi Poloniei alternau cu declaraţii de-a dreptul groteşti asupra puterii germane. Într-un cuvînt, nu se putea trata cu el."

Ciano nu a renunţat însă şi, în întrevederile cu Hitler din 12 şi 13 august, a susţinut din nou punctul de vedere al guvernului său. El a arătat că şi Ducele era convins de inevitabilitatea războiului şi l-a asigurat că în momentul izbucnirii acestuia, Italia se va situa „integral de partea Germaniei", subliniind însă cu tărie că ţara sa dorea amînarea conflictului „pînă la o dată ulterioară". Ciano a argumentat că „de la conflictul din Abisinia, Italia trăieşte, de fapt, în continuare într-un fel de stare de război, avînd urgentă nevoie de un răgaz. Rezervele de materii prime sînt complet epuizate [...] Capacitatea flotei este extrem de slabă. În prezent Italia are numai două vase [moderne — **n.n**] de război, faţă de cele 11 sau 12 vase de război ale Angliei şi Franţei [...] În plus, fortificaţiile italiene de la frontiera franceză sînt complet inadecvate. [...] Italia este deosebit de vulnerabilă în colonii."

Amînarea declanşării conflictului — arăta Ciano — era necesară nu numai din cauza situaţiei Italiei, ci şi din considerente de politică generală: în răgazul de doi-trei ani poziţia Japoniei „va fi mult întărită [...]" Chiar şi Spania lui Franco va fi în măsură să se alăture Axei „sub forma unei puteri care nu poate fi ignorată".

Toate argumentele lui Ciano s-au dovedit însă zadarnice. Dorind cu insistenţă războiul, Hitler nu manifesta nici un fel de interes pentru situaţia aliatului său italian. Vizita lui Ciano în Germania confirma încă o dată ascuţimea contradicţiilor dintre cei doi dictatori în ajunul marii conflagraţii. Referindu-se la întrevederea cu Hitler, Ciano relatează că acesta „este imuabil şi implacabil în hotărîrea sa... A hotărît să lovească şi va lovi. Argumentele noastre nu vor putea să-l oprească... Simt că alianţa cu Italia nu contează pentru germani decît în măsura forţelor [inamice — **n.n.**] pe care noi le vom putea abate de pe propriile lor fronturi. Nimic mai mult. Soarta noastră nu-i interesează. Ei ştiu că războiul va fi decis prin ei şi nu prin noi".

După patru ani, în celula nr. 27 a închisorii din Verona, meditînd asupra aceloraşi evenimente, ginerele Ducelui avea să noteze: „Nimic nu mai putea să împiedice, de atunci încolo, realizarea unui proiect îndelung meditat, discutat în sumbrele reuniuni pe care Führerul le ţinea cu colaboratorii săi intimi. Demenţa Führerului devenise religia acoliţilor. Toate obiecţiile rămîneau fără răspuns..."

Allaţii, robii şi „factorii inestimabili"

Informat asupra celor discutate în Germania, Mussolini a avut reacţii contradictorii: la început, a fost de acord cu propunerea lui Ciano de a publica o declaraţie din care să rezulte că Italia nu avea intenţia să participe la un conflict pe care nu-l dorise şi nici nu-l provocase: după aceea s-a răzgîndit, afirmînd că „onoarea îl obligă să meargă cu Germania". Motivîndu-şi această hotă-

rîre, el n-a uitat să sublinieze că „vrea partea sa de pradă în Croaţia şi Dalmaţia". Germanii trebuiau însă avertizaţi o dată mai mult, că Italia nu era gata de luptă şi nu putea participa la război în acel moment. Legănîndu-se încă în iluzia că alianţa germano-italiană se baza pe deplina egalitate în drepturi a părţilor, lui Mussolini îi plăcea să creadă că începerea războiului trebuia să rezulte dintr-o înţelegere bilaterală.

În cele din urmă s-a hotărît ca Ciano să plece din nou în Germania, pentru a da de înţeles clar căpeteniilor naziste că Italia nu poate şi nu va lupta acum. „Transmite nemţilor — îl îndemnase Ducele pe ginerele său / prieteni şi aliaţi, da ; robi, nu." Dar la 21 august, cînd ministrul de Externe italian a luat legătură telefonică cu Ribbentrop, acesta n-a găsit răgaz pentru o întîlnire. La 23 august, Mussolini l-a autorizat pe Ciano să propună lui Percy Loraine şi André François Poncet, ambasadorii Marii Britanii şi Franţei la Roma, să impună guvernului polonez cedarea Gdanskului către Germania, după care să participe la „negocieri" şi la o aşa-zisă „conferinţă generală de pace". Mussolini miza încă pe ideea unui nou München, sperînd să primească, fără luptă, partea sa de pradă. Pe hitlerişti, însă, nu-i mai interesau concesiile statelor apusene şi nici medierea Ducelui ; erau hotărîţi să dezlănţuie războiul.

La 22 august, Hitler i-a convocat la Obersalzberg pe comandanţii armatei şi le-a ţinut un discurs de o vehemenţă aproape fără precedent : „V-am convocat pentru a vă prezenta tabloul situaţiei politice şi a trece în revistă factorii pe care mi-am bazat hotărîrea irevocabilă de a începe acţiunea [...]".

Hotărîrea de a declanşa ostilităţile se întemeia pe faptul că Axa dispunea de „personalităţi remarcabile", propria sa persoană şi aceea a Ducelui : „Niciodată în istorie nu va exista un om care să dispună de o autoritate atît de mare ca mine. Existenţa mea reprezintă un factor inestimabil [...]. Al doilea factor este Ducele. Existenţa sa este, de asemenea, decisivă [...] În celălalt lagăr nu există vreo personalitate de prim plan, nici în Anglia, nici în Franţa. Ora războiului a sunat."

Reamintind generalilor săi că el, Hitler, crease Germania Mare „prin bluf politic", Führerul arăta că venise timpul ca ei, militarii, să dovedească valoarea combativă a „maşinii de război". „Duşmanii noştri sînt nişte bieţi viermi nenorociţi — a declarat el. I-am văzut la München, sînt prea fricoşi pentru a întreprinde acţiuni de luptă. Nu vor trece de faza blocadei. Singurul lucru de care mă tem este venirea la mine a lui Chamberlain [...] cu propunerea de a-mi schimba hotărîrile. Dar el va fi aruncat pe scară, chiar dacă eu însumi voi fi nevoit să-i dau un picior în burtă, de faţă cu fotoreporterii."

La aceste cuvinte ale Führerului asistenţa a izbucnit în aplauze furtunoase, iar Göring, de bucurie, a sărit pe masă, mulţumindu-i lui Hitler şi asigurîndu-l că armata îşi va face datoria.

„Obiectivul principal rămîne distrugerea Poloniei, suprimarea forţei sale vitale — a continuat Führerul. [...] Să fiţi duri şi nemiloşi [...] Acţionaţi cu brutalitate [...] Blindaţi-vă împotriva oricăror manifestări de compasiune."

Două duşuri reci

Data declanşării atacului împotriva Poloniei era fixată pentru ziua de 26 august 1939, ora 4,30. Dar la 25 august s-au produs două evenimente, care l-au determinat pe Hitler să dea momentan înapoi.

În după-amiaza zilei de 25 august, în jurul orei 18, la Berlin s-a aflat despre semnarea Tratatului de asistenţă mutuală anglo-polon. Articolul 1 stipula că „dacă una dintre părţile semnatare va fi angajată în ostilităţi contra unei puteri europene [un protocol secret adiţional preciza că este vorba de Germania — **n.n.**] ca urmare a unei agresiuni comise de aceasta din urmă [...] cealaltă parte semnatară va da imediat părţii semnatare angajate în ostilităţi tot sprijinul de care este în stare". Conciliatorii de la Londra sperau că tratatul avea să-l convingă pe Hitler că Marea Britanie lua lucrurile în serios.

În cursul aceleiaşi zile, Daladier i-a trimis o scrisoare lui Hitler, atrăgîndu-i atenţia că ţara sa „va fi fidelă promisiunilor solemne pe care le-a făcut celorlalte naţiuni, între care şi Polonia".

Vestea încheierii Tratatului anglo-polon a fost ca un duş rece pentru Führer ; el a rămas „sumbru şi gînditor la biroul său", după cum mărturiseşte Paul Schmidt. A fost trezit din gîndurile sale numai de venirea ambasadorului italian.

În aceeaşi dimineaţă, Hitler îi trimisese lui Mussolini o scrisoare prin care îl avertiza că atacul împotriva Poloniei se putea produce „dintr-un moment în altul" ; Mussolini, în ciuda aşteptărilor partenerului său preciza în răspunsul său **„În practică,** în caz de acţiune militară, punctul meu de vedere este următorul : dacă Germania atacă Polonia şi conflictul rămîne localizat, Italia va acorda Germaniei orice ajutor politic şi economic i se va cere. Dacă însă atacă Polonia şi aliaţii acesteia pornesc la contraatac împotriva Germaniei, vă informez anticipat că, pentru mine, va fi oportun **să nu iau iniţiativa** operaţiilor, dat fiind stadiul **actual** al pregătirilor de război ale Italiei, despre care v-am informat de repetate ori

și din timp pe dumneavoastră, Führer, și pe dl. von Ribbentrop. Putem interveni însă numaidecît, dacă Germania ne livrează imediat materialele militare și materiile prime necesare pentru a rezista atacului pe care francezii și englezii îl vor îndrepta mai cu seamă împotriva noastră."

Paul Schmidt relatează că scrisoarea lui Mussolini „a explodat ca o bombă [...]". Iar generalul hitlerist Halder notează în jurnalul său : „Extrem de nervos din cauza veștilor sosite de la Londra și Roma, Hitler a hotărît amînarea atacului". Imediat a fost chemat Keitel, dîndu-i-se dispoziții în acest sens. „L-am văzut pe Keitel — relatează Paul Schmidt — năpustindu-se afară din biroul lui Hitler. L-am auzit vorbind foarte enervat cu aghiotantul său și am prins cuvintele : «Ordinul de pornire trebuie imediat revocat»". Era numai o amînare, nu și o renunțare la înfăptuirea planurilor sale agresive *.

Chiar în seara zilei de 25 august, el i-a trimis lui Mussolini o scrisoare rece și scurtă : „M-ați informat că nu puteți intra într-un conflict european major, decît dacă Germania vă aprovizionează imediat cu material de război și cu materii prime, ca să puteți rezista atacului pe care francezii și englezii îl vor declanșa mai cu seamă împotriva dv. Vă rog să-mi comunicați ce material de război și ce materii prime vă sînt necesare și în ce termen, pentru a putea aprecia dacă și în ce măsură vă pot satisface cererile [...]"

Tunurile au cuvîntul

În zilele următoare, comunicațiile verbale și scrise între Berlin, Roma, Paris și Londra s-au succedat fără întrerupere. „A fost un fel de conferință prin intermediul telefonului și al telegrafului — notează Paul Schmidt — iar eu, în calitate de translator, n-am fost mai puțin ocupat decît cu un an înainte, la München, cînd partenerii au stat în jurul uneia și aceleiași mese."

În dimineața zilei de 26 august a sosit răspunsul lui Mussolini. Pentru primele 12 luni de război, Ducele cerea 17 000 000 tone materii prime strategice și materiale militare, al căror transport ar fi necesitat 17 000 trenuri. Era o listă atît de lungă, încît putea „omorî un taur, dacă acesta ar fi știut să citească", după cum nota, nu fără oarecare satisfacție, Ciano. În fond, totul era doar o simplă manevră de eschivare din partea italienilor, cu atît mai mult cu cît Attolico, fiind întrebat asupra termenului de livrare, a răspuns fără să clipească : „Imediat."

Deși profund afectat de atitudinea aliatului italian, Führerul a dat dispoziții tuturor colaboratorilor săi să păstreze cel mai strict secret și să nu-și manifeste în nici un fel nemulțumirea. La 26 august, secretarul de stat Weizsäcker scria ambasadorului german la Roma, Mackensen : „La Berlin se fac cele mai mari eforturi pentru a evita orice manifestare de animozitate în legătură cu cele întîmplate în relațiile italo-germane. Solidaritatea Axei este o calitate care impresionează adversarii și la care e firesc să nu vrem să renunțăm în nici un fel, în momentul de față."

Hitler a hotărît deci să satisfacă, parțial, cererile guvernului italian. A aprobat livrarea unor cantități de cărbune și oțel, dar nu și de petrol și cupru ; în loc de 150 baterii antiaeriene au fost aprobate numai 30. Mai rămînea de precizat termenul de livrare. „Cele 30 baterii antiaeriene grele — scria Hitler lui Mussolini la 26 august — pot fi expediate imediat ; restul trebuie integrat în sistemul de transport general [...] Nu vă cer decît să încercați să imobilizați forțele anglo-franceze printr-o propagandă activă și prin demonstrații militare adecvate [...]".

În răspunsul trimis lui Hitler chiar în aceeași zi, Mussolini îl asigura că va „imobiliza la maximum forțele franco-britanice, accelerînd, în același timp, cît mai mult cu putință, pregătirile militare."

La 27 august Führerul scria partenerului său din Axă, cerîndu-i ca „cel puțin pînă la începerea luptei lumea să nu știe nimic despre atitudinea pe care intenționează să o ia Italia. Vă rog, deci, în mod cordial să mă ajutați pe plan psihologic prin presa dv. și prin alte mijloace [...] Vreau să vă cer acum o mare favoare, Duce. În această luptă dificilă, dv. și poporul dv. mă puteți ajuta cel mai bine trimițîndu-mi muncitori italieni, atît pentru industrie, cît și pentru agricultură".

În aceeași zi, Attolico preda răspunsul lui Mussolini : „Lumea nu știe și nu va ști înainte de izbucnirea ostilităților care este atitudinea Italiei, dar va afla, în schimb, că Italia își concentrează forțele lîngă granițele cu marile democrații. Pe

(Continuare în p. 75)

* Referindu-se la împrejurările amînării atacului contra Poloniei, feldmareșalul Keitel avea să declare, în cursul procesului de la Nürnberg : „Am fost convocat brusc de Hitler la Cancelarie, și el mi-a ordonat : «Opriți totul imediat. Preveniți-l numaidecît pe Brauchitsch. Îmi trebuie timp pentru a negocia»". Depozițiile sale au fost confirmate și întregite de Göring : „În ziua cînd Anglia a acordat garanția sa oficială Poloniei — relata el la Nürnberg — Führerul m-a chemat la telefon pentru a mă anunța că suspendase executarea planului de invadare a Poloniei. L-am întrebat dacă această măsură era provizorie sau definitivă. «Nu — mi-a răspuns el — trebuie numai să văd dacă voi putea elimina intervenția britanică»".

Amintirile unui pașoptist

DRAPELUL TRICOLOR LA PREFECTURA DIN MUSCEL

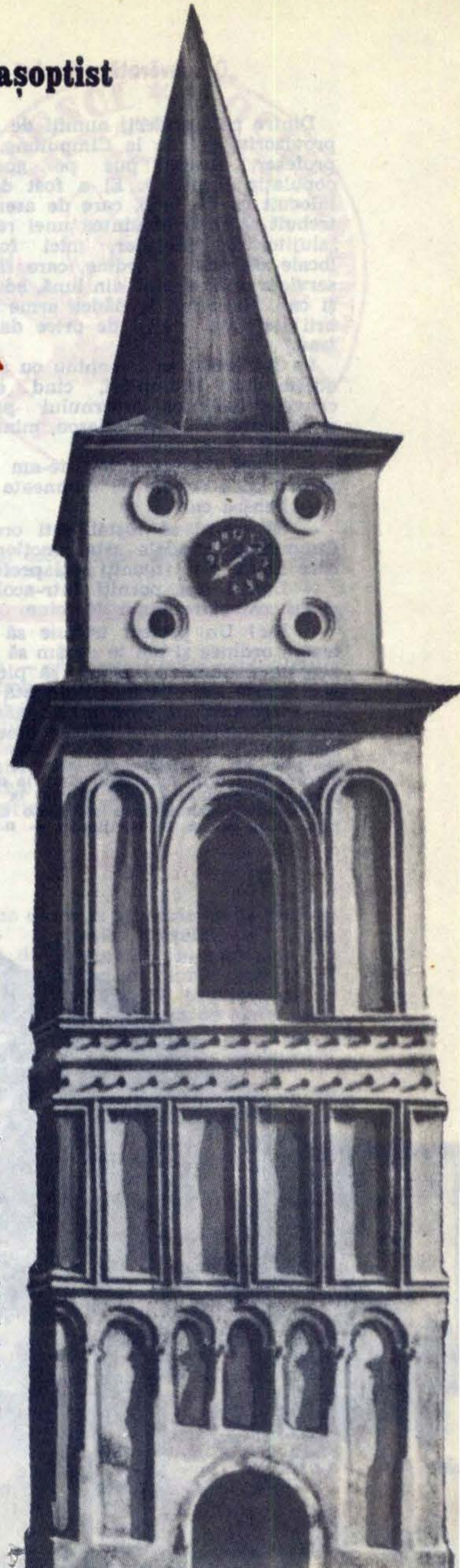

Fiu al cărturarului Constantin Bălăceanu, care a sprijinit pe Gheorghe Lazăr să deschidă, în 1818, Școala națională de la „Sfîntul Sava" din București, Ion Bălăceanu a început să se afirme în viața publică în cursul revoluției de la 1848. La vîrsta de 20 ani era prefect de Muscel și în această calitate a slujit ideile revoluției. Ca prieten devotat, l-a însoțit pe Nicolae Bălcescu la Constantinopol, Belgrad, Szeghedin, în toate încercările patetice făcute de marele revoluționar pentru conjugarea forțelor progresiste ale românilor și maghiarilor în vederea continuării revoluției. Și-a desfășurat activitatea apoi ca reprezentant al țării în cele mai importante capitale ale Europei, meritele sale rămînînd astfel înscrise în istoria diplomației românești din secolul XIX.

În 1908-1909, cînd avea 80 ani, Bălăceanu, „singur supraviețuitor" din grupul fruntașilor pașoptiști, a dictat amintirile ginerelui său Nicot de Villemain. Este un important document, în limba franceză, transmis postum, în 1929, Academiei Române (Souvenirs de Ion Bălăceanu pour l'Académie Roumaine) **și care se păstrează în** Arhiva Ion Bălăceanu, Mapa I **(text dactilografiat).**

Din acest izvor inedit desprindem în traducere fragmentele referitoare la perioada cît Ion Bălăceanu a funcționat ca prefect pașoptist în Muscel. Merită să fie subliniată fermitatea cu care acest descendent dintr-o familie aristocrată a acționat în anumite împrejurări. Astfel, de pildă, el nu a ezitat să treacă pe lista elementelor reacționare ce urmau să fie obligate să părăsească orașul Cîmpulung chiar rude ale sale. Pe de altă parte, însă, din însemnările aceluiași Bălăceanu reies limpede limitele concepției sale revoluționare: „Sînt cu Revoluția pentru că ea reprezintă actualitatea; dar dacă ea ar lua-o prea departe, fiți pe pace, că m-aș retrage!" Oricum, amintirile acestui prefect pașoptist au o reală valoare documentară, contribuind într-un mod deosebit de interesant la reconstituirea atmosferei din fierbintea vară revoluționară a Țării Românești.

Augustin Z. N. POP

„O adevărată nebunie"

Dintre noii prefecți numiți de guvernul provizoriu, cel de la Cîmpulung, un fost profesor, fusese pus pe goană de populația tîrgului *. El a fost de îndată înlocuit cu dl. Iano, care de asemenea, a trebuit să fugă dinaintea unei revolte a „slujitorilor" [străjilor, mici formațiuni locale de pază și ordine, care făceau de serviciu o săptămînă din lună, aducîndu-și și caii. Guvernul le dădea arme și membrii lor erau scutiți de orice dare — **n. trad.**].

La București se comentau cu aprindere aceste două întîmplări, cînd am fost convocat înaintea guvernului provizoriu și colonelul Nicolae Golescu, ministru din Lăuntru, mi-a spus :

— Dragă Bălăceanule, te-am chemat pentru că e nevoie de dumneata !

— Pentru ce ?

— Să mergi să restabilești ordinea la Cîmpulung, citadela asta reacționară din care ne-au fost izgoniți toți prefecții !

— Dacă-i așa porniți într-acolo trupe și nu mai e trebuință de mine.

— Nu ! Un prefect trebuie să restabilească ordinea și noi te rugăm să primești această misiune. E nevoie să pleci chiar astă seară. Am și trimis o ștafetă maiorului Pleșoianu, pe care ai s-o găsești în drumul dumitale. Te cunosc bine și sînt liniștit asupra rezultatului misiunii dumitale. Poftim și decretul de numire !

Pe deasupra m-a îmbrățișat, fără să-mi îngăduie măcar una din obiecțiile pe care le-aș fi putut face împotriva acestei numiri a unui om în vîrstă de 20 ani, cîți aveam eu pe atunci într-un județ vestit ca greu de condus.

Cu toate acestea, punînd la bătaie și amorul propriu, am primit și, peste două ore, întorcîndu-mă acasă după ce mi-am rezolvat la minister cîteva treburi, am găsit gata de drum caii de poștă și am plecat însoțit de un subofițer de jandarmerie așezat pe capra trăsurii.

Am avut timpul să chibzuiesc adînc înaintea sosirii mele la prima stație de poștă, unde mă aștepta comandantul Pleșoianu cu batalionul său. Pe cînd el se-ndrepta spre mine i-am spus :

— Dragă comandante, cum sînt zorit s-ajung cu poștalionul cît mai degrabă și de vreme ce dumneata și oamenii dumitale sînteți pedestrași, rămîneți aici că n-am trebuință de dumneavoastră.

— Dar cum asta ? Asta contravine dispozițiilor primite.

— Sînteți sau nu sub ordinele mele în acest moment ?

— Da !

* Cum se va vedea din cele ce urmează, autorul se referă, în primul rînd, la o anumită parte din populație, mai precis la vîrfurile reacționare localnice sau refugiate din București și la cei ce le sprijineau — n.r.

Frumoasa clădire a muzeului orașului adăpostește în sălile sale numeroase mărturii despre desfășurarea revoluției de la 1848 pe plan local

In p. 45 : *Turnul Bărăția — un monument reprezentativ al vechiului Cîmpulung Muscel*

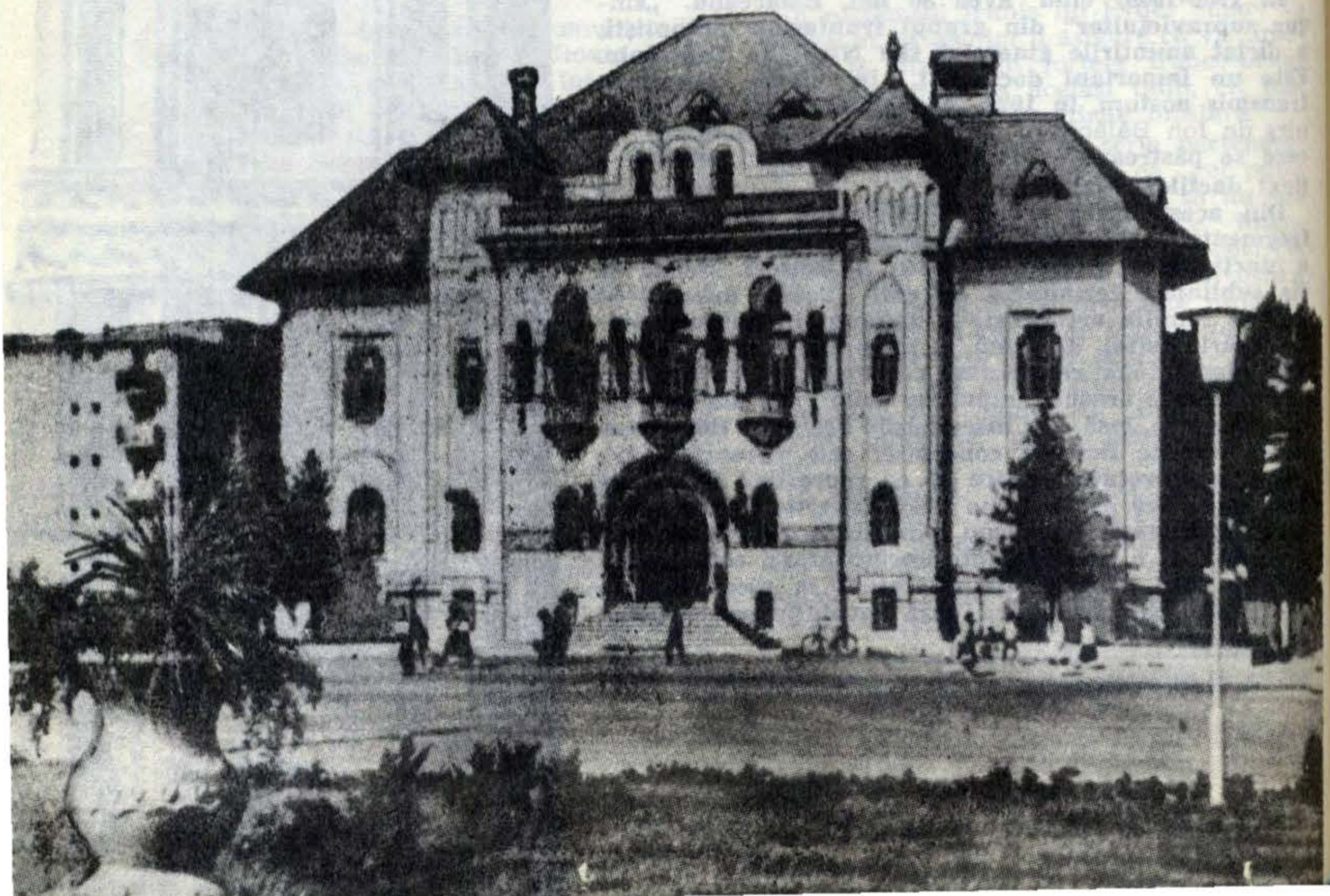

— Ei ! Vă ordon să nu mă-nsoţiţi.

— Dar e-o adevărată nebunie să vă expuneţi astfel, de unul singur, să fiţi insultat şi eventual maltratat de turbaţii ăia de-acolo !

— Dacă sînt singur nu mă tem de nimic, în vreme ce dacă veniţi cu mine mi-e mai teamă pentru dumneata şi pentru oamenii dumitale decît pentru mine.

Comandantul s-a văzut silit să se supună şi eu mi-am continuat calea în galopul a opt cai către Cîmpulung.

La ultima staţie de poştă, vizitii întrebîndu-mă unde să oprească după ce-or ajunge în oraş, eu le-am indicat sediul poliţiei, al cărui şef, singur, era informat despre numirea mea.

După trei ore ne-am oprit înaintea clădirii poliţiei din Cîmpulung.

Dezrobirea ţiganilor — o „monstruozitate"

Cînd poliţaiul mi se prezentă, m-am găsit în faţa unui omuleţ negru ca fundul ceaunului, dar ale cărui trăsături energice îmi plăcea să le privesc. După modul cum mi-a relatat evenimentele din Cîmpulung am înţeles că administraţia făcuse numeroase greşeli.

Pretextînd molima holerei, o adunătură de reacţionari şi de zvonişti notorii din Bucureşti se refugiaseră la Cîmpulung. Ei exercitau o influenţă foarte puternică asupra micii boierimi şi burgheziei din tîrg, şi, cum populaţia acestui judeţ era docilă, nu le-a fost prea greu s-o zăpăcească de tot [...]

Proprietarii, cărora dezrobirea ţiganilor lor, impusă de Constituţie, li se părea o monstruozitate, se refugiaseră şi ei în tîrg dinaintea atitudinii ameninţătoare a iobagilor şi robilor, îngroşînd şleahta nemulţumiţilor.

Am mulţumit poliţaiului pentru expunerea destul de limpede pe care mi-o făcuse asupra situaţiei şi i-am dat întîlnire pe seară la prefectură, unde m-am şi dus ca să cinez. De altfel nici n-am primit pe altcineva pînă seara. De îndată ce a venit, i-am înmînat o listă de boieri sosiţi de la Bucureşti, listă pe care se aflau şi nume ale unor rude de-ale mele. I-am recomandat ca el personal să se ducă la fiecare din aceşti coconaşi, să-i informeze în chipul cel mai politicos că contracciul de poştă * primise dispoziţie să le pună la îndemînă oricîţi cai ar fi dorit şi că pentru această doleanţă aveau timp de gîndit 24 ore ; peste acest soroc urma să li se trimită caii la domiciliu.

— Şi-apoi ? întrebă poliţaiul.

— Peste asta nici o îngăduire.

Semn că-nţelesese, el s-a înclinat.

— În altă ordine de idei — am reluat

* Şeful staţiei de poştă — n.r.

Sigiliul locotenenţei domneşti din 1848 a Ţării Româneşti

eu vorba — să convoci toate notabilităţile urbei Cîmpulung la primărie, ca să le cunosc şi să mă prezint. Vreau să le notific temeiurile numirii şi sosirii mele.

Trebuie să adaog că a doua zi vîrfurile aristocraţiei plecaseră, unele spre Bucureşti, altele spre Braşov, pentru a se alătura prinţului Bibescu.

De necrezut !

Cînd am ajuns la primărie, unde se aflau întruniţi fruntaşii oraşului şi cîţiva boiernaşi din vecinătăţi, m-am mărginit să le spun că fusesem numit prefect nu numai pentru a restabili ordinea, dar şi pentru ca să iau cunoştinţă de toate motivele de nemulţumire pe care ei le-ar fi putut ridica împotriva administraţiei anterioare.

— Sînt hotărît — adăugai eu — să vă dau întreaga satisfacţie unde-aveţi dreptate, căci dispun de puteri depline în acest scop. Aş fi putut să-mi fac intrarea în oraşul dumneavoastră în fruntea a cinci sute de oameni...

— Ştim asta, ştim...

— ... dar eu m-am prezentat singur ca să vă dovedesc încredere şi să vă conving că, în ce mă priveşte, nu vă consider oameni de dezordine. Ca prefect al Revoluţiei sînt dator să aplic întru totul principiile pe care le-aţi citit în Constituţie, între altele organizarea gărzii naţionale, pe care n-aţi acceptat-o, la fel cu eliberarea ţiganilor, la care nu voiţi să conveniţi sub pretext că ei de cînd e lumea s-au

pomenit robi. Dar noi am făcut Revoluţia pentru a pune sfîrşit unei asemenea stări de lucru — şi trebuie să acceptaţi ce vi se cere.

Ascultătorii mei au părut că se-nvoiesc cu acest argument şi, cînd i-am întrebat dacă au de ridicat vreo obiecţie, mi-au răspuns în unanimitate că nu, adăugînd :

— Vom îndeplini tot ce ne veţi pretinde legal, dar nu vrem să fim trataţi cu asprime !

La sfîrşitul acestei convorbiri, un boier bătrîn, Rudeanu, îmbrăcat în costumul său străvechi, mi-a spus :

— Auziţi : unul dintr-ai noştri, un Bălăceanu revoluţionar ! Nu-mi vine să cred !

— Şi pentru ce nu ? Ideile au progresat. Da ! Sînt cu Revoluţia pentru că ea reprezintă actualitatea ; dar dacă ea ar lua-o prea departe, fiţi pe pace, că m-aş retrage.

Între mica boierime ce forma clasa conducătoare a Cîmpulungului, familia Rucăreanu era cea mai importantă şi exercita prin poziţia sa o serioasă influenţă asupra tîrgului şi judeţului. Totodată era socotită singura familie ce arătase cîteva concesii ideilor moderne, căci cel mai mare din cei patru fraţi, cîţi număra această familie, studiase la Paris, iar al doilea făcuse parte din oştire, din care se retrăsese cu gradul de căpitan. Nu mi-era greu să înţeleg că ei rămăseseră oarecum supăraţi pentru faptul că guvernul provizoriu îi nesocotise. Pentru a îndrepta astă scăpare din vedere l-am rugat pe căpitanul Rucăreanu să primească a fi comandantul gărzii naţionale, cu condiţia ca în trei zile s-o pună pe picior de funcţionare, ceea ce el acceptă. Pe frate-său l-am numit subprefect şi de-atunci totul a mers admirabil, bravii locuitori ai Cîmpulungului nu mi-au mai vorbit o singură clipită de nesiguranţă. Am depline temeiuri să cred chiar şi acum (cînd scriu, în 1909) că cei cîrmuiţi erau tot atît de mulţumiţi de mine pe cît eram şi eu de ei.

Mîine, în zori, turcii!

[...] În această epocă, în care cele mai rapide mijloace de informaţie erau ştafetele călări, eu nu aflasem nimic. Chiar a doua zi după cele ce se întîmplaseră la Bucureşti, poliţaiul mi-a prezentat pe un voluntar din armată sosit în misiune de curier şi care încercase să ocolească oraşul pentru ca s-ajungă la frontieră.

Cînd a fost adus înaintea mea i-am cerut hîrtiile pe care le avea asupra lui şi el nu s-a opus ca să mi le încredinţeze. Aceste înscrisuri conţineau un ordin către comandantul român de la trecătoarea Branului, înştiinţîndu-l de numirea unui caimacam, despre schimbarea intervenită la Bucureşti şi învederîndu-i totodată porunca de a nu recunoaşte altă autoritate decît cea care decurgea din această nouă împuternicire. I-am cerut curierului să-mi povestească cu de-amănuntul cele ce se petrecuseră în tabăra turcă şi, datorită lui, am luat cunoştinţă de toate aceste detalii. Era tare îngrijorat de ce-aveam să-i fac ! După ce a fost percheziţionat de către şeful poliţiei şi m-am încredinţat că nu mai purta asupra sa nici un alt act, i-am comunicat că-i liber. El mă întrebă dacă are voie să răspîndească noutăţile pe care le purtase cu sine şi i-am răspuns afirmativ. Astfel locuitorii Cîmpulungului, mai favorizaţi decît ceilalţi locuitori din provincie, au aflat chiar în seara ce se apropia evenimentele din Capitală.

Eram dornic să ştiu care va fi atitudinea populaţiei faţă de mine şi am dat ordin şefului poliţiei şi „tistului“ să păstreze pe mai departe, de-ar fi fost nevoie chiar şi prin mînă forte, drapelul tricolor peste tot unde fusese arborat după Revoluţie [Revoluţia adoptase drapelul tricolor : albastru, galben şi roşu. Era o combinare a culorilor de pe steagurile valahice şi moldoveneşti. Ţara Românească avea un drapel albastru şi galben, Moldova un drapel albastru şi roşu — **n. trad.**]. Celor doi funcţionari le-am cerut să-mi spună dacă se so-

CRONICA LUNII SEPTEMBRIE 1848 ÎN ŢARA ROMÂNEASCĂ

După ce, în primele zile ale lunii — mai precis la 6 septembrie 1848 — o mare demonstraţie populară ce are loc la Bucureşti vădeşte încă o dată largul ataşament faţă de revoluţie, în ziua de 13 septembrie trupele otomane, sub comanda lui Fuad-efendi, pătrund în oraş. După ce înfrîng eroica rezistenţă a pompierilor din Dealul Spirii, turcii restaurează vechiul regim regulamentar ; două zile mai tîrziu, în 15 septembrie, trec Milcovul în acelaşi scop trupele ţariste ale generalului A. V. Lüders.

La 25 septembrie apare un decret special pentru exilarea fruntaşilor revoluţionari din Ţara Românească. În sfîrşit, la 28 septembrie, dizolvarea taberei de voluntari de pe Cîmpul lui Traian (Rîureni, jud. Vîlcea), marchează încheierea revoluţiei în Ţara Românească.

coteau încă depinzînd de mine şi ei mi-au răspuns din adîncul convingerii şi cu elan că atît timp cît mă voi găsi acolo, îmi vor împărtăşi soarta. Le-am cerut atunci să poarte pe mai departe cocarda tricoloră cît voi purta eu însumi eşarfa tricoloră [de prefect]. Au respectat acest angajament — fără să-şi pună întrebarea cu ce preţ aveau să plătească actul lor de bunăcredinţă. A doua zi, eu am ieşit ca de obicei pe jos şi am străbătut tîrgul : am primit din partea tuturor aceleaşi semne de respect. Am trecut pe la Cerc *, unde am aflat întreaga protipendadă a oraşului şi am discutat asupra evenimentelor din Bucureşti, ca şi cum s-ar fi întîmplat foarte departe. Am observat totuşi că o oarecare nelinişte stăpînea spiritele. În fine, unul dintre ei, mai sincer, a adus discuţia asupra pregătirilor de rezistenţă, în legătură cu care ştia că guvernul provizoriu muncise şi m-a întrebat ce-aveam de gînd cu „slujitorii" cantonaţi în tabără. Cu un aer rece, am răspuns că turcii se găseau la Bucureşti. Lui nu-i păsa că ţara devenise provincie turcească **, în timp ce pentru mine guvernul român era în ceasul de faţă tabăra lui Magheru şi de acolo aşteptam ordine, dispoziţii, pe care îmi rezervam dreptul să le aduc la cunoştinţă prin sunete de trompete şi tobă îndată ce le-aş fi primit. Nimănui nu i-a mai trecut prin minte să-mi adreseze întrebări.

În această stare de nesiguranţă s-a scurs o zi întreagă pînă cînd, în clipa cînd eram gata să mă culc, am primit vizita poliţaiului, care m-a vestit conspirativ că şeful poştei din Piteşti doreşte să mă vadă. Primindu-l imediat, el mi-a spus c-a venit într-adevăr deşelîndu-şi cei mai buni cai, numai ca să-mi aducă la cunoştinţă că a doua zi, dis-de-dimineaţă, turcii pot fi la Cîmpulung. Din Tîrgovişte, a adăugat el, deja şi pornise un batalion turcesc cu acelaşi obiectiv. Şi dintr-o parte şi din cealaltă, instrucţiunile primite erau să mă aresteze şi să mă ducă la Bucureşti sub escortă.

Şeful poştei era un revoluţionar înflăcărat şi convingerile sale îl puseseră pe drum să mă vestească. I-am mulţumit călduros [...] pentru serviciul pe care mi-l făcuse şi el s-a reîntors peste noapte la Piteşti, unde nimeni n-a ştiut vreodată despre fuga sa.

Ştirile pe care mi le adusese îmi interziceau orice alt drum în afară de cel către Transilvania, singurul pe unde mai puteam să scap, căci nu mi-era poftă să mă-ntorc la Bucureşti.

De la Magheru, din Cîmpul lui Traian ***, nici o veste, dar mă amăgeam cu gîndul că el trebuia să fie acolo cu armata sa. Mi-era totuşi scris să-mi pierd şi această iluzie căci, în aceeaşi zi chiar, un ofiţercurier m-a încunoştinţat că Magheru, dînd urmare unei intervenţii presante a agentului diplomatic englez, făcută în numele guvernului său, s-a refugiat în Transilvania pe la Turnu-Roşu, cu toţi cei care, ca şi el, participaseră la Revoluţie şi că s-a despărţit de trupă şi de ofiţerii lui după ce i-a dezlegat de jurămîntul de credinţă faţă de Revoluţie.

Aşadar la această oră, drapelul tricolor nu mai fîlfîia în Ţara Românească decît asupra prefecturii de Muscel.

---

* Clubul local al „elitei" muscelene — n.r.

** În sensul că ţara fusese ocupată de trupe intervenţioniste — n.r.

*** Sediul de lîngă Rîmnicul Vîlcea al taberei militare revoluţionare conduse de Gh. Magheru — n.r.

Clio anunţă Clio anunţă Clio anun

■ Ramses purta perucă

LA Timna, localitate situată la nord de portul israelian Elath, un funcţionar al unei agenţii de turism din Tel Aviv a făcut o descoperire arheologică întîmplătoare, dar interesantă. Pe zidul parţial rămas în picioare al unui vechi templu egiptean de aici, un desen îl înfăţişează pe faraonul Ramses III, care a trăit în urmă cu 3000 ani.

Suveranul, care este înfăţişat aducînd ofrande zeiţei Hathor, poartă perucă şi un fel de fustă scurtă. Pe antebraţul său e tatuat simbolul regalităţii — un şarpe.

Arheologii speră că această descoperire îi va ajuta să elucideze unele aspecte ale activităţii desfăşurate de egipteni în deşertul Arava, în cursul secolului XII î.e.n.

O farsă politică

și substratul ei

C. MILLE alias GH. COPĂCINEANU

TIBERIU AVRAMESCU

În primăvara anului 1882, Constantin Mille se afla la Paris. Eliminat din Universitatea de la Iași, pentru ideile sale socialiste, plecase în străinătate să-și continue studiile. În capitala Franței, s-a întîlnit cu un grup masiv de studenți români, mulți dintre ei nutrind convingeri socialiste: Vintilă și Horia Rosetti, Al. Radovici, Grigore Maniu (tatăl poetului Adrian Maniu), Mihai Săulescu etc. „Eram în focarul vieții culturale și aproape de soare — își va aminti el în 1911 — eram tineri, același vis ne legăna, nu era în avîntul nostru nimic urît, nici o stricăciune nu ne atinsese, trăiam pentru visul nostru, ne cultivam sufletul și ne oțeleam inima, ne pregăteam ca odată întorși în țară să îndeplinim opera părinților noștri cari la 1848 puseseră temeliile României celei noi".

„Cartierul general" al studenților socialiști și radicali români din Paris se stabilise la cafeneaua „Cluny". Ei țineau o strînsă legătură (prin corespondență, azi în cea mai mare parte pierdută) cu cei rămași în țară. Mille a aflat repede despre moartea lui Vasile Conta, idolul generației sale, întîmplată la 21 aprilie 1882, scriind cu acel prilej poemul: La moartea lui V. Conta **în care, în numele prietenilor săi de idei, se angaja să continue lupta ateistă a filozofului român.**

Un misterios corespondent parizian

În primăvara aceea, împreună cu M. Săulescu, care avea să ajungă în timpul primului război mondial ministru în guvernul conservator al lui Marghiloman, Mille a pus la cale o farsă la adresa ziarului „Timpul", stîrnind mult haz printre contemporani. Amintim că la oficiosul conservator lucra ca prim redactor Eminescu, pe care socialiștii îl admirau ca poet, dar îl combăteau pe plan politic, atîta timp cît funcționa la acea publicație. Farsa a fost plănuită și cu știința (sau poate chiar la îndemnul) fiilor lui C. A. Rosetti, Vintilă și Horia — aflați și ei la Paris — și care

erau, fără doar și poate, indignați de atacurile violente publicate periodic de „Timpul" împotriva tatălui lor.

Despre ce a fost vorba ?

Sub numele imaginar de Gh. Copăcineanu, Mille și Săulescu au trimis redacției „Timpului", la București, o serie de corespondențe în care, într-un stil destul de confuz și fals exaltat, „demascau" acțiunile tinerilor socialiști români aflați în capitala Franței. După cum avea să mărturisească mai tîrziu, Mille voise să probeze, prin corespondențele respective, că „orice insanitate poate intra în coloanele ziarului" conservator, făcînd totodată mențiunea că simpatiile sale nu se îndreptau de loc spre guvernul liberal, pe atunci la putere și pe care-l combătea „Timpul".

Prima corespondență a fost trimisă la 20 iunie 1882 și relata despre o conferință socialistă (probabil reală) care avusese loc la cafeneaua „Jussien", în prezența unui mare număr de studenți români și de alte naționalități. A urmat apoi un șir de corespondențe bazate pe fapte imaginare și de-a dreptul năstrușnice — multe redactate într-un limbaj caragielesc — pe care oficiosul conservator le-a publicat cu fidelitate.

„Cum trebuie să rîdă în barba lui albă moșneagul Rosetti — se spunea într-o astfel de misivă publicată de ziarul «Timpul» — văzînd cum copiii lui și amicii copiilor lui se joacă cu rachetele înspăimîntătoare a artificiului care acum 11 ani a luminat și sîngerat Parisul cu o lumină stranie !" Și conchidea : „...Atît ne-ar trebui — o revoluție care să zdruncine din bază industria noastră națională care de-abia se naște".

Împotriva zelosului „corespondent" conservator, se puneau la cale și atentate, organizate de socialiștii, „chipurile", supuși oprobriului public. Astfel, în noaptea de 26 iulie 1882, corespondentul imaginar ar fi fost atacat pe podul Austerlitz de către patru indivizi înarmați cu cuțite, fiind salvat grație unei patrule care-și făcuse apariția în ultima clipă.

Ucigașul e... victima

O întîmplare norocoasă a oferit tinerilor socialiști un text tipărit, care a fost folosit cu succes pentru „demascarea" vehementă a lui Mille, „gonitul din Iași". Un anume francez Mille își deschisese un restaurant nou și — ca să-și facă reclamă — distribuise prospecte pe străzile Parisului. Profitînd de identitatea de nume, Mille și Săulescu au trimis gazetei conservatoare un exemplar din prospect (pe care „Timpul" l-a reprodus în facsimil), afirmînd în scrisoarea însoțitoare că tînărul român Mille este patronul noului local. „Ei bine ! Stimabilul domnul Millea, mare (?) agitator din țară, nuvelist și poet la ocazie, student în ore pierdute, propagandist și ocult inspirator al tinerimii din Paris a găsit de cuviință să cumuleze pe lîngă toate celelalte și ocupațiunea... de bucătar... Acest birt — conchidea bătăiosul corespondent al oficiosului conservator — nu e decît un mijloc spre a capta tinerimea română și a o arunca, *volens-nolens*, în rîndurile bătăliei socialiste".

Dar coarda fusese întinsă prea mult ! La 3 septembrie 1882, în „Telegraful" a apărut o scrisoare deschisă adresată de Mille redacției „Timpului" în care, după ce anunța că l-a ucis fără pic de milă pe inexistentul Copăcineanu, își îngăduia să rîdă în hohote de farsa care îi reușise atît de bine ; „Copăcineanu sînt eu — jubila Mille —, tot eu ucigașul și ucisul, calomniatul și calomniatorul — pana mea de aproape patru luni umple coloanele «Timpului» cu minciunile cele mai ridicule, frazele cele mai nostime, că, în sfîrșit, de patru luni de zile îmi bat joc de gazetarii numitei foi".

Satisfacția lui Mille avea să fie însă și mai mare : cu cîteva zile înainte de a apărea relatarea despre falsul Copăcineanu, redacția „Timpului" se grăbise să-i trimită acestuia, la Paris (str. St. Suplice, 22 — probabil adresa lui Săulescu ; Mille stătea pe str. Nicole, 19) o scrisoare de mulțumire : „Însărcinat din partea *Comitetului nostru de redacțiune* mă grăbesc a vă transmite prin această epistolă mulțumirile noastre pentru bunăvoința dv. d-a ne trimite corespondențe... Credeți, stimate domnule că, deși sub vălul anonimului, țara vă va fi recunoscătoare pentru realul serviciu ce aduceți d-a o face atentă cu o oră mai nainte asupra tendințelor socialismului ce caută a prinde în finele dar periculoasele lui mreje tineretul român fără experiență. Gazeta noastră, prin grațiosul și puternicul d-voastră concurs va da alarma..."

În fața unor asemenea dezvăluiri, redacția „Timpului" a tăcut mîlc, lăsînd faptul necomentat. Numai Eminescu într-o discuție cu Zamfir Arbore, i-ar fi spus acestuia : „Ei, Zamfir dragă, ai dracului copii... Dar nu vezi tu că-i vară ? Le-am dat necitite la tipar".

Conferința de la Berlin din 1878, care consfințea independența României, Serbiei și Muntenegrului, a pecetluit totodată una din ultimele etape ale decăderii Imperiului otoman. Patru decenii mai tîrziu, o dată cu înfrîngerea Turciei în primul război mondial, cînd se ivise primejdia dezmembrării statului de către puterile învingătoare, istoria avea să confirme încă o dată justețea cuvintelor lui Montesquieu : „Dacă hazardul unei bătălii, adică o cauză particulară, ruinează un stat, înseamnă că existau cauze generale care au făcut ca acest stat să piară într-o singură bătălie".

Dezastrul militar, agravat de tarele conducătorilor aflați pe atunci la cîrma țării, a declanșat, în 1919, lupta de eliberare națională a poporului turc, mișcare populară condusă de burghezia națională avînd în fruntea ei un om al cărui nume, Kemal Mustafa, era cunoscut în întreaga țară grație faptelor sale de arme și convingerilor sale progresiste.

Născut la Salonic în 1881, la trei ani după Conferința de la Berlin, absolvent al mai multor școli și colegii militare și apoi comandant al unor unități militare otomane staționate în diverse părți ale imperiului, Kemal Mustafa își vădește de timpuriu calitățile sale de combatant și organizator militar. În același timp, el creează la Damasc, în 1906, împreună cu alți ofițeri turci ostili sultanului, societatea politică secretă „Patria și Libertatea", iar doi ani mai tîrziu participă la mișcarea socială a „Junilor turci", care urmărea îngrădirea puterii absolute a sultanului și adoptarea unor reforme politice și economice favorabile dezvoltării capitalismului în Turcia.

Primul război mondial îl surprinde în funcția de atașat militar la Sofia. Deși pledase insistent împotriva intrării Turciei în război de partea Puterilor Centrale, în momentul declanșării ostilităților Kemal Mustafa cere imediat să fie trimis pe front, remarcîndu-se mai ales în luptele de la Gallipoli (peninsulă ce străjuiește strîmtoarea Dardanele) din 1915, unde trupele conduse de el opun timp de șase luni o rezistență înverșunată armatelor engleze, australiană și neozeelandeză. Pînă la sfîrșitul conflagrației mondiale, Kemal Mustafa parcurge drumul de la locotenent-colonel la cel de comandant de corp de armată, fără a înceta însă să-și exprime dezacordul față de modul în care Turcia era tratată de aliații ei.

Cunoscător perfect al stărilor de lucruri din Imperiul otoman, Kemal Mustafa a urmărit nu restaurarea acestuia, ci independența Turciei propriu-zise, consolidarea ei, fără anexiuni. Realizarea acestui deziderat, dictat de imperativele vremii, îi va îngădui să exclame mai tîrziu : „Fericit este omul care a făcut totul pentru a se putea numi turc".

Kemal Mustafa - „părintele turcilor“

Victoria decisivă repurtată de trupele republicane comandate de Kemal Mustafa asupra intervenţioniştilor străini pe rîul Sakarya, în toamna anului 1921, victorie în urma căreia i s-a conferit titlul de „Ghazi“ (Victoriosul) a dus succesiv la înlăturarea sultanului (1922), proclamarea Republicii Turcia (1923) şi alegerea învingătorului ca preşedinte al ţării.

Din această perioadă datează primele sale contacte cu guvernul U.R.S.S. Tratatul de prietenie sovieto-turc, încheiat în martie 1921 la Moscova, a însemnat un sprijin moral, politic şi militar important pe care Rusia Sovietică îl acorda tînărului stat turc, în lupta contra intervenţiei străine şi reacţiunii interne. Kemal Mustafa declara în Medjlis (Parlament) la sfîrşitul aceluiaşi an că „noi şi Rusia sîntem prieteni, căci Rusia mai curînd decît oricine a recunoscut drepturile noastre şi ne-a arătat respectul cuvenit“.

Istoricul englez Morgan Philips Price observa, pe bună dreptate, că Kemal Mustafa „a contribuit în modul cel mai substanţial pentru a-şi scoate ţara din cea mai gravă criză a istoriei sale“. **El a avut, de asemenea, un rol de prim rang în opera de modernizare a Turciei. Contribuţia şi meritele sale în restructurarea întregului aparat de stat, laicizarea vieţii publice, emanciparea femeilor, introducerea unui alfabet modern, efectuarea de reforme în viaţa economică, socială şi culturală, mutarea capitalei de la Istanbul la Ankara, în inima ţării, sînt incontestabile.**

Activitatea sa n-a fost lipsită de inconsecvenţe, iar unele reforme, mai ales economice, iniţiate de Kemal Mustafa, ezitările, concesiile şi erorile sale sînt produsul limitelor şi încorsetărilor revoluţiei burgheze, al cărei exponent a fost. Relevarea lor contribuie la conturarea personalităţii sale complexe, fără a-i umbri însă realizările, efectuate într-un iureş permanent, parcă într-o teamă perpetuă că bariera finală a timpului inexorabil îl va împiedica să-şi termine opera.

Obiectivul final pentru care a militat Kemal Mustafa a fost crearea unei Turcii noi şi puternice, capabile să-şi apere prin forţe proprii integritatea şi suveranitatea naţională. Pentru realizarea acestui ţel, politica sa internă a urmărit făurirea unităţii tuturor forţelor naţiunii, progresul economic şi social al ţării, iar pe plan extern el s-a străduit să creeze legături de prietenie atît cu vecinii, cît şi cu state mai îndepărtate geografic. Prin numeroase acorduri şi tratate — ca cel de prietenie şi neutralitate cu U.R.S.S. (1925), Tratatul de prietenie veşnică, arbitraj şi conciliaţiune din 17 octombrie 1933 cu România, sau pactul „Înţelegerii Balca-

nice" din 1934 (din care făceau parte Turcia, România, Grecia şi Iugoslavia), prin relaţiile promovate cu ţări din proximitatea asiatică a ţării, ca Iranul, Afganistanul, Irakul, sau din apusul Europei, ca Anglia şi Franţa, Kemal Mustafa şi-a adus aportul la întărirea păcii în lume, pe baza principiului: „Pace în ţară, pace în lumea întreagă".

Poporul recunoscător al Turciei l-a gratificat cu titlul de Atatürk (Părintele turcilor), titlu legiferat şi de Marea Adunare Naţională a ţării în 1934. Opera sa i-a atras respect şi consideraţie şi din partea opiniei publice internaţionale. Exprimînd „certitudinea că prietenia Turciei şi României este plină de viitor", Nicolae Titulescu declara, în mai 1934, ministrului Afacerilor Externe al Republicii Turcia, Tevfik Rüstü Aras: „Marii conducători ai ţării dv. se bucură aici de admiraţia şi de stima de care sînt demni".

Turcia modernizată dar nu lipsită de contradicţii, pe care Atatürk o lăsa în urma sa la 21 noiembrie 1938, şase decenii după Conferinţa de la Berlin, purta amprenta acestei personalităţi complexe, a acestui fiu al epocii în care a trăit şi a militat.

Andrei SILARD

Kemal Mustafa despre Turcia şi alţii despre el

Noi avem o sarcină naţională şi patriotică importantă: trebuie să reformăm viaţa noastră internă, să dovedim în mod practic că putem fi membri activi ai comunităţii naţiunilor civilizate.

(Din cuvîntarea rostită la un miting — Ankara 1921)

O CONDIŢIE A PROGRESULUI

Naţiunile care insistă în păstrarea tradiţiilor şi credinţelor lipsite de suportul logic al argumentelor, găsesc calea spre progres dificilă [...]. Naţiunile care nu se pot adapta la condiţiile progresului, nu pot vedea viaţa într-o lumină practică şi raţională.

(Dintr-o discuţie cu profesorii din Istanbul — octombrie 1922)

AL CUI E PĂMÎNTUL?

Într-o zi, Kemal Mustafa a fost înştiinţat că un ţăran a început să are un teren care făcea parte din ferma sa. Deşi somat de mai multe ori, ţăranul s-a încăpăţînat să-şi continue munca.

Atatürk a venit atunci la faţa locului.

— Prietene, i-a spus el, ştii cui îi aparţine acest cîmp?

— Sigur că ştiu!

— Atunci de ce lucrezi pămîntul altuia?

— Eu sînt turc, a răspuns săteanul şi acest pămînt îi aparţine tatălui meu [joc de cuvinte bazat pe înţelesul numelui Atatürk]. Nimeni nu mă poate împiedica s-o fac!

Mustafa Kemal s-a retras, şoptind:

— Cînd cineva are copii ca acesta, poate oare să se opună voinţei lor? *

ADEVĂRAŢII VINOVAŢI...

Într-o zi, ministrul de Interne, Sukri Kaya, i-a comunicat lui Atatürk că un ţăran a fost arestat şi deferit justiţiei pe motivul că l-ar fi înjurat pe preşedinte.

— Şi de ce m-a înjurat? s-a interesat Mustafa Kemal.

— Fiindcă, aprinzînd o ţigară răsucită în hîrtie de ziar, şi-a ars mustaţa.

— Ai fumat vreodată o ţigară răsucită în hîrtie de ziar? a întrebat Atatürk.

— Nu.

— Ei bine, eu am fumat multe, în timpul războiului. Nu ţăranul trebuie pedepsit, ci aceia care îi lasă pe săteni fără hîrtie de ţigări.

PRIMUL BAL

În 1925, Atatürk a vizitat Izmirul, patronînd cel dintîi bal din Turcia şi a dansat cu fiica guvernatorului. Pînă atunci, nici o femeie din Turcia nu dansase în public cu un bărbat. Încetul cu încetul, atmosfera de la începutul balului care fusese glacială s-a risipit. La un moment dat, Kemal Mustafa a zărit un grup de tineri ofiţeri care şedeau izolaţi într-un colţ. S-a îndreptat spre ei şi le-a spus:

— Vă ordon să vă răspîndiţi prin sală. Repede! Dansaţi!

NU SEMINARII RELIGIOASE, CI ŞCOLI!

Cred că metodele instrucţiunii publice şi ale educaţiei folosite pînă în prezent au constituit cel mai important factor al declinului istoric al naţiunii noastre. De aceea, cînd vorbesc despre un program naţional de educaţie, înţeleg o cultură eliberată de superstiţii arhaice, de idei străine spiritului nostru [...], o cultură corespunzătoare aptitudinilor noastre naţionale şi istorice.

(Din cuvîntarea la Congresul pentru educaţie — Ankara 1921)

Cum poate să-şi permită naţiunea turcă — o naţiune dornică de a-şi cîştiga un loc în familia naţiunilor civilizate — să încredinţeze educaţia copiilor săi unor instituţii complet distincte, şcoala şi seminarul teologic? [...] Seminariile nu vor fi redeschise! Naţiunea are nevoie de şcoli!

(Dintr-o cuvîntare în Marea Adunare Naţională — martie 1924)

ALFABETIZARE

În prezent [...] avem de înfăptuit un obiectiv important — trebuie să învăţăm rapid noul alfabet turc. Consideraţi aceasta ca o îndatorire patriotică şi naţională. Nu uitaţi că doar 10-20 la sută din concetăţenii noştri ştiu să scrie şi să citească.

(Dintr-o discuţie purtată la Istanbul — 8 august 1928)

OMUL ŞI POSTERITATEA

A lucra nu atît pentru sine, cît pentru cei care vor veni după tine, este condiţia primordială a fericirii pe care orice om o poate aştepta de la viaţă. Bucuria şi fericirea complete în viaţă nu pot fi obţinute decît lucrînd pentru existenţa şi bunăstarea generaţiilor viitoare.

(Dintr-o convorbire consemnată în presă — după Willy Sperco)

PICTORUL N-AVEA DREPTATE

Cu ocazia celei de-a X-a aniversări a proclamării Republicii [în octombrie 1933] un pictor a oferit lui Atatürk un tablou imens, reprezentînd bătălia de la Sakarya. În prim-plan, Mustafa Kemal era înfăţişat călare pe un cal superb, într-o atitudine marţială.

— Acest tablou nu trebuie niciodată expus, a observat Atatürk, în timp ce pictorul aştepta felicitări. Cei care au participat la bătălie ştiu că toţi caii noştri erau numai piele şi oase, iar noi nu eram mai zdraveni: nişte schelete, şi unii şi alţii. Prietene, pictînd războinici frumoşi pe cai frumoşi, dezonorezi Sakarya!

SECURITATEA INTERNAŢIONALĂ

Politica externă a Republicii noastre urmăreşte salvgardarea păcii generale şi asigurarea securităţii internaţionale. Noi ne străduim în permanenţă să instaurăm relaţii bune, de prietenie, cu vecinii noştri [...] Ca întotdeauna, rămîne trainică şi sinceră prietenia noastră cu Uniunea Sovietică. Această prietenie, născută în zilele negre ale istoriei noastre, va rămîne mereu pentru poporul turc o amintire scumpă, de neuitat [...]. Un eveniment important al

* Pentru sursa acestei întîmplări şi a altora vezi microbibliografia.

ultimilor patru ani l-a constituit încheierea pactului „Înţelegerii Balcanice". Patru state, ghidate de încredere reciprocă sinceră, au semnat acest pact pentru asigurarea securităţii lor, ca Balcanii să nu mai devină niciodată obiectul unui amestec străin şi nici sursă de discordie [...]. Important este faptul că a trecut doar un an şi pactul Balcanic a devenit deja un factor important de menţinere a păcii internaţionale.

(Dintr-o cuvîntare rostită la 9 mai 1935)

PACE ÎN STRÎMTORI

Strîmtorile constituie un element deosebit de important al relaţiilor internaţionale [...]. Turcia este obligată să împiedice trecerea prin strîmtori a unui agresor potenţial în scopuri militare. Turcia nu va admite aceasta niciodată...

(Din interviul acordat ziaristei americane Gladys Baker — 21 iunie 1935)

PENTRU O POLITICĂ NAŢIONALĂ

„Actualele state balcanice, inclusiv Turcia, îşi datorează naşterea lor destrămării treptate a Imperiului otoman, îngropat în cele din urmă de istorie".

(Citat după **Dictionnaire diplomatique** — M.A.E. Franţa, vol. III supplément)

Dacă organizarea internă a unui stat nu este naţională, nici cursul politicii sale nu poate fi naţional [...] Politica statului otoman nu a fost naţională [...].

În trecut, noi am stîrnit ostilitatea lumii [...]. Trebuie să ne cunoaştem limitele [...]. Noi nu dorim altceva decît să putem duce o viaţă liberă şi independentă, în limitele graniţelor noastre naturale şi totodată [...] ne aşteptăm la prietenie din partea lumii civilizate.

(Dintr-o cuvîntare rostită în Marea Adunare Naţională — aprilie 1920)

DREPTUL LA DREPTATE

Atatürk a apărut în ziua cînd au fost lansate cele mai nedrepte acuzaţii din istoria noastră şi el a susţinut că naţiunea turcă avea dreptul la dreptate [...] Importanţa glasului său puternic nu a fost înţeleasă de la început, dar pînă la urmă [...] ea a influenţat gîndirea întregii lumi [...]. După cîştigarea unor bătălii importante, Atatürk şi-a consacrat întreaga viaţă dovedirii drepturilor [...] şi însuşirilor naţiunii turce.

(Din declaraţia lui Ismet Inönü * la moartea lui Atatürk — noiembrie 1938)

* Ismet Inönü a fost un timp îndelungat preşedinte al Republicii Turcia, după moartea lui Atatürk, şi de mai multe ori prim-ministru al Republicii Turcia (ultima dată între 1961-1965).

Mausoleul lui Atatürk din Ankara

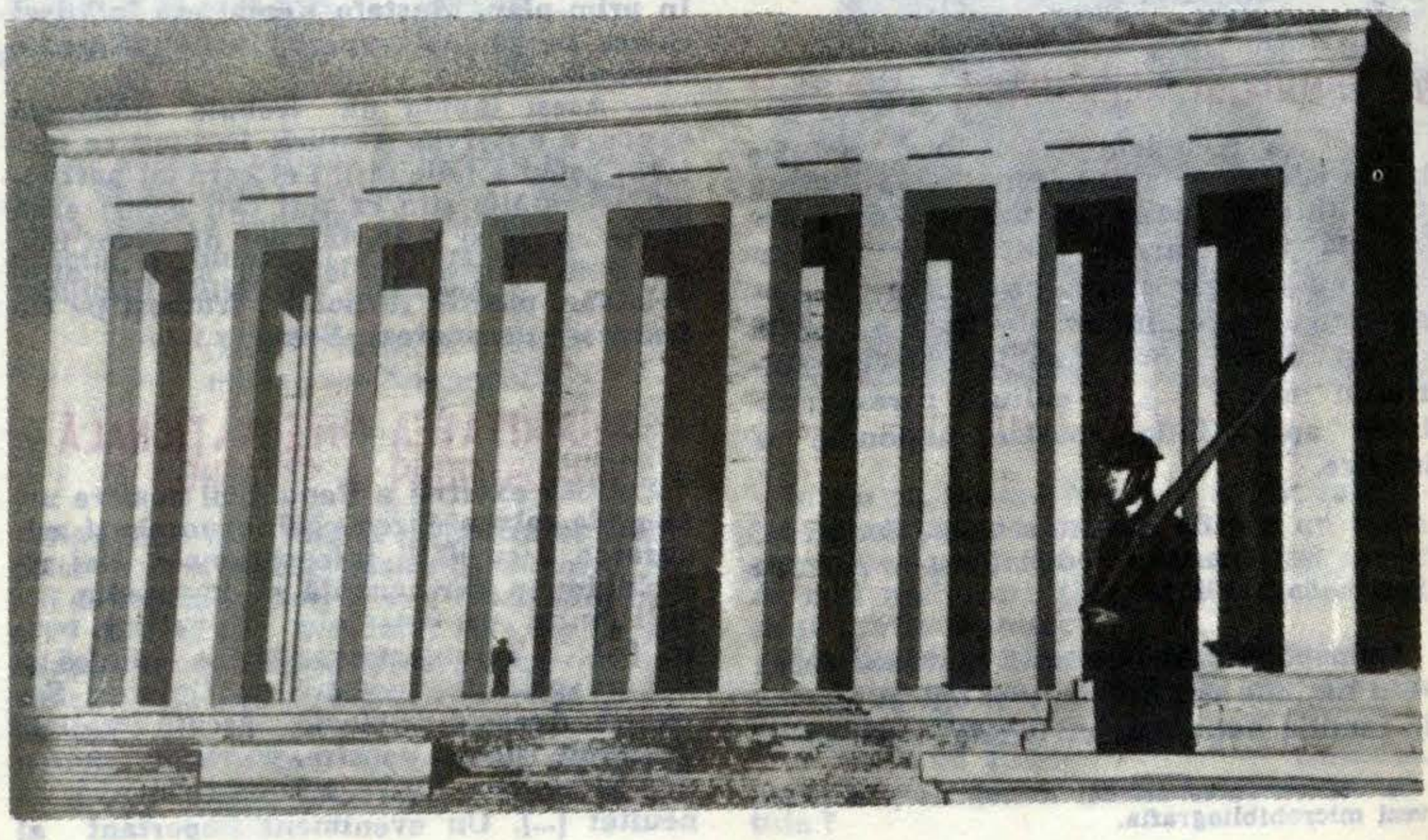

Logofătul Tăutu nu a băut cafea

Aurel Decei

„Felegeanul" imaginar al solului • Controversa dintre teologii islamului: un viciu sau o binefacere? • „Boema" din Istanbul acum patru veacuri • Strașnica poruncă a padișahului • La București, în 1693 • Bolintineanu și ceașca goală

În O samă de cuvinte ce sîntu audzite din om în om, de oameni vechi şi bătrîni, şi în letopiseţu nu sînt scrise, **Ioan Neculce povesteşte şi cum şi-a ars gura logofătul Tăutul la Istanbul, cînd a băut pentru prima dată în viaţa lui cafea: „După ce au luat Bogdan Vodă domnia — scrie cronicarul moldovean — au şi triimis pre Tăutul logofătul sol la turci, cînd au închinat ţara la turci. Şi aşè vorbăscu oamenii, că l-au pus viziriul de au şedzut înaintea viziriului pre măcat, şi n-au fost avînd mestei la nădragi, că, trăgîndu-i cibotile, numai cu colţuni au fost încălţat. Şi dîndu-i cahfè, nu ştiè cum o va bè. Şi au început a închina: «Să trăiască împăratul şi viziriul!» Şi închinînd, au sorbit felegeanul ca altă băutură".**

Nu dintr-un imbold iconoclast faţă de legendele vestitului cronicar moldovean, ci din dorinţa de a lămuri adevărul istoric, ţinem să facem cîteva precizări cu privire la textul lui Neculce, ca şi al lui Grigore Ureche, care, la rîndul lui, scrie că Bogdan Vodă „pre învăţătura tătîne-său, lui Ştefan Vodă, trimis-au la împărăţia turcilor pre Tăutul logofătul cel mare, cu slujitori, pedestrime, dărăbani, de au dus birul zece pungi de bani şi s-au închinat cu toată ţara la Sultan Suleiman împăratu turcescu. Iară împărăţia de bucurie mare, cu dragoste i-au primit şi au dăruit toţi banii Tăutului logofătului celui mare; şi i-au adus în ţară şi s-au apucat cu acei bani de au zidit o iscusită biserică în sat la Bălineşti, pe Siret, în ţinutul Sucevei, care trăieşte şi pînă astăzi."

Despre aceste două fragmente de izvoare, care, în fond, evocă acelaşi eveniment — solia logofătului Tăutul la Istanbul — istoriografia noastră a stabilit următoarele: Sultanul Soliman s-a urcat pe tron în anul 1520, cînd Bogdan III era mort (la 20 aprilie 1517). Nu Bogdan Vodă zis cel Orb „a închinat ţara la turci". Tatăl său, Ştefan cel Mare însuşi, a moştenit o ţară închinată Porţii otomane, încă din anul 1456. O dovedeşte documentul emis de sultanul Mehmed II şi publicat de turcologul vienez von Kraelitz-Greifenhorst. Voievodul Moldovei Petru Aron, împreună cu sfatul ţării, l-au trimis în acest scop la Istanbul pe logofătul Mihul, iar sultanul a acordat pace şi protecţie Moldovei, contra unui haraci anual. După o epocă de binecunoscute ostilităţi turco-moldoveneşti, cu succese alternate, Ştefan cel Mare a încheiat iarăşi pace cu turcii. Logofătul Tăutul a fost, la rîndu-i, trimis cu haraciul la Istanbul, în anul 1497. Pe de altă parte, frumoasa sa biserică de la Bălineşti a fost terminată în anul 1499, după cum mărturiseşte inscripţia ei, aflată şi astăzi la locul de origine. În schimb Tăutul a murit, e adevărat, pe timpul lui Bogdan Vodă, în anul 1511.

Portretul lui, de bărbat călit în lupte şi în misiuni diplomatice, energic şi cu ochii vii, te impresionează cînd îl priveşti pe peretele ctitoriei de la Bălineşti. Însă pe chipul acesta nu poţi deslusi care este adevărul cu privire la cafeaua servită fierbinte de... Ioan Neculce.

Lunga călătorie a unui arbust faimos

Nu sînt mute, totuşi, mărturiile altora asupra acestei probleme. Mai întîi, cîteva cuvinte despre **Coffea arabica L.** Arbustul care produce cafeaua este originar din Etiopia. De acolo a fost transplantat în sudul Arabiei, în Yemen, în secolul XIV, cînd apare menţionat mai întîi în izvoarele arabe referitoare la Yemen. În sec. XV s-a întins spre nord, iar în primul deceniu al sec. XVI, cafeaua era cunoscută şi folosită la Cairo.

Este semnificativ, pe de altă parte, faptul că s-a găsit cafea în săpăturile din ruinele fostei capitale a Hoardei de Aur de pe Volga, la Saray Berke a hanului Berke, care a domnit între anii 1257 şi 1266. Arheologul rus Tereşcenko a descoperit pe acele locuri, în anul 1850, „fasole, hrişcă şi cîteva boabe de cafea". Pentru prezenţa cafelei pe Volga rămîn însă de dovedit şi legături comerciale între Hoarda de Aur şi regatul Aksumit din Etiopia, anterioare atestării documentare a cafelei în Yemen.

Numele băuturii pregătite din seminţele acestui arbust este arab: **kahwa** şi înseamnă, la origine, „vin". Filologii exclud corelaţia între cuvîntul respectiv şi numele regiunii Kaffa din Etiopia care, după unii, ar fi patria de origine a arbustului. Se pare că, la început, acest cuvînt indica fructul arbustului, iar abia mai tîrziu, în Yemenul sec. XIV, a ajuns să desemneze atît fructul, cît şi băutura.

O bogată literatură arabo-persano-turcă răsfrînge viu şi variat rolul şi sensul cafelei în viaţa de toate zilele a lumii islamului.

După ce multă vreme cafeaua a fost băută numai de arabi, ea a ajuns în sec. XVI nu numai în Iran, ci şi la Istanbul. Pentru prima oară a fost adusă în capitala Imperiului otoman **în 1554-1555**, pe cînd domnea sultanul Soliman, zis **Kanunî** (Legislatorul), de către turci, şi Magnificul de către europeni (1520-1566)*. Înainte de această dată, în casele şi pe străzile Istanbulului nu puteai adulmeca parfumul specific al cafelei şi nici nu puteai gusta un

* Vezi şi „Magazin istoric", nr. 2/1972.

fincan — „felegeanul" Tăutului .— din băutura care a făcut faima Turciei. Deci este limpede că logofătul moldovean nu avea cum să bea cafea, împreună cu vizirul, cîteva decenii mai înainte.

Locuri unde se cîntau dragostea şi... vinul

Aşa cum arată cronicarii vremii, prin 1554-1555 doi **kahveci** (cafegii) arabi din Siria — care pe atunci era de multă vreme provincie a Imperiului otoman — şi anume Şems din Damasc şi Hakem din Alep au venit la Istanbul şi au deschis fiecare cîte o **kahvehâne,** „casă a cafelei", expresie din care derivă **cafeneaua** noastră. Se aflau aşezate în cartierul **Taht el Kale,** „sub cetate", numit ulterior popular **Tahtkale** — „cetate de scînduri", aşa cum i se zice şi astăzi — pe malul sudic al golfului Cornul de Aur, la poalele dealului încoronat de măreaţa geamie Süleymaniye, zidită de Soliman Magnificul. Se citeau acolo opere literare, poeţii aduceau creaţia lor, gazeluri (tip special de poezie în literaturile orientale, avînd între 4 şi 15 versuri, în care erau cîntate de obicei dragostea şi vinul), epigrame, **kaside** (o formă de poezie, al cărui nume corespunde latinescului „laus" — laudă), se discuta, se juca şah şi table. Contemporanii menţionează că Şems din Damasc s-a întors după trei ani în patria sa, cu un cîştig de 5 000 ducaţi, o sumă foarte mare.

Cafeaua şi cafenelele au fost introduse, aşadar, la Istanbul la mijlocul veacului XVI. Cariera le-a fost, însă, foarte spinoasă şi din pricina lor s-a ajuns chiar la moarte de om legalizată. Cu toate că medicul sultanului Soliman, Bedreddin Kaysûnî, în raportul ce i s-a cerut asupra noii băuturi, nu s-a ridicat împotriva ei, s-au grăbit în schimb ca s-o oprească autorităţile religioase din Capitală. Peçevî scrie : „Imamii [imamul — nu «imanul», cum se spune uneori — este preotul oficiant musulman] şi müezinii [cei care cheamă din minaret pe credincioşi la rugăciune] şi ipocriţii teologi fanatici au zis : «Poporul s-a molipsit

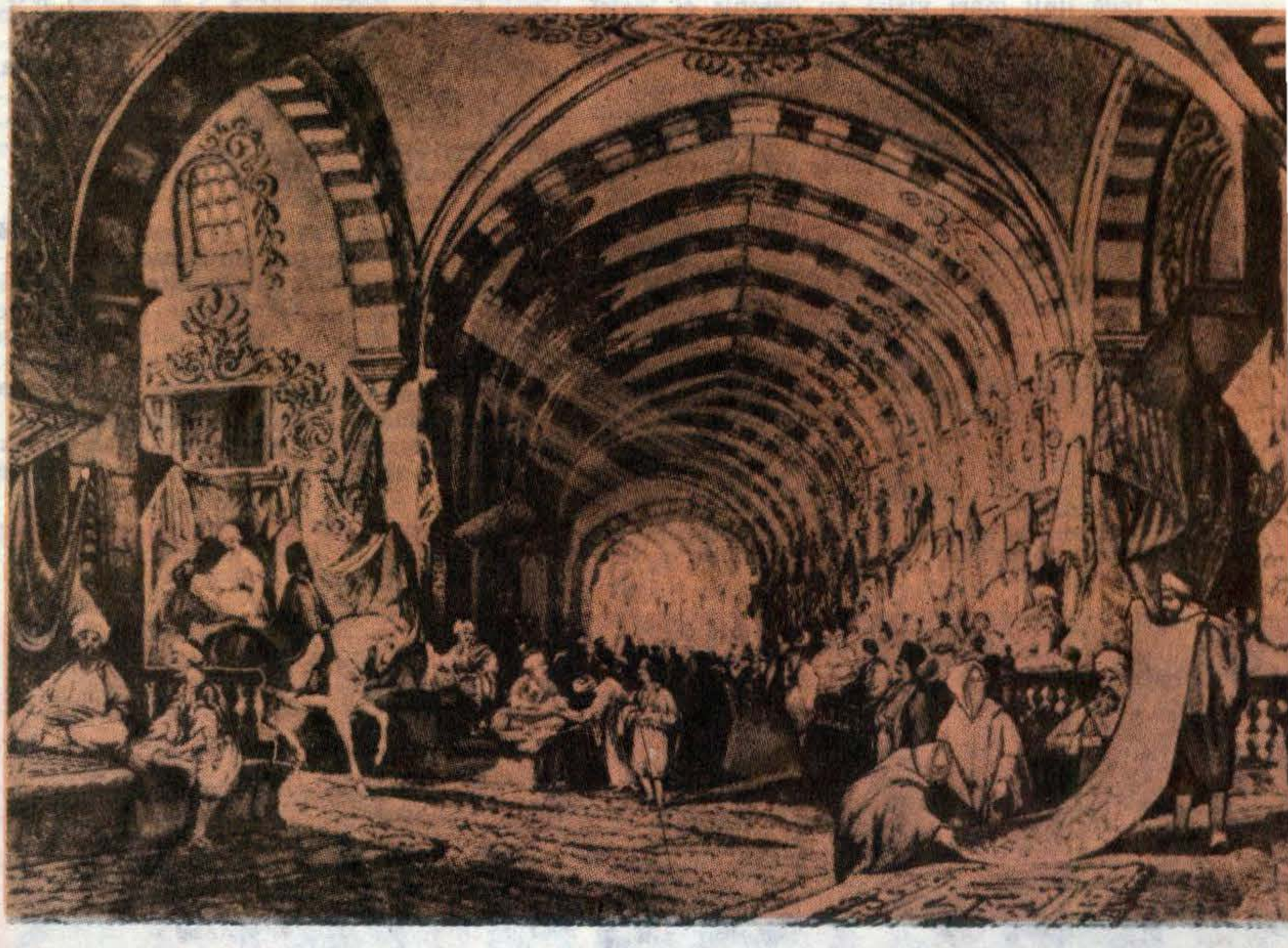

Bazarul din Istanbul aşa cum arăta în veacul trecut

In p. 57 : *Portretul logofătului Ioan Tăutul în tabloul votiv din Biserica de la Bălineşti, ctitoria sa*

de cafenele. Nimenea nu mai vine la moschee». Învăţaţii religiei spuneau : «Sînt case ale viciului. Frecventarea lor premerge frecventării crîşmei». Predicatorii atacau cafeaua, iar muftiii [muftiul este autoritatea religioasă supremă la musulmani] au emis fetvale [sentinţe juridice canonice, date de un muftiu] spunînd : «Orice lucru care se carbonizează, adică devine cărbune, este total interzis !»"

Cu toate acestea, unii predicatori se opuneau acestor incriminări, îndrăznind să susţină că ceea ce „nu ajunge pînă la cărbune, este permis s-o bei". Cronicarul turc notează că „n-au rămas nici unul dintre ulemale [savanţi dogmatici] şi şeihi, dintre viziri şi mărimi, care să nu bea cafea", ba încă unii mari viziri au deschis ei înşişi cafenele, luînd drept chirie zilnică pînă la unu sau chiar doi galbeni, o sumă extrem de ridicată. A intervenit apoi unul dintre cei mai mari şeyhülislami *, Ebüssüûd efendi, care printr-o fetva a oprit consumul vinului şi al cafelei.

Prigoana sultanului Murad IV

Cea mai aspră prigoană împotriva cafelei — ca şi împotriva tutunului, opiului şi vinului — a fost dezlănţuită de sultanul Murad IV (1623-1640). În septembrie 1633, sultanul Murad IV a emis un firman — prin urmare o decizie politică, nu religioasă — prin care interzicea cafeaua şi tutunul, sub pedeapsa cu moartea. Istoricii contemporani înfăţişează pe pagini întregi acţiunea personală dusă de padişah pentru descoperirea şi pedepsirea imediată a celor ce călcau strașnica poruncă. Sultanul, în travesti, umbla şi noaptea şi ziua, conducîndu-se după mirosul aburilor de **kahve** şi de fum de **tütün** ; şi dacă-l prindea pe cineva asupra faptului, îl ucidea el însuşi pe loc. A doua zi, scriu cronicarii oficiali, pe străzile Istanbulului zăceau neatinse leşurile „vinovaţilor".

Sub urmaşul său, sultanul Ibrahim, severitatea manifestată împotriva utilizării cafelei s-a muiat. De atunci, adică din a doua jumătate a sec. XVII, consumul cafelei a devenit liber pe tot imensul cuprins al Imperiului otoman. Iar cafeaua şi cafenelele au ajuns să fie cunoscute şi răspîndite tot în acelaşi secol şi în Europa : la Veneţia în 1640, Marsilia — 1654, la Londra — în 1662, Paris — 1680. La Viena, adusă prin Ungaria — pe atunci încorporată în cea mai mare parte Imperiului otoman — cafeaua este menţionată pentru prima oară se pare în anul 1645, cu ocazia sosirii unei solii turceşti.

În 1665, o altă solie turcească, alcătuită din 571 persoane, primea zilnic de la austrieci, printre multe altele, cîte 40 funţi de cafea, deci 20 kg. Cantităţile de cafea pe care le furnizau austriecii otomanilor la asemenea ocazii erau de-a dreptul imense. Astfel, la 15 ianuarie 1700, pentru reuşita tratativelor de pace cu turcii, împăratul Leopold I a ordonat vămii din Osjek (Eszék pe Drava) să trimită delegaţiei turceşti de

* **Funcţie creată de turcii otomani în capitala imperiului, pe care o deţinea muftiul de Istanbul.**

Intrarea în seraiul sultanilor

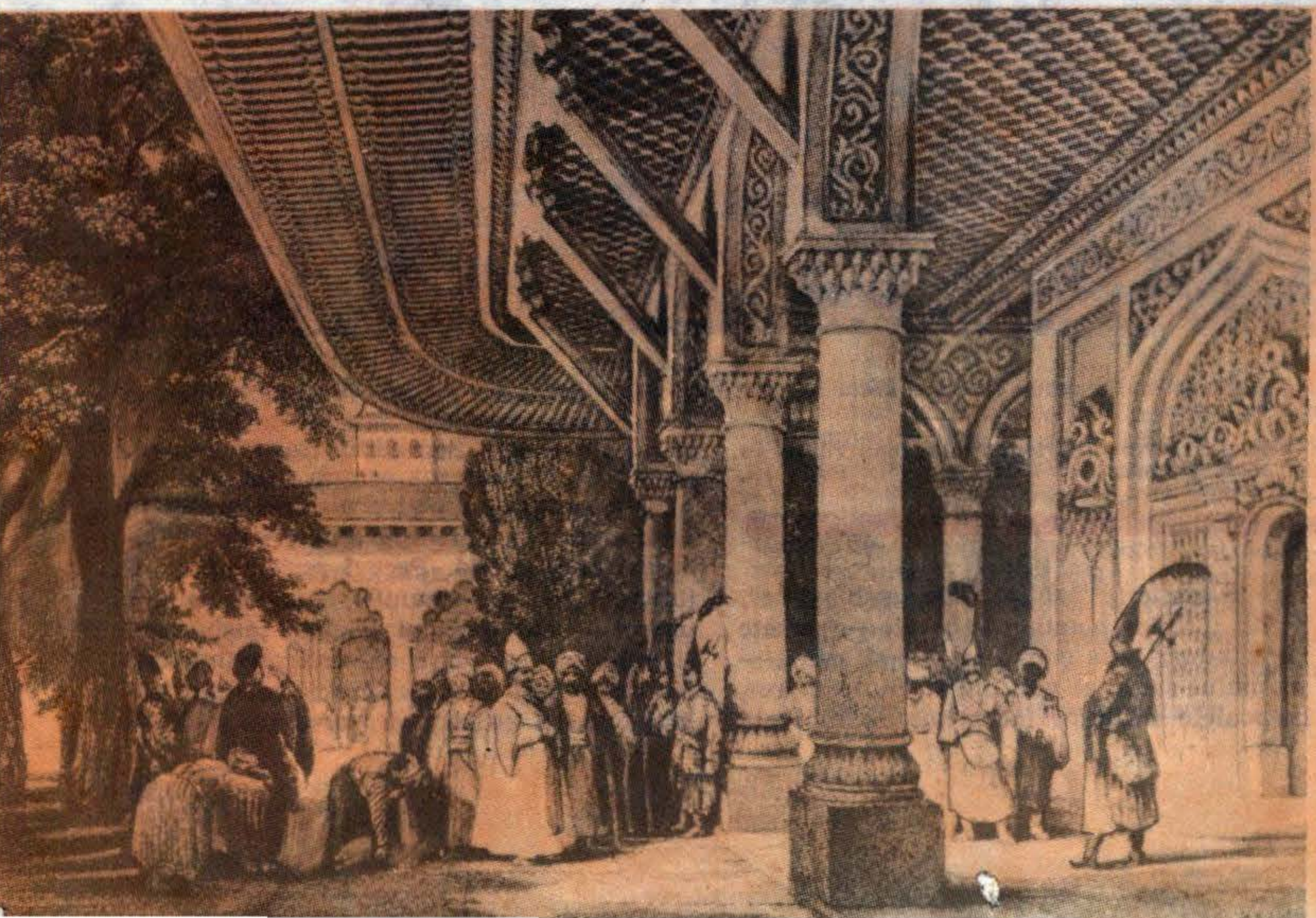

la Viena 600 hectolitri de orez și 100 hectolitri de cafea, iar la 10 aprilie încă 40 hectolitri de cafea. O notă de la 4 octombrie același an arată că delegația turcă la Viena a vîndut o bună parte din cafea și orez, fiindcă nu le-a putut consuma. În documentele turcești din epoca în care Ungaria centrală era provincie turcească, iar Transilvania, ca și celelalte două țări românești, se afla sub suzeranitatea otomană, cafeaua apare mai întîi în anul 1650 și i se zice multă vreme „fekete viz" (apă neagră).

Un zapis și o cafenea bucureșteană

Se pune întrebarea : cînd este atestată pentru prima oară cafeaua în țările noastre, lăsînd la o parte imaginara băutură, sorbită — chipurile — în fața marelui vizir, curînd după anul 1500 de logofătul Tăutul ? E o întrebare, la care, în stadiul actual al cercetărilor, se poate da un răspuns destul de vag.

Ca și în restul Europei, și la noi întîlnim menționată mai întîi cafeaua spre sfîrșitul sec. XVII, deși fără îndoială că era cunoscută unora cu mult înainte.

Printre actele Mănăstirii Cotroceni din București, păstrate la Arhivele Statului din Capitală, există un **temessiik** (zapis), scris în turcește și datat la 1 zilhicce 1104 h., adică la 3 august 1693, prin care turcul Ivaz își vinde cafeneaua, împreună cu locul pe care e clădită, egumenului numitei mănăstiri. Actul acesta dovedește că în capitala Țării Românești cafeaua era mai demult cunoscută, și nu numai întîmplător. Existența unor cafenele ne face să presupunem că ele jucau aici același rol ca și la Istanbul. Și nu este lipsit de noimă amănuntul că la București cafegiul-proprietar era turc.

Tot Neculce povestește cum în 12 septembrie 1699 a fost predată de turci polonezilor cetatea Camenița, de față fiind și domnul Moldovei, Antioh Cantemir : „Și pașa dede în mînile leșilor trii pungi de urșinic cu trii chei a porților cetății Cameniții. Iar leșii începură a rîde [...] Și-i cinsti pașa cu café și cu cerbet [șerbet], după cum este cinstea turcească. Și-ș luară dzioa bună de acolo unii de la alții."

Mai tîrziu, cafeaua este frecvent amintită în cronicile și documentele românești, atît în Moldova cît și în Țara Românească. Spicuim acum numai detaliul că pe lista lucrurilor lui Nicolae Mavrocordat prădate cu ocazia prinderii sale de către austrieci la București, alcătuită la 29 ianuarie 1717 la Sibiu, erau trecute și „100 Ocka Caffe" (100 ocale de cafea). Nu e lipsită de interes nici însemnarea cronicarului Dapontès, care îl prezintă pe șeful cafegiilor chehaiei Țării Românești la Poartă ca pe o personalitate de mare importanță, fiindcă aducea el însuși în țară nu cafeaua, ci însuși firmanul padișahului Mahmud I (1730-1754) : „Suf aga, **kahveci başi** al lui chehaia bey, sosi la București aducînd un firman conceput în termeni foarte energici prin care se poruncea Principelui să rechiziționeze orz ori unde va găsi în județele de pe malul Dunării și anume pînă la măsura de 200 000 **kile.** Principele l-a destituit pe marele portar Manolakis în urma plîngerii sus-numitului **kahveci başi,** care declarase că acest funcționar nu avea pentru el considerațiile cuvenite rangului său". Acest personaj orgolios, care, totuși, la Istanbul, nu făcea decît să supravegheze fierberea cafelelor în reședința reprezentanților Țării Românești pe lîngă Poartă, a plecat înapoi încărcat de daruri. Datele acestor întîmplări sînt 4 și 7 februarie 1739.

O întîmplare cu tîlc

Erau zilele în care bunul Ioan Neculce trăia și scria la letopisețul său (el a murit cîțiva ani mai tîrziu, în 1745). Spiritul care-i caracteriza și în vremea aceea pe moldoveni a putut, prin urmare, foarte bine să prodeze un „cuvînt" din „sama" celor multe ale trecutului și pe canavaua cafelei care pornea — pentru moldoveni — de la Istanbulul turcilor și era cunoscută de acum de-a binelea de orișicine.

„Rolul" cafelei în relațiile româno-turcești, trebuie s-o spunem, s-a încheiat într-un mod foarte interesant. Cu ocazia primei vizite a domnitorului Alexandru Ioan Cuza la Istanbul în septembrie 1861, **türk kahvesi** i-a jucat un renghi unuia din însoțitori, lui Dimitrie Bolintineanu, care descrie astfel cum a decurs acest act politic :

„Marele vizir Ali-pașa ne priimi la ușă. Toți furăm introduși în sala cea celebră numită Ars-odasi, unde sultanul vine cîteodată să prezide consiliul statului. Sala este mare și foarte elegantă.

Aici mulțime de servitori turci ne aduseră cafeaua. La unii abia erau negrite de cafea felegenele. Mie însă îmi prezintă felegeanul cu totul deșert. Îl luai și făcui că sorb și îl dedei înapoi... Domnitorul dupe ce schimbă cîteva vorbe cu vezirul, se scoală, și noi toți îl urmarăm. Vezirul îl petrecu pînă la ușă cu mare politeță".*

O zicală turcească spune : „lipsind cafeaua, lipsește și suzeranitatea" **(Kahve yok, hâkimiyet de yok).** Astfel, cele două întîmplări — una închipuită de Neculce, cealaltă, a lui Bolintineanu, reală — par să aibă și o semnificație simbolică. Felegeanul gol ce l-a avut în mînă Bolintineanu ar putea fi deci interpretat ca o metaforă a unei realități politice — desprinderea de sub suzeranitatea turcilor, proces încheiat prin războiul din 1877.

---

* **Călătoria domnitorului Principatelor Unite la Constantinopole,** în D. Bolintineanu **Călătorii, ed. I. Roman, Biblioteca pentru toți, vol. II, nr. 480, București 1969, p. 337.**

CONCURSUL „MAGAZIN ISTORIC“

Publicăm mai jos răspunsurile exacte la concursul nostru (în paranteză sînt trimiterile bibliografice la numerele respective din „Magazin istoric“):

SERIA I

1. Pacorus II era **căpetenie parta**; Solul trimis de Decebal se numea **Callidromus** (nr. 10/1971, p. 48).

2. Diploma cavalerilor ioaniți nu menționează **voievodatul lui Gelu**; Cronica lui Faz'l ul-Lah Rașid a fost scrisă **după 1300** (nr. 11/1971, pp. 3-5).

3. Alecsandri a fost invitat să intre **în Parlament** (nr. 10/1971, p. 65); Consulul Franței la București **se numea de Coutouly** (nr. 10/1971, p. 64).

4. Nu se afla în exil la Neapole, ci **în Franța** (nr. 11/1971, p. 73); Domnitor era **Barbu Știrbei** (nr. 11/1971, p. 74).

5. Seleucos **nu l-a otrăvit** pe Alexandru (nr. 10/1971, pp. 89-91); Grecii **au adoptat** obiceiurile și îmbrăcămintea persanilor (nr. 10/1971, p. 42).

6. **Nu se ocupă** de bătălia de la Waterloo (nr. 10/1971, p. 37); E vorba de **bursa din Londra** (nr. 11/1971, p. 45).

SERIA II

1. Detaliu din nr. 11/1971, p. 72.

2. Detaliu din nr. 11/1971, p. 5.

3. Detaliu din nr. 12/1971, p. 55.

4. Fotomontaj din nr. 12/1971, p. 31 sus și nr. 11/1971, p. 84.

5. Fotomontaj din nr. 12/1971, p. 72 și nr. 11/1971, p. 42.

6. Fotomontaj din nr. 11/1971, p. 49 și nr. 1/1972, p. 44.

SERIA III

1. „Manifest“; „Hotel Bejan“ (nr. 2/1972, p. 32).

2. Nicolae Cristea (nr. 3/1972, p. 16); Demonstrația antifascistă din 13 martie 1936 (nr. 3/1972, p. 15).

3. Str. Liniștei nr. 1; 1934 (nr. 3/1972, p. 9).

4. Congresul internațional antifascist de la New York, din 1938; Pactul păcii (nr. 2/1972, pp. 20-21).

5. Elena Pavel; 25 ani muncă silnică (nr. 3/1972, p. 14).

6. Filimon Sîrbu; Închisoarea Jilava (nr. 2/1972, p. 13).

Concursul organizat de revistă a stîrnit și de astă dată un deosebit ecou în rîndul cititorilor noștri. Am primit la redacție mii și mii de scrisori. E firesc ca în rîndurile unui număr atît de mare de participanți să se înscrie mulți cu răspunsuri exacte. Ca atare, stabilirea cîștigătorilor concursului se va face pe calea obișnuită la concursurile de acest gen: TRAGEREA LA SORȚI va avea loc DUMINICĂ, 11 IUNIE a. c., ÎN ORAȘUL REȘIȚA. Juriul, alcătuit din cunoscuți istorici, va fi prezidat de profesorul universitar, doctor docent Dumitru Berciu.

Lista cu cîștigătorii premiilor va apare în numărul 7 (64), iulie 1972, al revistei.

ENIGMISTICĂ

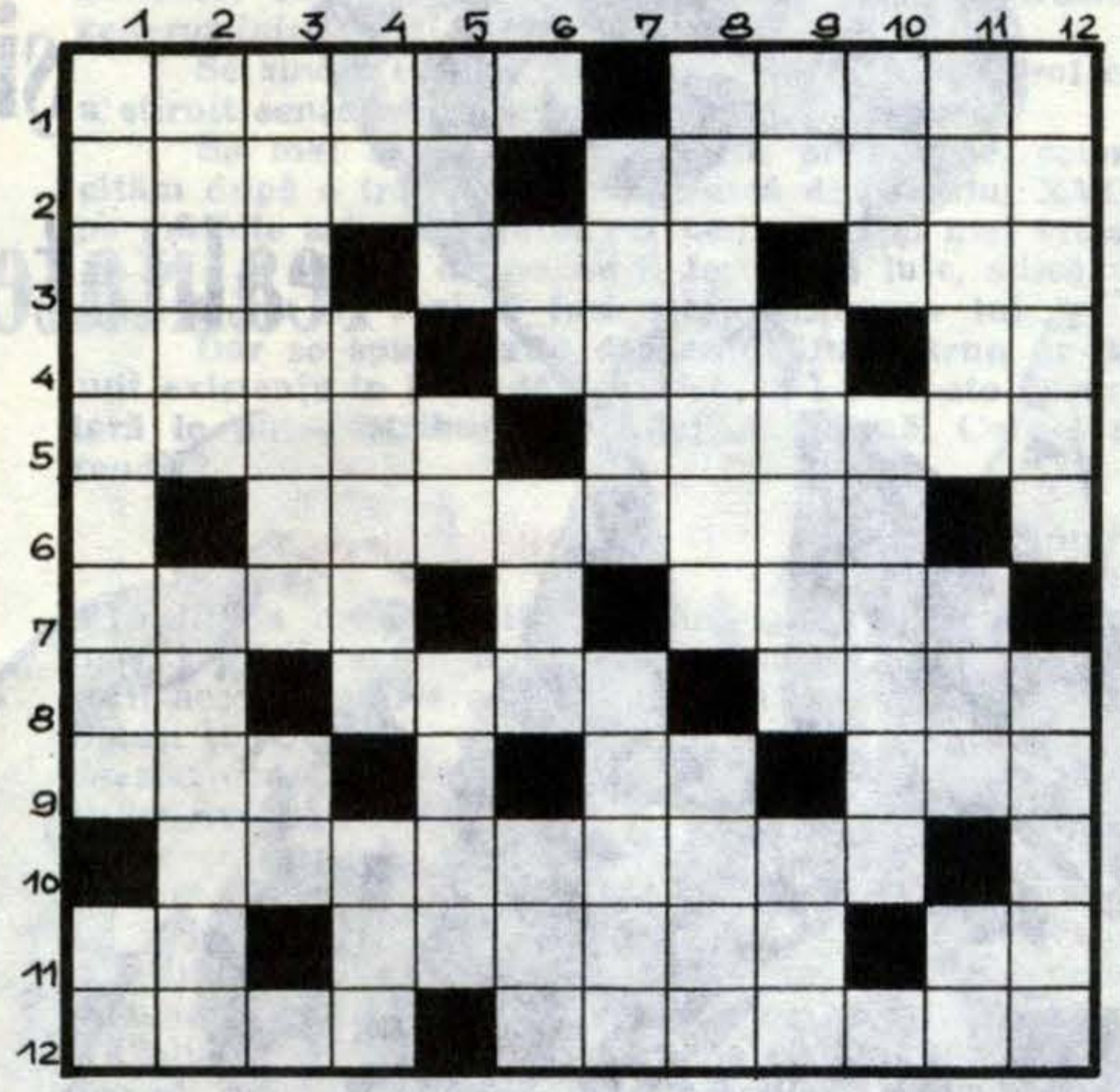

CLIO

și...

SUITA

SA

ORIZONTAL : 1) Obiecte de studiu pentru numismaţi. — Praful... florilor, utilizat în datarea descoperirilor arheologice. 2) Înregistrează, an cu an, evenimentele istorice. — Povestiri despre zeii şi eroii popoarelor antice. 3) De dată foarte recentă (pl.). — Scriitor oficial al actelor de cancelarie la curţile voievozilor noştri. — Face muzica... 4) Semn material, lăsat de un obiect, animal sau persoană. — Prin imagini estetice, furnizează istoricilor date despre diferite colectivităţi. — Rîuri în... amonte ! 5) Perioadă din istoria Egiptului antic. — Sosit cu... întîrziere. 6) Istoria nescrisă a unui popor (art.). 7) În jurul unei cetăţi la marginea fostului Imperiu otoman. — Capabilă. 8) Miros specific. — Scrib... neisprăvit. — Fluviu în U.R.S.S. 9) A cunoaşte. — Molibden. — Vale în Algeria. 10) Ştiinţă care se ocupă cu studierea inscripţiilor vechi. 11) Ustensilă inventată încă din epoca de piatră. — Mineral alb, utilizat în ceramică. — Afirmaţie. 12) Ocupanţi ai tronului (pop.). — Părintele istoriei.

VERTICAL : 1) Formă sub care se păstrează cronicile. — Măsură de suprafaţă. 2) A acorda cuiva un respect deosebit. — Străvechi locuitori ai Mexicului. 3) Tocmiţi. — Ion Petrescu. 4) Prenume. — Captivat. — Nu mai departe... 5) Deducţie (abr.). — Asia ! — Delicios peşte de apă dulce. 6) Serveşte ! — Semn de atenţie. — Orăşel în India. 7) O zi din săptămînă. — Spoieli. 8) Zugrăvită. — Ţară antică de unde faraonii aduceau aur şi mirodenii. 9) Din, în vechile noastre documente. — Lipsesc la statuia zeiţei Nike Apteros. — Fiica lui Cadmos şi a Armoniei (mit.). 10) Materie primă utilizată la confecţionarea tăbliţelor de la Ninive. — Graţie ei, aflăm cînd au avut loc diferite evenimente istorice. 11) Nici Clio nu e scutită de ele. — Divizibili cu 365. — Notă muzicală. 12) Vechea capitală a Asiriei. — Conflict care echivalează cu un război.

Cuvinte rare : IANA ; RIR ; ROH.

I. PĂTRAŞCU

SOLUŢIILE CAREULUI DIN Nr. 5

1 I	2 S	3 T	4 O	5 R	6 I	7 C	8 I	■	10 L	11 I	12 S
2 O	T	O	M	A	N	A	■	D	A	L	B
3 A	R	M	A	■	A	■	S	A	B	I	I
4 N	A	■	T	A	L	I	A	■	I	S	E
5 V	I	S	■	S	T	E	F	A	N	■	R
6 O	N	O	R	A	■	Z	I	D	■	V	E
7 D	I	R	Z	■	I	E	R	E	M	I	A
8 A	■	O	■	A	P	R	■	S	■	S	■
■	A	C	C	E	A	■	A	■	A	T	A
10 S	V	I	E	R	C	E	V	S	K	I	■
11 O	A	■	T	O	■	B	E	N	D	E	R
12 J	I	L	I	S	T	E	A	■	A	R	C

Harun ar-Raşid

între mit şi realitate

Dr. NADIA ANGHELESCU
Lector universitar

Se spune că celebrul calif, plictisit de moarte și suferind de insomnii chinuitoare, obișnuia să se plimbe noaptea pe străzile Bagdadului, împărțind cu generozitate pungi de aur.

Se spune că i-ar fi dăruit împăratului Carol cel Mare un elefant alb, care a stîrnit senzație în țara francilor.

Se mai spune, într-una din povestirile celor 1001 de nopți (pe care o citățm după o traducere românească din secolul XVIII) că „Arun Araşid a stătut pe vremile sale împăratul cel mai vestit și mai viteaz decît toți și precum a fost de tare și viteaz, de nu ar fi fost prea iute, adică necăjicios și iubitor de slavă deșartă, nu ar mai fi fost altul asemenea lui...“

Dar se spun multe despre califul Harun ar-Raşid.* Posteritatea i-a învăluit existența în legendă, înzestrîndu-l cu toate darurile pe care imaginația populară le putea atribui oamenilor de seamă. Ce s-a petrecut însă dincolo de legendă?

O mamă ambițioasă

În limba arabă **calif** înseamnă „urmaș, locțiitor al lui Mahomed“ ; purtătorii acestui titlu erau conducătorii religioși și politici ai **califatului** — formă de stat constituită în Orientul mijlociu și în nordul Africii, pe teritoriile cucerite de arabi în sec. VII-VIII e.n. Începînd din anul 762, capitala califatului a fost Bagdadul.

Titlul de calif, care în perioada următoare morții lui Mahomed (632 e.n.) era eligibil, devine, după aproape trei decenii, ereditar. Nici o lege nu indică cum anume se transmite această moștenire, dar se încetățenește un obicei care cere ca, încă în timpul vieții, califul să-și desemneze succesorul — sau succesorii — din familia sa și să-și consfințească voința printr-un act oficial. Tatăl lui Harun, califul Al-Mahdi, îl desemnează ca succesor pe fiul său mai mare, Al-Hadi, căruia i se acordă toate onorurile cuvenite prințului moștenitor.

Cineva nu e însă de acord cu hotărîrea califului. Acest cineva este chiar soția lui, Khaizuran, care are asupra califului o influență atît de mare, încît la curte nu se face aproape nimic fără voia ei. Khaizuran îl iubește mai mult pe fiul său cel mic, Harun, și nu întîrzie să-și manifeste categoric această preferință. Astfel începe lupta, care va face ca cel ce în basmele orientale va fi califul califilor, Harun ar-Raşid, să ajungă la domnie după crîncene conflicte pentru succesiune și vărsări de sînge. Incidente similare au pecetluit ascensiunea atît a predecesorilor săi din dinastia Abbasizilor, cît și a urmașilor săi.

În lupta pentru impunerea lui Harun ca moștenitor, Khaizuran are aliați foarte puternici : familia Barmekizilor, de origine persană, care de cîteva decenii deținea puteri mari în califat, între care și titlul de vizir [sub Abbasizi, un fel de prim ministru]. Întîmplarea face ca voința mamei lui Harun să coincidă cu interesele Barmekizilor. Născut doar la cîteva zile după unul din fiii celebrului vizir Yahya, Harun a fost alăptat de două dintre soțiile acestuia ; la rîndul lui, Fadl, fiul mai mare al aceluiași vizir a fost alăptat de Khaizuran. Această înrudire „de lapte“ are o mare importanță pentru musulmani. În plus, Harun devine elevul lui Yahya Barmekidul, un elev supus și silitor, care își venerează dascălul într-atît, încît îl numește „tată“.

Din educația tînărului prinț, de altminteri foarte dotat, nu lipsește nimic din ceea ce s-ar putea cere unui viitor suveran. Mînuiește armele de tînăr și o victorie pe care o repurtează — sub îndrumarea aceluiași Yahya — asupra veșnicilor dușmani bizantinii, aduce atîta bucurie califului, încît acesta îi încredințează stăpînirea provinciilor orientale ale imperiului. O a doua campanie, în care se pare că lui Harun i se lasă inițiativa, se termină cu un succes răsunător ; fiul lui Al-Mahdi ajunge pînă la malurile Bosforului și împărăteasa Irina a Bizanțului acceptă să-i plătească un tribut anual de loc neglijabil.

Aceste succese nu pot rămîne fără urmări. Deocamdată Khaizuran izbutește să obțină desemnarea lui Harun drept al doilea succesor. Se crede că, cu acest prilej, tatăl său îi adaugă supranumele de „Ar-Raşid“, „cel bine condus pe calea cea bună“ sau, cum s-a mai tradus, „ortodoxul“.

Ambițioasa Khaizuran nu renunță

---

* Am adoptat forma Harun ar-Raşid, care redă pronunția arabă, în locul tradiționalei forme europene Harun al-Raşid.

însă la ţelul suprem, acela de a-l decreta pe Harun prim succesor, în locul lui Al-Hadi. În cele din urmă îl convinge pe calif, dar nu şi pe Al-Hadi, care refuză categoric să renunţe la titlul lui oficial şi la drepturile sale. Califul în persoană porneşte spre Tabaristan, unde se află Al-Hadi, pentru a-i smulge renunţarea. Pe drum însă califul moare. Pură întîmplare sau intervenţia unor forţe mai puţin abstracte? Nu se ştie. Cert e că Al-Mahdi se stinge din viaţă fără să reuşească să schimbe ordinea iniţială de domnie.

De acum încolo lupta pentru succesiune ia o formă acută. Al-Hadi soseşte la Bagdad, înăbuşe cu violenţă o mişcare de nemulţumire izbucnită în absenţa tatălui său şi o înfruntă deschis pe Khaizuran. Conştient de primejdiile ce-l pîndesc, Al-Hadi acţionează hotărît. Decide să-l lase moştenitor pe fiul său, în locul lui Harun, îi prigoneşte pe susţinătorii acestuia şi îl întemniţează pe Yahya, ameninţîndu-l chiar cu moartea.

Nu Yahya este însă cel care moare, ci însuşi Al-Hadi — înăbuşit, se pare, cu o pernă, în haremul lui. Nu se cunosc însă amănunte.

Harun e proclamat calif în septembrie 786 e.n.

la această povară de pe umerii mei...

Strălucirea Bagdadului, fastul curţii, generozitatea ostentativă a califului şi a marilor dregători impresionează posteritatea mai mult decît pe contemporani. Curînd după venirea Abbasizilor la putere (750 e.n.), largi pături ale populaţiei îşi manifestă nemulţumirea faţă de noua stăpînire, care nu aduce decît o agravare a luptelor politice şi religioase, moştenite de la predecesori, abuzuri, suspiciuni şi ranchiune personale, mari dificultăţi economice. În Asia centrală izbucneşte o mişcare împotriva dominaţiei Abbasizilor (776-783); în Gurgan se declanşează o răscoală ţărănească (778-779) [cînd steagul roşu a fost înălţat ca un simbol al luptei împotriva exploatării]. Manifestări de nemulţumire se fac simţite, ameninţînd să ia proporţii, în zona Mării Mediterane.

Acest imperiu sfîşiat de contradicţii îl moşteneşte Harun ar-Raşid, al cincilea cîrmuitor din dinastia abbasidă. Legenda ni-l arată evocînd în faţa vizirului Yahya vremurile de glorie şi unitate de după moartea lui Mahomed şi plîngîndu-se de dramatica sciziune ce a urmat după aceea. Doi istorici arabi At-Tabari (sec. IX) şi Al-Masudi (sec. X), relatează în mod asemănător vorbele pe care Harun ar-Raşid le adresează tutorelui său, vizirul Yahya, imediat după urcarea pe tron: „Părinte al meu, tu eşti cel care prin judecata ta strălucită, prin înţelepciunea guvernării tale, m-ai făcut să ajung în locul în care mă aflu acum. Îţi încredinţez guvernarea supuşilor mei, vreau să iei această povară de pe umerii mei. Ju-

Legendele ni-l înfăţişează împărţind cu dărnicie pungi cu aur

În p. 64: *Basmele orientale cuprinse în* 1001 *de nopţi îl au ca figură centrală pe marele calif*

decă cum crezi, angajează pe cine vrei, revocă pe cine vrei. Cît despre mine, eu n-o să controlez nici una din treburile de care te ocupi".

Yahya preia deci în fapt puterea în califat. Doi dintre fiii săi, Fadl şi Geafar, cel din urmă fiind prietenul nedespărţit al califului, capătă funcţii importante şi agonisesc averi fabuloase.

Pînă la un moment dat, Harun ar-Raşid pare a se mulţumi cu rolul de conducător spiritual: păzeşte cu sfinţenie canoanele ritualului, conduce pelerinajul în mai multe rînduri, participă ca arbitru la disputele şcolilor teologice şi, mai ales, la „lupta sfîntă" împotriva duşmanilor nemusulmani.

Mai presus de orice, însă, Harun înțelege să se bucure de toate desfătările ce i le poate oferi curtea, poeții, savanții, muzicienii, cîntărețele sclave, prietenii și numerosul său harem.

Califul califilor nu este însă nici pe departe suveranul de cele mai multe ori blajin și drept și întotdeauna înțelept, cum apare în legendă. Manifestările sale sînt pline de neprevăzut, iar capriciile lui au deseori urmări dramatice pentru cei din jur. El poate răsplăti cu dărnicie o vorbă de duh ce i-a fost pe plac, sau pedepsi sălbatic pe autorul unui vers prea îndrăzneț. Se pare că Harun e tentat să-și manifeste autoritatea cu atît mai violent, cu cît simte că puterea îi aparține din ce în ce mai puțin.

Piață din Bagdadul de altădată

O noapte de groază

S-a spus, mai tîrziu, că dizgrația Barmekizilor a căzut ca un trăsnet. Așa să se fi întîmplat oare?

Neînțelegerile dintre calif și membrii acestei familii încep în împrejurări care ar fi trebuit să-i pună în gardă pe prea puternicii dregători. Pe Harun îl supără în primul rînd încercările Barmekizilor de a oferi posturi importante unor prieteni șiiți [adepți ai unui curent al islamului apărut în sec. VII e.n.]. Îl irită însă și fastul în care se complac dregătorii, generozitatea cu care își tratează curtenii, gloria lor care amenință s-o întreacă pe a sa...

Nimic din comportarea califului nu lasă însă să se întrevadă deznodămîntul. Nici o schimbare de atitudine față de Barmekizi și mai ales față de Geaafar, bunul său prieten, pe care continuă să-l copleșească cu daruri scumpe. Se spune că pînă și în acea noapte de ianuarie a anului 803 cînd califul, abia întors dintr-un pelerinaj, ia teribila hotărîre, Geaafar primește vizita emisarilor lui Harun, încărcați cu cadouri. Dar îndată după aceea vine un alt emisar, eunucul Masrur, care are misiunea de a-i aduce califului capul lui Geaafar.

Cruzimea cu care califul își „tratează" prietenul stîrnește oroare. Din ordinul lui Harun, trupul lui Geaafar e făcut bucăți și aceste rămășițe sînt expuse pe cele trei poduri ale Bagdadului, unde zac vreme îndelungată. În aceeași noapte de groază, Yahya și fiul său Fadl sînt aruncați în închisoare, de unde nu vor mai ieși pînă la sfîrșitul zilelor lor. Trimișii califului cutreieră în goană Bagdadul și țara, îi întemnițează pe Barmekizi, le confiscă bunurile, destituie pe oamenii lor.

Dizgrația, am văzut, pare subită ; în realitate însă nu este așa. De ce se manifestă însă în acel moment și atît de brutal ? Istoricii sînt de acord că Harun ar-Rașid a avut motive puternice pentru a-i îndepărta pe Barmekizi (deși tot el a fost cel care i-a investit cu puteri aproape depline). De ce l-a ucis însă pe Geaafar, tovarășul lui de plăceri cel mai puțin implicat în conducerea califatului, în timp ce pe atotputernicul vizir Yahya și pe fiul acestuia, Fadl, s-a mulțumit doar să-i închidă ? Nu cumva — se întreabă istoricii — omorîrea lui Geaafar a fost o cruntă răzbunare a califului ? Și dacă așa au stat lucrurile, ce anume l-a mîniat pe Harun ? Nici o sursă nu pune punctul pe i.

Oricare au fost incidentele care au putut dicta momentul și modul în care a luat sfîrșit familia Barmekizilor, un lucru e cert : califul le-a gîndit cu multă vreme înainte. Nu este exclus ca acest plan țesut cu atîta cruzime să fi fost stimulat, în afara cauzelor amintite, și de unele calomnii (istoricul arab Ibn-Haldun consideră că dizgrația Barmekizilor s-a datorat în primul rînd zelului depus de calomniatori).

Rămas singur, cu puteri neîngrădite de nimeni și nimic, Harun ar-Rașid pare, totuși, nemulțumit de brutalitatea cu care i-a înlăturat pe Barmekizi. Cînd curtenii lingușitori încearcă să-i vorbească de rău pe vechii dregători, califul le răspunde cu răceală că ar trebui să încerce să fie la înălțimea lor, în loc să-i bîrfească.

„Moartea îi dă ascultare"

În ultima parte a domniei sale, Harun ar-Rașid face față din ce în ce mai greu numeroaselor revolte ale maselor. Atitudinea lui devine din ce în ce mai intransigentă, violența represiunilor din ce în ce mai cruntă. În plus, zelul lui religios ajunge pînă la manifestări care seamănă cu cele ale Inchiziției. Orice formă de erezie sau de gîndire critică este urmărită și pedepsită necruțător.

Dar califul mai are de înfruntat și veleitățile de independență ale guvernatorilor de provincii, care amenință să ducă la dezmembrarea califatului. Spania, cucerită de arabi în 711 e.n., devenise provincie independentă încă sub un reprezentant al dinastiei precedente (a Omeiazilor : 661-750). Acum se dovedesc greu de menținut posesiunile din nordul Africii, cărora Harun ar-Rașid le-a acordat întotdeauna o atenție specială. Din nou, califul recurge la represalii sîngeroase, poruncind să fie ucis unul din guvernatorii rebeli, Idris I, întemeietorul dinastiei Idrisizilor în Maroc. Un poet de curte glorifică în versuri evenimentul : Idris nu putea să scape de mînia califului pentru că „Moartea îi dă ascultare și însuși Destinul pare că i se supune."

Asasinarea lui Idris devine tema preferată a poeților și cîntăreților de la curtea abbasidă, semn că însuși califul — ne spune istoricul tunisian M. Talbi — a considerat-o o faptă demnă de laudă.

Adevărata glorie a lui Harun ar-Rașid provine însă, se pare, din succesele lui repurtate în luptele împotriva Bizanțului. Căci în afara victoriilor din tinerețe, înainte de a deveni calif, Harun are și alte prilejuri de a-i înfrunta pe „necredincioși" în lupta pe care Allah a poruncit-o slujitorilor săi și, mai cu seamă, califului.

Cînd Nikeforos, urmașul la tronul Bizanțului al împărătesei Irina, refuză să recunoască înțelegerea umilitoare pe care predecesoarea lui o încheiase cu suveranul arab și cînd, după un schimb de scrisori, nu foarte amabile, cei doi cîrmuitori rămîn fiecare pe poziția lui, Harun declanșează ostilitățile. El pornește în fruntea armatei sale împotriva Bizanțului, pîrjolește totul în drumul său și-l obligă pe împărat să ceară pace (806 e.n.) și să plătească un tribut bianual. Nikeforos nu se împacă însă multă vreme cu aceste condiții grele și pornește război, dar oștile arabe ies, din nou, învingătoare.

Cu aceasta se sfîrșește gloria militară a lui Harun ar-Rașid. El își găsește moartea într-o campanie împotriva rebelilor din Harasan (809). Nu se dezminte însă nici pe patul de moarte : în ultimele lui clipe poruncește să fie ucis un prizonier adus atunci, fratele rebelului Kaffi, care îl obligase la această expediție.

Și pentru ca această domnie, nu întotdeauna înțeleaptă, să aibă o continuare demnă de ea, Harun luase, cu ani înainte, nesăbuita hotărîre să lase moștenitori la tron pe trei dintre fiii săi. Cu toate că avusese grijă să învăluie această hotărîre într-o aureolă religioasă, cu toate că ordinea la domnie fusese înscrisă pe un pergament păstrat la Kaaba *, după moartea lui imperiul va fi, din nou, însîngerat de lupte fratricide.

---

* Templu de formă cubică (în limba arabă kaabe înseamnă cub) din orașul Mecca.

Elefantul alb

Posteritatea consemnează toate aceste fapte, peste care suprapune însă mituri deseori greu de desprins de realitate. Undeva între adevăr și legendă se află și relațiile diplomatice pe care Harun ar-Rașid le-ar fi întreținut cu Carol cel Mare, regele francilor și împărat roman (768-814 e.n.).

Discuții îndelungate au fost consacrate ambasadorilor pe care Carol cel Mare i-a trimis califului, pentru a-i cere protecția pelerinilor în drumul lor spre locurile sfinte (un reflex al acestei istorii îl găsim în **Soarele în baltă sau aventurile șahului,** de M. Sadoveanu). Cronicile occidentale au păstrat, în afara datelor privind schimbul de delegații, și lista cadourilor pe care cei doi monarhi și le-au trimis și pe care figurează și acel legendar elefant alb.

Surprinde însă faptul că istoricii arabi, foarte scrupuloși și în redarea atîtor amănunte, nu vorbesc niciodată despre istoria schimbului de ambasade, deși ar fi fost la fel de interesați să consolideze astfel gloria universală de care se bucura marele calif. Au fost căutate argumente care să justifice această tăcere ; nici unul nu s-a dovedit însă convingător. Astăzi s-a ajuns la concluzia că lipsa oricăror referiri poate fi explicată într-un singur mod : cei doi suverani nu și-au trimis nici un fel de ambasadori. Mai mult, poate că nici n-au știut unul de existența celuilalt. Nu e mai puțin adevărat, însă, că regele francilor și califul arab au avut motive care i-ar fi putut determina să stabilească relații — în primul rînd lupta împotriva dușmanului

Ambasadorii lui Harun ar-Rașid în audiență la Carol cel Mare : o simplă născocire ?

comun, Bizanțul — după cum au existat însă suficiente temeiuri ca istoriografii de mai tîrziu să facă din Carol cel Mare un precursor al cruciaților.

Este adevărat, de asemenea, că mai puțin înțelepciunea, și mai curînd dîrzenia lui Harun ar-Rașid au făcut ca, în anii lui de domnie, gloria Imperiului arab să ajungă la apogeu.

Este adevărat că acest calif al califilor, care își făcuse el însuși un titlu de glorie din vastele lui cunoștințe, adunase în jurul său savanți, poeți și artiști de toate neamurile, care au lăsat monumente nepieritoare în știință, literatură și artă, ce au alcătuit epoca de aur a culturii arabe.

În acest sens Harun ar-Rașid nu este poate, nedemn de renumele pe care îl are în posteritate.

De trei ori fost-prinț

H. DUMITRU

Impunerea la cîrma țării a dinastiei Hohenzollern-Sigmaringen a fost una din cele mai nefaste acțiuni ale coaliției burghezo-moșierești. Ea a însemnat o verigă esențială în lanțul de măsuri adoptate de clasele exploatatoare în vederea înăbușirii luptei poporului pentru libertate și progres social. Așa cum ei înșiși au recunoscut adesea, exponenții cercurilor conducătoare vedeau în dinastia străină „o garanție de ordine și stabilitate" a regimului burghezo-moșieresc, un mijloc de consolidare a acestuia.

Dar monarhia n-a fost numai o instituție cu un profund caracter reacționar, ci și un uriaș parazit pe trupul țării. Hohenzollernii oploșiți la noi au continuat fidel practicile care-l făcuseră odinioară pe Marx să exclame: „Cine nu cunoaște trădările, perfidiile, vicleșugurile practicate pentru a pune mîna pe moșteniri din care și-a tras mărirea ei familia de caporali care poartă numele de Hohenzollern ?".

Monarhia hohenzollerniană a stăpînit într-adevăr și România ca pe propria-i moșie, jecmănind-o fără cruțare și fără alegere, căci își simțea zilele nesigure și numărate în această țară în care poporul a urît-o și disprețuit-o de la bun început. Ideea de republică avea, în aceste împrejurări, adînci rădăcini în viața spirituală a poporului, constituind un ferment care a stimulat puternic gîndirea progresistă, inspirîndu-i concepții înaintate despre modul de organizare a statului și făcînd-o să năzuiască — cum a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu — „către o formă de stat democratică, progresistă, care să asigure libertate și dreptate socială pentru cei mulți, neatîrnarea politică și înflorirea economică a țării, să înfăptuiască dreptul sacru al poporului de a fi singur stăpîn în patria sa strămoșească". **Izbînda idealurilor pentru care militau și pentru care și-au dat sîngele cei mai buni fii ai poporului era astfel indisolubil legată de alungarea monarhiei, de instaurarea republicii. Proclamarea Republicii în țara noastră — prin actul istoric de la 30 decembrie 1947 — a constituit de aceea un moment de deosebită însemnătate în lupta poporului, sub conducerea partidului, pentru transformarea revoluționară a României, pentru realizarea sarcinilor revoluției socialiste, pentru construirea noii orînduiri în țara noastră.**

Articolul de față este cel dintîi dintr-un ciclu pe care ne propunem a-l înfățișa cititorilor, în acest an cînd sărbătorim a 25-a aniversare a proclamării Republicii. Menirea acestui ciclu este de a pune încă o dată în lumină turpitudinea, amoralitatea, totala lipsă de scrupule a aventurierilor care aveau nerușinarea să se proclame investiți prin „grația lui Dumnezeu și voința națională", huzurind într-un lux și desfrîu devenite proverbiale, în timp ce în casele muncitorilor și țăranilor asupriți se cuibăreau sărăcia și bolile. Cît de străin de țară și de neamul românesc a fost Carol al II-lea ne-o confirmă — peste cîteva decenii de la succesivele sale abdicări amoroase — o întrevedere avută la 10 februarie 1952 la Lisabona cu cunoscutul ziarist american C. L. Sulzberger de la „New York Times". Relatînd întrevederea, Sulzberger remarcă: „Mi s-a părut că nu știe mare lucru despre istoria României. L-am întrebat dacă poate să-mi vorbească despre viața dacilor, vechii locuitori ai României înainte de cucerirea romană. Nu știa absolut nimic" **(cf. C. L. Sulzberger** — Dans le tourbillon de l'histoire — **Ed. Albin Michel, Paris,** — p. 379).

Asupra laturilor sociale și politice ale crizei monarhiei hohenzollerniene în perioada 1920-1930, istoriografia noastră a adus în anii din urmă valoroase contribuții *. Materialele noastre vor insista mai mult asupra unor aspecte de culise care au ajuns în mai mică măsură la cunoștința opiniei publice din vremea respectivă, dar au avut rolul lor în declanșarea crizei dinastice.

---

* Vezi și: Th. Necșa: *Criza dinastică din 1926-1930*, „Studii", nr. 6/1957; Aron Petric: *Criza dinastică din 1927-1930*, „Analele Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.", nr. 2-3/1968.

Urmările unei nunți

Mîngîind delicat cu stînga coperta lucioasă a Codului civil și aranjîndu-și cu cealaltă mînă jaboul puțin șifonat de vraful de hîrtii asupra căruia se aplecase ceva mai înainte, avocatul a tușit ușor, și-a dres glasul și a început pledoaria.

Se prezenta în fața instanței pariziene, în numele doamnei Lambrino, „ex-prințesă de Hohenzollern" — cum se exprima maestrul — și supunea spiritului de dreptate al Tribunalului Senei cauza care-i diviza pe „soții Carol". Dl. Salmon cerea, în speță, în numele clientei sale, ca :

„Directorul liceului Michelet să-l primească, sub numele de Mircea Hohenzollern, pe copilul născut la 8 ianuarie 1920 din căsătoria pe care a contractat-o cu pîrîtul, la 30 august 1918, în fața preotului ortodox din Odesa, care făcea și oficiul de ofițer de stare civilă.

Carol de Hohenzollern să verse în mîinile directorului liceului Michelet cheltuielile de întreținere și educare a copilului în această instituție..."

Scena, nu lipsită de o anumită îndoielnică savoare, o opunea pe Zizi Lambrino celui care de atîtea ori o încredințase că *„o iubește ca un nebun"* și-și terminase invariabil scrisorile cu formula : *„Te sărut"*, semnînd *„Carol, prinț de România"* sau, mai simplu, *„Carol"*. Ea marca sfîrșitul lipsit de poezie al unei idile care începuse încă în 1917, cînd prințul, părăsind temporar o nostimă croitoreasă, începuse un asediu sistematic al inimii domnișoarei Lambrino. Măgulită, probabil, de cinstea care i se făcea, ea n-a rămas multă vreme nesimțitoare la suferința prințului și s-a priceput să-i aline tristețea pricinuită de... sumbrele împrejurări prin care trecea țara.

Într-adevăr, pe o fotografie îngălbenită, datînd din anul retragerii în Moldova a trupelor române temporar copleșite de inamic, se putea citi : *„Ție, care ai fost refugiul meu în acest turn de exil, Carol — Iași — 1917"*.

Iașii retragerii, ai lipsurilor de tot felul și ai tifosului exantematic purtau amprenta dramei pentru sute de mii de români, dar „refugiul" găsit îl consola pe Carol. Mai mult, colonel în Regimentul 8 vînători de munte, el a întors pur și simplu spatele frontului — ceea ce în termeni militari se numește, a dezerta — și-a luat amanta și, ajutat de un pașaport fals, a fugit la Odesa unde, în timp ce țara sîngera, a început dulcea viață a primei sale căsătorii.

Transcris în toate formele legale, actul de căsătorie citit în fața tribunalului parizian, suna astfel :

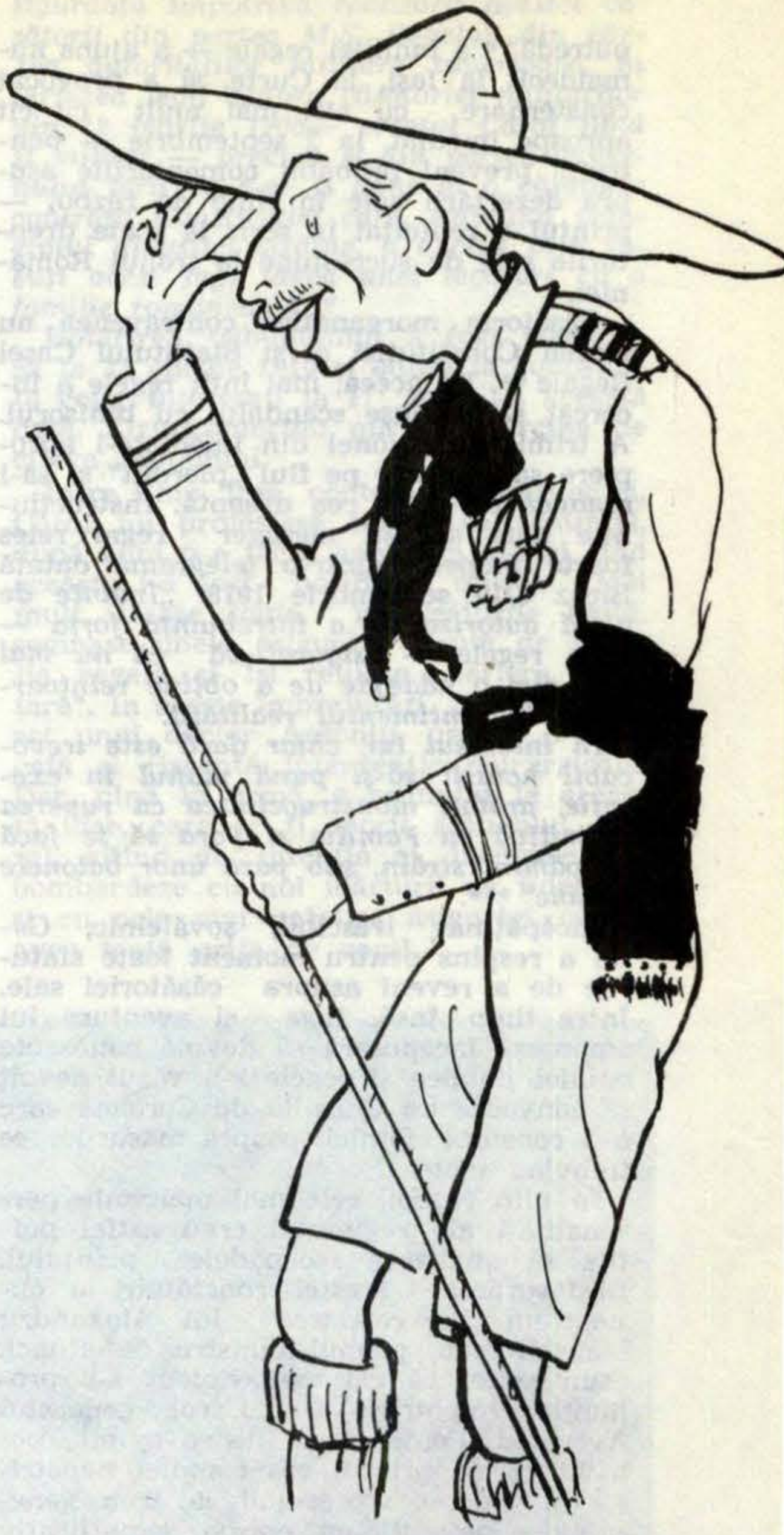

Carol văzut de caricaturistul Don în 1916

„No. de ordine al căsătoriei 444
Luna august, în 31
Carol, fiul lui Ferdinand, prinț moștenitor al României, colonel în Regimentul 8 vînători ai armatei regale române, în prima căsătorie, ortodox...
Vîrsta mirelui : 22 ani...
(Urmau numele martorilor)
Semnat : Meletie Haravski"

Evident, vestea acestei isprăvi a „fiului risipitor" — pe care nu peste mult timp, Ferdinand avea să-l califice drept „creanga

putredă“ * a familiei regale — a ajuns numaidecît la Iaşi, la Curte, şi a provocat consternare, cu atît mai mult cu cît aproape imediat, la 2 septembrie — pentru a preveni probabil comentariile asupra dezertării sale în timp de război — prinţul a renunţat în scris la toate drepturile sale de succesiune la tronul României.

Căsătoria morganatică contravenea nu numai Constituţiei ci şi Statutului Casei Regale **. De aceea, mai întîi regele a încercat să înăbuşe scandalul cu binişorul. A trimis un colonel din imediata-i apropiere să-l mustre pe fiul „pierdut“ şi să-l readucă pe calea cea dreaptă. Instrucţiunile date acestui mesager regal reies foarte limpede dintr-o telegramă datată Bicaz 6/19 septembrie 1918. *„Înainte de a vă autoriza de a întrebuinţa forţa* — scria regele — *asiguraţi-vă că nu mai este nici o nădejde de a obţine reîntoarcerea la sentimentul realităţii.*

În interesul lui, chiar dacă este irevocabil hotărît să-şi pună planul în execuţie, arătaţi monstruozitatea ca ruperea definitivă cu Familia şi Ţara să se facă pe pămînt străin, sub paza unor baionete străine“ ***.

Încăpăţînat, irascibil, şovăielnic, Carol a respins pentru moment toate sfaturile de a reveni asupra căsătoriei sale. Între timp, însă, fuga şi aventura lui amoroasă începuseră să devină cunoscute opiniei publice şi regele s-a văzut nevoit să convoace un Consiliu de Coroană spre a-şi consulta sfetnicii asupra măsurilor ce trebuiau luate.

În plin război, cele mai marcante personalităţi ale regimului erau astfel poftite să analizeze escapadele prinţului. Desfăşurarea acestei consfătuiri o cunoaştem din relatarea lui Alexandru Marghiloman, primul-ministru de atunci. Ştim astfel că cel mai violent s-a pronunţat împotriva lui Carol generalul Averescu. Pentru a-şi ilustra opinia, potrivit căreia prinţul era complet nepotrivit în vederea succesiunii la tron, generalul a povestit un episod semnificativ din timpul războiului.

La 29 octombrie 1916, a arătat Averescu, se dăduse ordin de retragere a trupelor din Valea Prahovei. Soldaţii şi ofiţerii erau îndureraţi, abătuţi. Următoarea bătălie trebuia să fie dată la Bucureşti. Sondele erau incendiate sau aruncate în aer. Şi în această atmosferă cernită, Averescu a trebuit să dea ordin şefilor de corp [de armată — *n. r.*] să se retragă de la masa cu Carol, care nu-i mai lăsa să plece. Prinţul a rămas însă să bea pînă la ora două dimineaţa. Patrulele inamice erau la 20 km.

Singurul care l-a apărat pe Carol a fost Ion I. C. Brătianu. As al manevrelor de culise, adversar al măsurilor făţişe care i-ar fi putut fi, eventual, reproşate vreodată, bătrînul vulpoi liberal a căutat să-şi menajeze deopotrivă bunăvoinţa regelui şi a prinţului moştenitor; el a propus o soluţie care să nu lezeze susceptibilitatea nimănui deşi argumentele aduse în favoarea prinţului îl apărau pe acesta ca... funia pe spînzurat. Brătianu a susţinut că prinţul nu putea fi socotit încă matur: pentru salvarea continuităţii monarhiei era bine să i se dea lui Carol timp „să se coacă la minte“.

Pînă la urmă, regele a hotărît să-şi sancţioneze progenitura cu... 75 zile de arest. Dar curînd regele avea să anuleze restul pedepsei, animat poate şi de convingerea că prinţul „se cuminţise“.

Un om năucit, îndărătnic...

Scurtul şi confortabilul arest nu şi-a făcut însă efectul dorit. La 2 octombrie 1918, Carol i-a scris lui Zizi: *„Am avut o violentă discuţie cu mama, în cursul căreia am apărat violent cauza noastră şi pe tine. Dar şi tu, dragă, trebuie să mă ajuţi. Trebuie să mă asculţi cu orice preţ. Trebuie să urmezi întocmai instrucţiunile pe care ţi le dau...“*

Cum poveţele şi dojenile părinteşti nu izbuteau să-l convingă pe Carol, regele a făcut în mod firesc apel la bunele oficii ale lui I. I. C. Brătianu, care se arătase cel mai abil şi mai conciliant în Consiliul de Coroană şi l-a rugat să-l vadă pe prinţ şi să-i vorbească.

Nu ştim exact cînd a avut loc convorbirea, dar raportul lui Brătianu către rege poartă data de 31 octombrie (13 noiembrie stil nou) 1918. Din acest raport, aflăm că, între patru ochi, Brătianu i-a spus prinţului că nu ar putea domni dacă ar persista în căsătorie şi că renunţarea lui la tron ar echivala cu o dezertare. După care l-a sfătuit să asculte de părinţi, să nu uite că tinereţea poate oricînd învăţa şi că pentru suverani ascultarea este o calitate de căpetenie.

Faţă de Ferdinand, tot mai îngrijorat şi supărat de uşurinţa fiului şi de consecinţele pe care le putea avea pentru prestigiul monarhiei aventura moştenitorului său, fruntaşul liberal a fost, însă, mai puţin prudent, avînd, totuşi, mereu grijă să nu împingă lucrurile prea departe. În încheierea raportului, el constata: *„Fapt este că principele are înfăţişarea unui om năucit, îndărătnic, fiindcă simte că obiecţiunile sale nu au temeiu...*

---

* Vezi în acest sens însemnările lui T. Teodorescu-Braniştе despre urzelile din culisele întoarcerii lui Carol în ţară, în „Magazin istoric“, nr. 11 şi 12/1971.

** Acesta prevedea că membrii familiei regale nu puteau contracta căsătorii decît din cadrul unor familii domnitoare străine.

*** Aluzie la faptul că pe atunci Odesa era ocupată de trupe germane

Am nădejdea, totuşi, că acţiunea timpului îl va scoate din starea hipnotică în care se găseşte acum şi de altfel o lege ar trebui să reglementeze între timp căsătoria Princiară".

Curtea şi guvernul nu s-au oprit însă la soluţia dată de Brătianu, ci au hotărît să rezolve problema pe o cale lăturalnică, ferită de ştiinţa opiniei publice. La 18 decembrie, tinerii soţi Hohenzollern au primit din partea procurorului regal o citaţie care îi convoca în ziua de 9 ianuarie 1919 în faţa Tribunalului Ilfov, secţia III, unde urma să se dezbată anularea căsătoriei contractate la 31 august 1918.

După cum era de aşteptat, împricinaţii nu s-au prezentat. Instanţa a procedat la un simulacru de judecată şi a decis că actul de la Odesa era nevalabil :

„Avînd în vedere că clandestinitatea de care a fost înconjurată celebrarea căsătoriei A.S.R. Prinţul Carol cu domnişoara Ioana Lambrino a avut drept scop eludarea legii relative la publicitate şi ocolirea piedicilor care s-ar fi ridicat cu siguranţă împotriva realizării acestei căsătorii din partea M.S. Regelui, din partea autorităţilor militare superioare, în virtutea legii asupra căsătoriei militarilor din 12 martie 1900— prinţul Carol fiind şi militar — precum şi din partea guvernului ţării ce s-ar fi opus la o căsătorie contrară Constituţiei care, stabilind principiul dinastiei străine, a exclus prin însuşi acest fapt ideea unei legături cu o familie românească..."

Hotărîrea tribunalului a fost transcrisă la 23 aprilie 1919 şi adusă la cunoştinţa celor interesaţi la 17 mai. La această dată, Zizi Lambrino purta o sarcină de cîteva săptămîni.

Între timp, însă, contrar aşteptărilor ei, Carol nu protestase împotriva sentinţei, după cum n-a făcut apel nici atunci cînd aceasta i-a fost notificată oficial. Mai mult, lăsase toate încurcăturile baltă, semnase unele asigurări cerute de familia regală şi îşi reluase „cariera militară". În aceste împrejurări, Zizi s-a adresat unui doctor Antoniu, pentru o delicată şi riscantă intervenţie chirurgicală. Dar, pînă la urmă, a renunţat la această idee, care ar fi sporit scandalul. Carol, aflînd de intenţia ei, începuse s-o bombardeze cu noi mărturii de fidelitate şi cu cele mai patetice asigurări că va avea toată grija de copil.

În timp ce prinţul moştenitor îşi „omora" timpul în aventuri galante, masele muncitoare îndurau mari lipsuri : „Coadă la alimente în 1918". (Desen de B'Arg)

...sau o păpușă care nu știe ce vrea?

Lucrurile păreau astfel să se îndrepte, încet dar sigur, spre deznodămîntul previzibil. Dar, la 1 august 1919, deci la șapte luni după anularea căsătoriei, anulare față de care nu se împotrivise niciodată cu adevărat, Carol a încredințat-o brusc pe Zizi că *„niciodată n-am încetat de a mă considera ca soțul tău"*. Și tot în aceeași zi l-a înștiințat în scris și pe Ferdinand că renunță pentru a doua oară „irevocabil" la toate drepturile sale de prinț moștenitor. A avut grijă — procedeu cu totul neobișnuit — să expedieze, în copie, tuturor șefilor de partide scrisoarea trimisă regelui. Iată textul scrisorii :

„Sire,

Pe temeiul unui drept implicitamente recunoscut prin art. 83 par. 2 al Constituției, declar că renunț la calitatea mea de Principe Moștenitor al Coroanei României, atît pentru mine personal, cît și pentru descendenții mei și la toate avantagiile ce-mi sînt recunoscute de Constituție în această însușire de Principe Moștenitor al României."

În încheiere, Carol se oferea vitejește să-și pună „spada în serviciul țării", ceea ce acum, după sfîrșitul războiului, nu mai comporta nici un risc.

Bineînțeles, scrisoarea de renunțare a făcut senzație — probabil chiar senzația scontată de Carol prin inedițul procedurii. Dar, în ciuda eforturilor sale, regele, regina și ceilalți factori nu s-au hotărît să-l ia în serios. Curtea și guvernul au ignorat pur și simplu renunțarea la tron, deși aceasta devenise publică atît în țară, cît și în străinătate. Pentru a-i da lui Carol „timp de gîndire" și pentru ca să poată „lămuri situația în favoarea sa", la 1 septembrie „Monitorul oficial" a publicat, la cererea regelui, un comunicat care, pur și simplu, dezmințea renunțarea, dar care, în același timp, era și un avertisment abia voalat la adresa lui Carol.

„O publicitate regretabilă și suspectă — afirma acest comunicat voit confuz — *a fost dată prin radiograme și presa străină unei așa-zise scrisori de renunțare la drepturile sale de Moștenitor al Tronului, adresată de A.S. Regală Principele Carol, M.S. Regelui.*

Oricare ar fi autenticitatea textului publicat și oricare ar fi împrejurările în care scrisoarea a putut fi dată publicității, orice concluziune temeinică este prematură înainte de a se fi statuat de cei în drept, adică de M.S. Regele și Guvernul Țării, asupra urmării și sancțiunilor cuvenite unui act de o deosebită importanță, întrucît el ar fi expresiunea reală și directă a unei voințe libere."

În continuare, năstrușnicul comunicat care nega faptele, admițîndu-le totodată, anunța că A.S. Regală comanda „regimentul Său" și că, exercitînd această comandă „pe temeiul Înaltei Sale situațiuni", unica preocupare îi era îndeplinirea îndatoririlor ostășești.

Pentru Carol acest text menit să calmeze lucrurile și să-i dea o posibilitate de ieșire din noua încurcătură în care se vîrîse, a avut, dimpotrivă, un efect incendiar. Știind prea bine că textul comunicatului nu putea fi decît opera lui I.I.C. Brătianu, socotit în timpul domniei lui Ferdinand adevăratul suveran al

Nicolae Tonitza : *„Spre votul universal" (1919). Sau masa celor mulți în perioada de început a capricioaselor amoruri princiare*

țării, i-a expediat numaidecît șefului liberal o misivă în care arăta că socotea comunicatul *„o palmă dată lui"* și o *„insultă"* pe care n-o putea lăsa nerelevată : *„Adică, credeți Dvs. că nu sînt decît o păpușe care nu știe ce vrea ?"* Foarte rău îl jignise și afirmația că exercita comanda regimentului numai grație poziției sale. *„Aceste fraze, atît de puțin măgulitoare* — scria Carol — *sper că vor fi îndreptate și voi primi complectă satisfacție"*.

Dar și de astă dată s-a înșelat. Cu aprobarea regelui, căruia îi arătase ciorna scrisorii de răspuns, Brătianu — de obicei onctuos și plin de precauțiuni formale — l-a mustruluit, rece și înțepat. *„Departe de a considera pe Alteța Voastră Regală ca o păpușe inconștientă* — i-a replicat bătrînul politician — *ei* [adică miniștrii — *n.n.*] *voiau să persiste în credința că vremea, care permite reflecțiunea, va schimba intențiunile Moștenitorului Tronului.*

În ceea ce privește fraza de a doua incriminată, din citirea legilor și regulamentelor militare, Alteța Voastră Regală se va convinge că, fără a i se contesta întru nimic însușirile personale, comanda unui Regiment nu i s-ar fi putut încă acorda dacă n-ar fi fost «Înalta Sa situațiune»."

Toate acestea l-au întărîtat și mai mult pe Carol. Dar cu cît se zbătea să-și justifice purtarea, cu atît se acoperea mai mult de ridicol. O scrisoare către președintele Senatului — din noiembrie 1919 — în care arăta că n-a protestat împotriva anulării căsătoriei *„pentru că am socotit că așa era mai patriotic"* și în care cerea ajutorul demnitarului pentru a rezolva *„această criză"* a rămas fără ecou. O alta către președintele Camerei, Nicolae Iorga, n-a primit nici ea răspuns.

Între timp se apropia sorocul venirii pe lume a copilului și Carol era tot mai presat de Zizi. Așa încît, pînă la urmă, n-a găsit alt argument mai puternic cu care să exercite, la rîndul lui, presiuni asupra Curții decît acela de a condiționa prezența sa la regiment de rezolvarea încurcăturii sentimentale. Dar pînă și regina Maria, căreia i se adresa scrisoarea, și care avea ea însăși o mare experiență în materie de aventuri, s-a mulțumit să nu ia în tragic efuziunile și recriminările odraslei sale. Nici nu l-a gratificat pe Carol măcar cu o notificare a primirii misivei.

(va urma)

PETE DE RUGINĂ PE „PACTUL DE OȚEL"

(Urmare din p. 44)

granița cu Franța am și concentrat 17 divizii, plus 27 batalioane de vînători de munte, plus grăniceri. Încă două divizii pleacă în Libia [...] Sînt gata să vă trimit cel mai mare număr de muncitori cu putință pentru industria și agricultura dv., corespunzător măsurilor mele de mobilizare actuale și de perspectivă *. Doresc să păstrez o legătură cît mai strînsă cu dv., Führer, pentru a coordona acțiunile celor două țări ale noastre și a le face să corespundă — în toate domeniile — necesităților care vor rezulta din desfășurarea evenimentelor".

La 29 august, Attolico a înmînat lui Hitler un nou mesaj al lui Mussolini, în care acesta îl ruga pe dictatorul german să ajungă la o înțelegere cu Anglia și Franța, oferindu-se să servească de intermediar în tratativele cu guvernul britanic. Socotind că venise momentul să înceteze jocul de-a tratativele, Hitler a respins oferta lui Mussolini.

Tunurile aveau cuvîntul.

Lanțul agresiunilor comise de cei doi dictatori fasciști, ca și al trădărilor reciproce, a urmat îndeaproape linia relațiilor germano-italiene din perioada războiului, lățind și adîncind tot mai mult petele de rugină de pe „Pactul de oțel".

* Opoziția opiniei publice italiene a făcut ca, în ciuda acestei promisiuni, numărul muncitorilor italieni furnizați Reichului să fie destul de mic. În 1943, însă, după ocuparea Italiei de către trupele hitleriste, circa 400 000 militari și muncitori au fost deportați la muncă forțată în Germania.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

Documents on German Foreign Policy 1918-1945, Series D (1937-1945), vol. VII, **The Last Days of Peace, august 9—september 3, 1939**, London : Her Majesty's Stationery Office, 1956 ; A. S. Grossman, **Germano-italianskie otnoșenia v 1939 godu**, în „Voprosî istorii", nr. 5/1967 ; Villiam Shirer, **Le Troisième Reich des origines à la chute**, Ed. Stock, 1967 ; **Histoire de la Guerre 1939-1945**, vol. I, Hachette, 1967 ; Martin Gilbert, Richard Gott, **Conciliatorii**, Ed. Politică, 1966 ; I. Billig, **Le rôle des prisonniers de guerre dans l'économie du IIIème Reich**, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale", nr. 37/1960 ; Galeazzo Ciano, **Journal politique 1939-1943**, vol. I, Editions de la Baconnière-Neuchâtel ; Generaloberst Halder, **Kriegstagebuch**, Band I, **Vom Polenfeldzug bis Zum Ende der Westoffensive** (14.8.1939 — 30.6.1940). W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1962 ; Dr. Paul Schmidt, **Statist auf Diplomatischer Bühne**, Bonn, Arhenäum Verlag, 1950.

MATEI BASARAB FACE DREPTATE

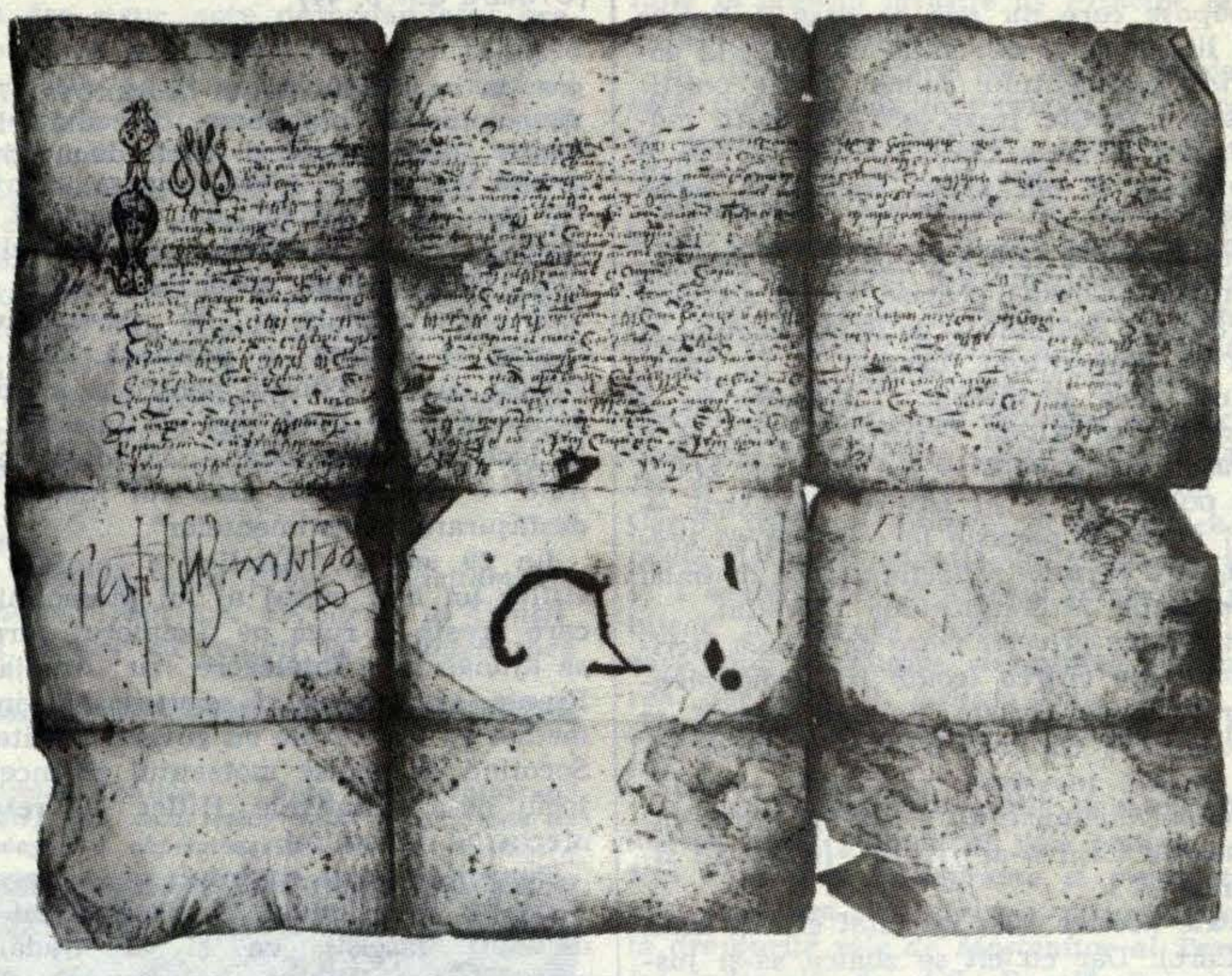

Zălogul a fost restituit!

Bătrînul Păun Popescu din comuna Stejaru (fostă Bălţaţi), judeţul Teleorman păstrează un interesant document, necunoscut încă, pe care învăţătorul Stancu Manea, înainte de a-l include în monografia în pregătire a acestui sat, ni l-a încredinţat spre citire, traducere şi tipărire.

Actul în discuţie, a cărui fotografie o redăm alăturat, este un original slav, scris în 1645 pe pergament (mărimea de 44,5×34 cm) cu pecete timbrată. Documentul fiind împăturit şi ţinut, poate, şi la umezeală, ori în alte condiţii neprielnice, literele din dreptul îndoiturilor fie s-au şters, fie s-au imprimat unele peste altele. Cu toate acestea, exceptînd cîteva cuvinte — pe care contextul totuşi le sugerează —, cuprinsul lui a putut fi citit şi tradus în întregime.

Se ştie că la începutul veacului XVII multe sate libere s-au vîndut, chiar cu totul şi definitiv, din pricina greutăţilor fiscale insuportabile. Actul de faţă se referă la o pricină de judecată între boierii Stroe şi Pătraşcu, fii ai postelnicului Mitrea din Grădişte, pe de o parte, şi moşnenii satului Bălţaţi, pe de alta. Vodă însuşi face istoricul ei.

Marin M. BRANIŞTE

„Din mila lui Dumnezeu, Io Matei Basarab, voievod şi domn a toată Ţara Românească. Dă domnia mea aceeastă poruncă a domniei mele tuturor [...] satului Bălţaţi din judeţul Teleorman, cu copiii lor, cîţi le va da Dumnezeu, ca să fie de acum înainte în pace şi liberi de vecinie de către slugile domniei mele, Stroe şi fratele său Pătraşco, fiii lui Mitrea postelnic din Grădişte şi de către fiii lor şi de către tot neamul lor : pentru nimic să nu aibă bîntuială [asuprire — n.a.]. Pentru că aceşti oameni mai sus zişi şi [...] ai satului Bălţaţi, ei toţi au fost cnezi [liberi — n.a.], cu ocinile lor, moşie din moşi-strămoşi, fără nici o bîntuială din partea nimănui.

Iar cînd a fost în zilele răposatului Şerban voievod [...] mai sus scrisului sat au luat de la Mitrea postelnic, tatăl lui Stroe şi al lui Pătraşcu, 16 000 de aspri şi atunci s-au zălogit ei, cu ocinile lor, pentru acei bani mai sus scrişi.

Peste puţină vreme [însă], au plătit toţi banii mai sus scrişi şi atunci, în zilele răposatului Şerban voievod [...] i-au dat ei lui Mitrea postelnic, tatăl lui Stroe şi Pătraşcu, pentru acei mai sus zişi [bani] : 180 de oi şi 100 de porci şi 6 cai şi 6 boi ; şi astfel au plătit deplin [...] pentru acei 16 000 de aspri, ca să nu aibă nimeni nici o treabă cu [...] au fost toţi cnezi [...] în pace, fără nici o bîntuială, pînă [...] în zilele domniei mele.

Iar acuma s-a sculat Stroe şi Pătraşcu [fratele lui], fiii lui Mitrea postelnic, ca să-l [...] vecinească, zicînd că au cărţi [...] de vecinie pe acel mai sus scris sat. Iar [...] satului mai sus scris, dacă au văzut aşa, i-au dat soroc

lui Stroe şi fratelui său Pătraşcu, fiii lui Mitrea postelnic, de două-trei ori, ca să vină la Divan înaintea domniei mele, să stea de faţă şi să-şi aducă [aici] cărţile şi zapisele înaintea domniei mele.

Iar Stroe şi fratele său Pătraşcu, fiii lui Mitrea postelnic, văzînd că nu au nici o treabă cu acel sat mai sus scris şi aflîndu-se ca nişte oameni fără treabă şi fără dreptate, cu nici un chip nu au putut veni la Divan, să stea de faţă. Deci au rămas Stroe şi Pătraşcu, fiii lui Mitrea postelnic, din lege şi din judecată, ca să nu aibă de acum înainte, în veci, nici o treabă şi nici o parte în acel mai sus zis sat.

De aceea am dat domnia mea tuturor moştenitorilor satului Bălţaţi şi fiilor lor întregul sat, ca să fie de acum înainte în pace şi liberi de vecinie, ei şi fiii lor, din partea slugilor domniei mele Stroe şi a fratelui lui Pătraşco, fiii lui Mitrea postelnic din Grădişte şi din partea fiilor lor şi din partea a tot neamul lor, întru nimic să nu aibă bîntuială [...] neclintit de nimeni, după actul domniei mele.

Şi la aceasta am pus domnia mea şi martori: mai întîi jupan Barbul, mare ban al Craiovei şi jupan Dragomir, mare vornic şi jupan Radul, mare logofăt şi jupan Stroe, mare vistier şi jupan Diicul, mare spătar şi jupan Preda, mare clucer şi jupan Mihnea, mare stolnic şi jupan Constandin, mare postelnic şi jupan Radul [mare comis] şi jupan Drăguşin, mare paharnic.

Ispravnic: jupan Radul, mare logofăt.

Şi am scris [...] Mareş Ghiorghiovici, logofăt, în [oraşul] de scaun [...] Bucureşti, luna iulie 31 zile, anul acestei scrieri curgător de la Adam, anul 7153 [1645].

Io Matei vodă" (m.p.).

Original slav.

Rucărenii în faţa Divanului domnesc

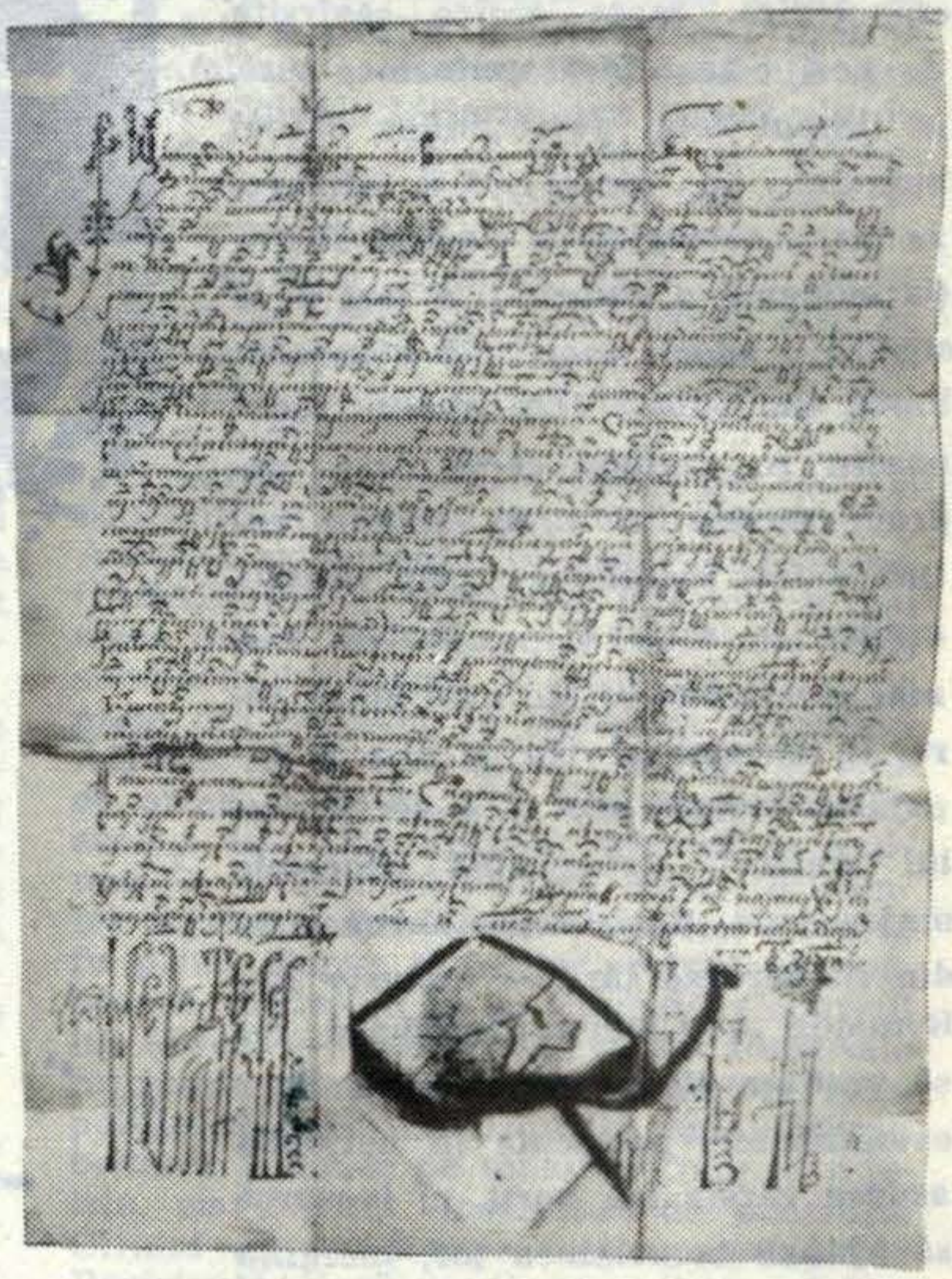

Rucărul este o veche aşezare de moşneni din nordul judeţului Argeş, care în curînd va aniversa 600 ani de existenţă documentară. Aflat pe drumul comercial ce lega Ţara Românească de Transilvania, el a fost astfel martorul multor fapte şi evenimente cu rezonanţă în istoria poporului nostru.

Fiind, după cum glăsuiesc hrisoavele, „sat la marginea ţării", avînd a purta „multă greutate şi nevoie pentru soli", a supraveghea munţii şi vama domnească, ducîndu-şi viaţa „în loc de munte şi la loc greu de hrană", vechii locuitori ai acestor plaiuri au învăţat să lupte spre a-şi apăra drepturile. Îi vedem astfel nesupunîndu-se la plata birului, fugind de mai multe ori din sat şi aşezîndu-se în Făgăraş sau în Vrancea, luptînd cu dîrzenie pentru eliberarea din vecinie (rumânie), iar în cele din urmă răsculîndu-se.

Către sfîrşitul sec. XVI, Rucărul a intrat în posesia fiicei voievodului Mihai Viteazul, doamna Florica, şi a lui Dan vistierul. Încă din primul deceniu al veacului următor ei au început însă lupta de eliberare din vecinie. În 1633 au obţinut dreptul să se răscumpere de la Ilina şi Buica, fetele doamnei Florica, iar cîţiva ani mai tîrziu, în 1641, de la Marcu şi Tatu logofăt, nepoţii lui Dan vistierul.

Hrisovul inedit, pe care îl prezentăm şi în fotocopie, a aparţinut profesorului Velichi din Galaţi. A fost redactat, cum se observă cu uşurinţă, într-o limbă curat românească şi are o frumoasă caligrafie. Numai formulele tipice de început şi încheiere au fost scrise în slavoneşte, dar noi le reproducem în traducere.

Subliniem că pricina care i-a opus pe cei 7 ţărani din Rucăr locuitorilor din Dragoslavele şi pîrcălabului lor Vlad reflectă o dată mai mult marile dificultăţi prin care trecea ţărănimea din Ţara Românească în prima jumătate a sec. XVII, ca urmare a procesului de cotropire şi aservire de către boierime.

Gh. PÂRNUŢĂ

(Continuare în p. 87)

FASCIŞTII PĂRĂSESC

În lucrarea sa Histoire mondiale des maquis **(Istoria mondială a maquisurilor) apărută în Editura France-Empire (Paris 1970), Claude Chambard evocă, în ordinea lor cronologică, fapte eroice săvîrşite de acei ostaşi fără uniforme, care, în timpul celui de-al doilea război mondial, au luptat să-şi elibereze ţările cotropite de nazişti. Intenţia evidentă a autorului a fost de a alcătui o istorie mondială a acestor lupte, dar, după cum singur recunoaşte în prefaţa cărţii sale, cadrul restrîns al unui singur volum a fost insuficient. „Am reţinut, aşadar — scrie el — faptele cele mai caracteristice ale unei epoci care, în ansamblul său, a fost a curajului dezinteresat şi a veritabilului eroism". Evidenţiind aspectele majore ale Rezistenţei antifasciste din numeroase ţări — inclusiv din România — Claude Chambard nu se mulţumeşte să consemneze doar evenimentele petrecute în perioada asupra căreia s-a oprit, ci încearcă să ajungă la originea lor, mergînd înapoi, pînă în sec. IV î.e.n., la gînditorul chinez Se-Ma, autorul unei doctrine militare scrise asupra normelor de organizare a rezistenţei civile în faţa invadatorilor.**

În paginile ce urmează, oferim cititorilor noştri fragmente dintr-un capitol al acestei lucrări. Traducerea : Paul Teodorescu. Titlul şi subtitlurile aparţin redactiei.

D. C.

INSULA LUI NAPOLEON

CLAUDE CHAMBARD

Un soldat fascist la doi corsicani

La 11 noiembrie 1942, o flotă italiană numeroasă apăru în faţa Bastiei. Crezînd că erau aliaţii, mulţimea voioasă dădu buzna spre port. În cîteva zile numărul ocupanţilor italieni crescu vertiginos, atingînd cifra de o sută de mii, în timp ce populaţia nu depăşea două sute de mii de oameni.

Cînd, la 27 noiembrie, germanii încercară să captureze flota franceză de la Toulon, provocînd sabordarea ei *, italienii nu se lăsară mai prejos şi încercară să pună mîna pe bateriile de coastă din Corsica şi să ia armamentul bazei aeronavale de la Aspretto. Dar nici aici materialul recuperat n-a putut fi folosit de inamic.

Situaţia în Corsica devenea din ce în ce mai grea. Un raport din 1 iunie 1943, preciza : „Nici carne, nici peşte, nici legume ; raţia de pîine este de 125 grame pe zi, făina de castane constituie hrana de bază a locuitorilor. Trupele de ocupaţie confiscă toate produsele... Corsica depinde în întregime de exterior pentru aprovizionarea cu alimente, materii prime şi produse fabricate."

Submarinul CASABIANCA, unul din puţinele vase care nu fuseseră sabordate la Toulon, a ancorat la Alger la 29 noiembrie 1942. La 4 decembrie, comandantul său, căpitanul de corvetă L'Herminier, a primit ordinul de a lua legătura cu Biroul 12 (serviciul de informaţii francez — **n.r.**). Era vorba de pregătirea operaţiei Pearl Harbour, avînd ca scop debarcarea unor agenţi de informare aliaţi în Corsica. Conducerea misiunii fusese încredinţată lui de Saule, ofiţer cu experienţă în Serviciul de Informaţii al aviaţiei. Avea drept colaboratori un agent al Serviciului Special englez, Brown, doi subofiţeri, Toussaint Griffi şi Laurent Preziosi, şi pe caporalul radiofonist Griffi, vărul lui Toussaint. Aparatura radio era procurată de americani, care, însă, nu puteau da un ajutor mai consistent, fiind angajaţi în greaua bătălie din Tunisia.

Submarinul ridică ancora în seara de 11 decembrie şi petrecu ziua de 14 în imersiune, lîngă coasta corsicană. La 15 decembrie, ora 0,30, echipajul primi ordin să treacă la posturile de luptă. Vasul urcă la suprafaţă şi se îndreptă cu prudenţă spre golful Chioni. L'Herminier povesteşte în jurnalul său : „Fiind învăţaţi cu întunericul, distingem din ce în ce mai bine relieful golfului şi ne dăm seama că am ajuns aproape de ţărm. Ar fi uşor să ne blocăm în larg, dar pătrunzînd atît de adînc în dispozitivul inamic, ni se pare că am forţat accesul în insulă şi că nu mai riscăm nimic".

O barcă pneumatică coborî pe apă şi ocupanţii ei atinseră pămîntul fără piedici. Aducînd armamentul paraşutat de avioane, CASABIANCA deveni cel mai bun şi mai sigur mijloc de transport. La 3 iulie 1943, submarinul debarcă 13 tone de arme pe plaja din Saleccia, la marginea deşertului Agriate. La 31 iulie şi la 1 august, 20 tone de arme şi de muniţii fură depozitate în acelaşi loc. Dar italienii trecură la acţiune. În urma unui denunţ, şeful Rezistenţei corsicane Fred Scamaroni (zis Sévéri), fu prins. Supus torturilor, refuză să vorbească, preferînd să se sinucidă. Cadavrul lui Sévéri — a cărui adevărată identitate nu fusese aflată — nu era de nici un folos poliţiei italiene. La 1 aprilie, un submarin britanic îl aduse pe maiorul Colonna d'Istria, zis Césari, însărcinat de generalul Giraud să coordoneze toate grupurile de Rezistenţă şi să continue acţiunea întreruptă din cauza morţii tragice a lui Scamaroni.

Fiecare îşi dăruia inima

Dispunînd de o reţea care nu număra decît 2 000 aderenţi, Colonna d'Istria trebuia să formeze o armată secretă cu adevărat naţională. Într-o zi avea să-i spună lui André Maurois **: „Eu, animatorul acestei mişcări ? Nu, nu era nevoie de un animator. Să nu spuneţi că am fost sufletul rezistenţei din Corsica ; fiecare îşi

* Vezi „Magazin istoric", nr. 1/1972, p. 73.

** Citat de André Maurois în revista „Miroir de l'Histoire".

Sub comanda căpitanului de corvetă L'Herminier, submarinul CASABIANCA *a reeditat povestea calului troian*

dăruia inima. Eu n-am făcut decît să distribui arme acestor luptători, să-i organizez şi, mai cu seamă, să-i împiedic să pornească prea devreme la luptă, ca să nu-şi rişte vieţile zadarnic".

Curajul şi îndrăzneala lui Césari nu cunoşteau margini. În cartea sa: **Cu direcţia Corsica,** amiralul Lepotier relatează următoarele întîmplări: „Deşi însărcinarea lui se limita la lupta propriu-zisă, Colonna organiză o reţea de informare. În acest scop, se înrolă în serviciile de informaţii ale inamicului. În buzunarul său păstra o legitimaţie emisă de acestea.

Într-o seară, la Bastia, unde pregătea primirea unui stoc de arme, fu arestat. Refuză să se lase percheziţionat. Sub ameninţarea mitralierelor, nu cedă în faţa carabinierilor şi obţinu să fie condus la comandant. Îi arătă în mod confidenţial un ordin de serviciu, din care reieşea că era în slujba ocupantului. Fu pe dată eliberat, cerîndu-i-se scuze. I se puse la dispoziţie o maşină cu ajutorul căreia cinci tone de arme destinate patrioţilor intrară în acea noapte în Bastia. Şoferul italian, beat mort, nu-şi dădu seama de nimic. Ceea ce era cu atît mai bine pentru el".

Evoluţia situaţiei în Italia avea o puternică înrîurire asupra evenimentelor din Corsica. La 10 iulie 1943, aliaţii (care încheiaseră la 13 mai campania din Africa) au debarcat în Sicilia. Şase zile mai tîrziu, Roosevelt şi Churchill au adresat poporului italian un mesaj, declarînd: „Singura voastră şansă de a supravieţui stă într-o capitulare în condiţii onorabile. În cazul cînd continuaţi războiul, veţi avea de suferit consecinţele deciziei voastre... Nu urmărim să ducem războiul în Italia, dar sîntem hotărîţi să doborîm fascismul..."

La 24 şi 25 iulie, Marele consiliu fascist se întruni pentru prima oară din 1939, şi-i ceru regelui să „preia efectiv comanda forţelor terestre, maritime şi aeriene şi să-şi asume iniţiativa tuturor deciziilor cu care constituţia îl împuterniceşte". Aceasta însemna înlăturarea lui Mussolini, care fu arestat. Se formă un guvern sub preşedinţia mareşalului Badoglio. În mesajul său către naţiune, mareşalul proclamă: „Războiul continuă... Italia rămîne credincioasă cuvîntului dat..."

Prin proclamaţia din 29 iulie, generalul Eisenhower, îndemnă poporul italian să nu mai dea ajutor armatei germane, oferindu-i sprijinul armatelor aliate pentru a alunga pe germani din Italia. Armistiţiul fu semnat la 3 septembrie (fiind iniţial ţinut secret — **n.r.)** şi intră în vigoare la 8 septembrie. Situaţia italienilor era foarte dificilă. De la 25 iulie, forţele germane începuseră să împînzească peninsula, dînd loc la incidente violente cu populaţia. La 10 septembrie, trupele hitleriste ocupară Roma şi oraşele din nordul Italiei. Guvernul italian se retrase la Brindisi, unde trupele aliate ajunseră la 11 septembrie.

Astă seară, înainte de miezul nopţii...

La 12 septembrie, o grupare germană de şoc îl eliberă pe Mussolini, prizonier într-un hotel din Gran Sasso, în Apenini. Mussolini proclamă de îndată constituirea „partidului republican fascist" adresîndu-se italienilor prin postul de radio München. A doua zi însă, Guvernul Regal Italian declară război Germaniei. Italia era împărţită în două.

Vestea armistiţiului dintre aliaţi şi Italia se răspîndi la Ajaccio în seara zilei de 8 septembrie. Conducătorii Frontului Naţional se întruniseră la Casone, hotărînd declanşarea răscoalei naţionale. Césari îşi dădea seama că aliaţii nu se gîndeau deocamdată să elibereze Corsica, primul

lor obiectiv fiind Italia continentală. De altfel, Giraud (comandantul șef al forțelor franceze — n.r.) avertiză pe corsicani „Rog a se comunica patrioților pe care contez să nu declanșeze operațiuni premature". În aceste împrejurări, șeful partizanilor corsicani se adresă generalului Magli, comandantul celor două divizii italiene instalate în centrul și în vestul insulei :

— Îmi veți spune astă seară, înainte de miezul nopții, dacă sînteți cu noi, împotriva noastră sau neutri ?

— Sîntem cu voi, răspunse pe loc Magli.

În aceeași seară, garnizoana germană din Bastia încercă o lovitură de forță asupra portului și vaselor italiene. Acțiunea eșuă. Dar germanii, socotind indispensabilă recuperarea Bastiei, încercară să negocieze cu Magli. Discuțiile durară mai bine de patru zile. În cursul nopții de 13 spre 14, germanii, care căpătaseră între timp întăriri, ocupară portul și toată coasta de est a Corsicei, restabilind comunicațiile cu continentul.

La 9 septembrie, ora 18, generalul Giraud primi un mesaj de la Césari : „Insurgenții stăpîni pe Ajaccio. Italienii pasivi. Se dau lupte la Bastia. Corsica cere ajutorul armatei".

Giraud convocă șefii de stat major ; existau trupe, dar lipseau mijloacele de transport. Singura cale era găsirea unui port semnalat ca liber, pentru a debarca acolo 500 oameni dintr-un batalion de șoc. Franța liberă dispunea atunci în Mediterană de cinci vase : submarinele CASABIANCA, ARÉTHUSE și PERLE, și crucișătoarele ușoare LE FANTASQUE și LE TERRIBLE.

O nouă telegramă de la Césari sosi la Alger : „Aliații așteptați... Veniți prin Ajaccio fără primejdie..."

Ca un metro, în orele de aglomerație

Giraud încredință generalului Henry Martin comandamentul operațiunii **Vésuve** care dispunea de un batalion de șoc, de Divizia IV marocană de munte, de încă o formațiune marocană, de cîteva elemente din rezerva generală și de grupe ale Bazei 901. Inițial misiunea urma să creeze un larg cap de pod în jurul orașului Ajaccio pentru a permite debarcarea grosului forțelor necesare pentru cucerirea insulei.

Șeful Statului Major al marinei, amiralul Lemonnier convocă ofițerii francezi și englezi de care depindeau vasele de război pentru transportul trupelor. Căpitanul de corvetă L'Herminier se afla „în ultimul rînd al strălucitei asistențe" după cum povestește el în jurnalul său : „Amiralul mă privește. Se gîndește că, fără îndoială, CASABIANCA este un submarin tare mic, dar că nici o posibilitate nu trebuie neglijată".

Lemonnier îl întrebă :

— Cîți oameni puteți transporta, fără întîrziere, în Corsica ?

— O sută, cu material de luptă pentru 48 ore.

— Cînd puteți pleca ?

— În două ore și jumătate.

La ora 18, CASABIANCA porni spre golful Lava, în Corsica. Avea la bord 109 oameni din batalionul de șoc (printre ei, trei „clandestini" care reușiseră să se strecoare în ultimul moment) și un echipaj redus la 61 persoane (din 85). În total 170 oameni !

Forțele inamice avînd atenția concentrată asupra Italiei, vasul a putut naviga la suprafață. L'Herminier notează : „Oricum, aș fi rămas la suprafață pentru a nu pierde timp, căci oamenii îmbarcați la bord nu doresc să-și prelungească șederea într-o navă asemănătoare unui metro în orele de înghesuială. Ostașii noștri s-au acomodat lipsei de confort : au văzut altele și mai rele ; dar îi supără gîndul că tovarășii lor de pe crucișătoarele ușoare vor pune piciorul pe pămîntul francez după ce-au navigat ca niște miliardari pe iahturi, respirînd aerul curat din larg".

La 12 septembrie, CASABIANCA întîlni vasul pilot ieșit în întîmpinare : „În această noapte, toate înălțimile sînt luminate de focuri și priveliștea este feerică, notează L'Herminier.

O barcă se apropie, un pilot corsican din Ajaccio se urcă la bord. Îmi spune că trebuie să acostăm la cheiul Republicii, la nord de primul bazin al portului. Manevrez pentru a acosta la chei. Deodată, izbucnesc împușcături. Dar pilotul mă asigură : «Toată populația din Ajaccio vă așteaptă, patrioții trag în aer în semn de bucurie !»".

L'Herminier este intrigat. „Așa se risipesc munițiile pe care le-am debarcat cu atîta greutate ?

Submarinul trage la chei. Se ridică un val de aclamații : «Trăiască Franța !», «Trăiască CASABIANCA !», «Trăiască de Gaulle !». Sosirea noastră produce, totuși, o ușoară decepție, căci mulțimea așteaptă întăriri importante, iar crucișătoarele n-au sosit încă.

La ordinul nostru, jandarmii fac loc în mulțime și atunci se petrece un adevărat miracol : cele trei ieșiri care dau pe punte se deschid și își fac apariția trei rînduri interminabile de soldați ! Se răspîndesc disciplinat și cu atîta dibăcie, încît lasă impresia că sînt de zece ori mai numeroși. Chiar și eu mă întreb dacă nu cumva s-au înmulțit în timpul traversării ! Efectul produs asupra populației este senzațional !"

Jertfa muncitorilor

Corsica a fost, în timpul celui de-al doilea război mondial, unul din punctele strategice de mare importanţă pentru o serie de state antrenate în conflagraţia mondială : pentru armatele hitleriste, acest teritoriu reprezenta un punct forte pe care puteau conta în traficul de trupe între continent şi Africa. Pentru armatele aliate, insula era, practic, singura posibilitate de alimentare a traficului cu arme care se efectua atît spre Franţa, cît şi spre Italia.

La 11 noiembrie 1942, atunci cînd se spera într-o debarcare a armatelor aliate în insulă, trupele italiene au fost acelea care au ocupat insula : un adevărat corp de armată, numărînd 80 000 soldaţi, pentru o populaţie de 200 000 locuitori ! De la început, invadatorii fascişti s-au lovit de rezistenţa îndîrjită a populaţiei. Frontul Naţional al Rezistenţei franceze a organizat şi a însufleţit mişcarea de rezistenţă, insula fiind literalmente acoperită de o reţea complexă de grupe de luptă ale patrioţilor. În primele rînduri ale luptei s-a aflat clasa muncitoare. Sînt cunoscute, de exemplu, acţiunile feroviarului François Alessandri, urmărit încă dinainte de Gestapo, pentru activitatea desfăşurată la Paris. El a recepţionat armele debarcate la 7 februarie 1943 de pe submarinul CASABIANCA. Impotriva dictaturii fasciste a fost organizată, de asemenea, o susţinută propagandă : ziarele Rezistenţei, „Le Patriote", „Nostra Juventu Corsa", tipărite într-o imprimerie instalată într-o grotă, erau, apoi, transportate clandestin, cu ajutorul muncitorilor feroviari, pe linia Ajaccio-Bastia.

Secţia locală a poliţiei secrete fasciste a lui Mussolini, O.V.R.A., a reacţionat cu sălbăticie : un mare număr de oameni ai muncii, printre care şi reprezentanţi ai partidului comunist şi ai Frontului Naţional al Rezistenţei, au fost arestaţi. Muncitorul feroviar Louis Frediani, militant al Frontului Naţional, a fost asasinat în plină stradă, ceea ce a provocat o demonstraţie viguroasă a populaţiei, care a cerut pedepsirea ucigaşilor. La 17 iunie au fost arestaţi alţi muncitori, membri ai administraţiei departamentale ; după un interogatoriu sumar, au fost împuşcaţi.

Dar lupta împotriva ocupaţiei n-a încetat. În faţa situaţiei îngrijorătoare din insulă, armata fascistă italiană a cerut întăriri : la sfîrşitul lui iulie a sosit o brigadă cuirasată a S.S.-ului lui Himmler. Rezistenţa antifascistă a trecut la lupte de partizani. În noaptea de 8 septembrie 1943, a început insurecţia împotriva hitleriştilor şi a guvernului de la Vichy. Timp de cîteva săptămîni, insula a fost teatrul unor lupte violente, date în special pentru stăpînirea nodurilor de cale ferată. Forţele Rezistenţei au pregătit debarcarea forţelor franceze libere, care aveau un efectiv de 7 000 oameni. Împreună cu forţele patriotice, care numărau 12 000 oameni, trupele aliate au început eliberarea insulei.

Dintre episoadele mai importante ale luptei antihitleriste în bazinul Mării Mediterane face parte, fără îndoială, şi acţiunea patrioţilor corsicani împotriva Diviziei germane 90 blindate, care venea din Sardinia şi se îndrepta spre Italia. Luptele din Corsica i-au provocat grele pierderi în oameni şi materiale. Şi mai important este faptul că divizia nu a putut ajunge la timp pe ţărmul Italiei, uşurînd astfel debarcarea aliată la Salerne.

Eliberarea primului departament francez, Corsica, prin lupta organizată de toate forţele antifasciste, de la partidul comunist la gaullişti, constituie una dintre cele mai glorioase acţiuni în cadrul marii mişcări de Rezistenţă a poporului francez.

Cristian UNTEANU

Patruzeci de oameni porniseră spre aerodromul de la Campo del Oro, pentru a întări apărarea organizată de patrioţi. Acolo, comandantul grupei, căpitanul Manjot, anunţă generalului italian : „Preiau comanda". Generalul vru să ceară avizul reprezentanţilor interaliaţi. „Puţin îmi pasă" îi răspunse Manjot grăbit şi puse capăt oricărei discuţii.

În cursul nopţii de 13 spre 14, LE FANTASQUE şi LE TERRIBLE, debarcară grosul batalionului de şoc : 400 oameni.

Blindatele germane spre Bastia

În timp ce batalionul de şoc îşi înzecea efectivele, prin încorporarea patrioţilor din regiunea Ajaccio, în interiorul insulei acţiunile de hărţuire a coloanelor naziste deveneau din ce în ce mai frecvente. Responsabilii militari ai regiunii convocaseră la 10 septembrie pe delegaţii cantonali din maquis. Se distribuiseră arme şi muniţii. Imediat după aceea începuse seria de lovituri împotriva hitleriştilor. Două sute de patrioţi din Porta, comandaţi de Vittori, atacară depozitul de arme şi de benzină din Champlan. Pierderile fuseseră grele pentru inamic : 48 morţi, 37 răniţi. Partizanii : un mort şi un rănit. În aceeaşi zi, la Sartène, se dădură lupte la subprefectură, unde un patriot fu ucis. Germanii se retraseră către Bonifacio.

La Levie (sat de 3 000 locuitori care se afla la 20 km nord-est de Sartène) ciocnirile fură deosebit de grele. Un convoi de opt camioane germane, care traversa localitatea Levie, fu nimicit ; şase ore mai tîrziu, alte douăsprezece camioane avură aceeaşi soartă.

Urmă o pauză de patruzeci şi opt de ore. În timpul nopţii de 14 spre 15 fu semnalată dinspre Bonifacio o coloană de 55 camioane transportînd 1 200 oameni care aparţineau diviziei de paraşutişti germani şi „cămăşilor negre" italiene. Convoiul era escortat de şapte vehicule blindate, dintre care patru STUMMGESCHÜTZE (tunuri de asalt de 75 mm, montate pe saşiuri de tancuri — **n.r.**) grele.

Cei 200 patrioţi din sat, comandaţi de locotenentul corsican Peretti, n-aveau decît vreo sută de pistoale-mitralieră, treizeci de grenade şi două puşti-mitralieră germane. La Levie se mai găsea o baterie şi o companie de infanterie italiană, care voiau să se retragă spre Zonza. Peretti interveni foarte energic, şi în cele din urmă, îi obligă pe italieni să rămînă pe loc. Cînd coloana germană sosi la tunelul Bavino, la vreo 15 kilometri sud de Levie, patrioţii încercară să arunce în aer tunelul şi deschiseră focul asupra vehiculelor. Trei camioane fură distruse, dar convoiul trecu, depăşi strîmtorile Bacino şi Ava, apoi coborî spre Carbini. De-a lungul celor zece kilometri de drum, fuse-

seră plasate vreo douăzeci de obstacole. La fiecare baraj, patrioţii deschideau focul asupra germanilor, care răspundeau cu mitralierele lor grele.

André Maurois evocă acest episod al luptelor de la Levie : „Jean Pandolfi era un copil de 15 ani care se alăturase patrioţilor şi obţinuse de la unul din ei un pistol-mitralieră. Toată noaptea dovedise un devotament remarcabil. Cînd începu atacul convoiului fu rănit de un glonte în piept. Peretti dădu ordin să fie dus la spitalul cel mai apropiat. În pat, Pandolfi spuse şefului său : «Sînt rănit de moarte, ştiu bine, mi-am îndeplinit misiunea mea şi sînt fericit să mor pentru Corsica şi Franţa !» I se dădu un calmant. «Mă simt mai bine», spuse el. «Cred că nu voi muri... Vă rog păstraţi-mi pistolul-mitralieră ; vreau să lupt mai departe...» Apoi îşi dădu sufletul".

Comandamentul german primise ordin să transfere forţele germane (30 000 oameni, dintre care 10 000 din aviaţie) pe continent. Materialul trebuia evacuat prin portul Bastia. Personalul urma să părăsească insula pe calea aerului, pornind de pe aerodromurile Ghisonaccia şi Borgo-Bastia, într-un ritm de 3 000 oameni pe zi. Pentru a rezista cele 15 zile necesare acestei operaţiuni, germanii trebuiau să lărgească capul de pod de la Bastia şi să controleze cîteva trecători în munţii centrali.

În timpul nopţii de 16 spre 17 septembrie, LE FANTASQUE şi torpiloarele ALCYION şi TEMPÊTE sosiră cu generalul Henry Martin şi cu Batalionul 3 din Regimentul 2 puşcaşi marocani, comandat de Boulanger. În noaptea de 20 spre 21, crucişătoarele JEANNE d'ARC împreună cu LE FANTASQUE, ALCYION şi TEMPÊTE îl aduseră pe generalul Louchet, comandantul infanteriei din Divizia IV marocană de munte, cu elemente ale Regimentului 1 puşcaşi marocani şi cu Batalionul 1 al acestui regiment, cu o baterie de artilerie, o instalaţie radar şi benzină de avion. Pentru a fi prezenţi în Corsica, aliaţii debarcară o formaţie de 30 americani, sub ordinele maiorului Coone, care sosi întovărăşit de generalul Perse, reprezentant personal al generalului Eisenhower şi însărcinat să transmită italienilor ordinele comandamentului aliat.

În zorii zilei de 21 septembrie, un GLEN MARTIN ateriză la Campo del Oro. Spre mirarea tuturor, din el descinseră generalii Giraud şi Bouscat.

Giraud se duse imediat la Cartierul General al generalului Magli şi preciză pe scurt rolul italienilor în lupta împotriva germanilor : procurarea mijloacelor de transport, maşini şi catîri, precum şi asigurarea serviciilor care lipseau francezilor. Magli acceptă să pună la dispoziţia aliaţilor încă cinci grupuri de artilerie.

În privinţa operaţiunilor militare, iată ce scrie generalul Henry Martin : „Dacă nu se putea bara în întregime drumul germanilor, se putea totuşi accentua manevra de intimidare, care, pînă atunci, dăduse rezultate. Ameninţarea cu pierderea portului Bastia, pe unde evacuau cea mai mare parte a unităţilor lor şi a materialului, îi obliga pe germani să grăbească mişcarea trupelor şi să libereze astfel cît mai curînd Corsica : poate chiar să părăsească o parte din stocurile lor şi să renunţe la distrugerile pe care le pregăteau. De aceea, s-a luat decizia de a ataca Bastia cît mai curînd posibil".

La 4 octombrie, primele detaşamente aliate îşi făcură intrarea în Bastia.

In preajma Mediteranei, cel mai sigur adăpost al partizanilor era maquisul — vegetaţia specifică locurilor ; printre arbuştii chirciţi, soldaţii fără uniformă se îndreaptă spre Ajaccio

Un moldovean printre dregătorii lui Ţepeş

Printre martorii care figurează la sfîrşitul unui hrisov al lui Vlad Ţepeş, redactat la Tîrgovişte în 16 aprilie 1457, se numără şi un anume „Moldovean spătar". *Numele aceluiaşi dregător este atestat din nou în sfatul domnesc al Ţării Româneşti cîţiva ani mai tîrziu, la 20 septembrie 1459, cu prilejul întocmirii unui binecunoscut document, care conţine prima menţiune oficială a „cetăţii Bucureşti". Această prezenţă în preajma lui Ţepeş conturează un aspect interesant al relaţiilor dintre Moldova şi Ţara Românească în veacul XV care, din cîte ştim, a rămas pînă astăzi insuficient relevat.*

Într-un Dicţionar onomastic românesc *de N. A. Constantinescu (Editura Academiei, Bucureşti, 1963, p. 326), găsim despre Moldovean spătarul precizarea : „etnic luat ca prenume de boier muntean [...], după care s-a numit vîrful Moldoveanu din culmea Făgăraşului". Ceva mai de mult, istoricul George D. Florescu — în lucrarea* Divanele domneşti din Ţara Românească, *vol. I (1389-1495), Bucureşti, 1943, p. 166 — se întreba cu privire la acelaşi personaj : „Să fi fost acest nume de Moldovean doar o poreclă ?". În sfîrşit, într-o lucrare de licenţă încă inedită (Matei Cazacu :* Vlad Ţepeş — monografie istorică, *Bucureşti, 1969), consultată prin bunăvoinţa autorului, am întîlnit afirmaţia că este vorba neîndoielnic de un boier de dincolo de Milcov. La atît se rezumă comentariile pe care le cunoaştem în legătură cu enigmaticul dregător al lui Ţepeş Vodă amintit în documentele din 1457 şi 1459. Nici unul dintre autorii menţionaţi nu a putut să identifice familia lui şi nici să arate locul exact din care a venit sau stăpînirile pe care le-a avut.*

După părerea noastră, personajul a fost consemnat în documentele cancelariei Ţării Româneşti într-adevăr sub forma unei porecle. Onomastica boierimii moldovene din secolul XV se deosebea destul de mult de aceea a boierimii muntene din aceeaşi perioadă, iar, pe de altă parte, însăşi prezenţa acestui boier pe lîngă domnul Ţării Româneşti constituia, desigur, un fapt insolit. Bănuim că de aceea la curtea lui Vlad Ţepeş a fost preferată denumirea „Moldoveanul", cu care personajul respectiv a ajuns să figureze şi în actele oficiale. Ipoteza că ar fi totuşi vorba de un boier muntean care a călătorit numai, sau — eventual — a făcut vreo ispravă ostăşească în părţile Moldovei, nu ni se pare că ar fi putut justifica o asemenea poreclă.

De altfel, există probabilitatea ca Moldovean spătarul să nu fie primul boier moldovean atestat în documentele interne ale Ţării Româneşti. Dacă hrisovul lui Mircea cel Bătrîn din 27 decembrie 1391 este autentic — aşa cum, împotriva unei opinii mai vechi, s-a susţinut recent în volumul I al colecţiei Documenta Romaniae Historica *(B,* Ţara Românească, *Editura Academiei, Bucureşti, 1966, p. 39) —, atunci poate fi luat în considerare un alt caz, similar. Între cei şase mari boieri martori ai hotărîrii domneşti, pronunţată în reşedinţa de la Curtea de Argeş, cel de-al patrulea este un anume* „Groza Moldovan".

Oricum, revenind la problema dregătorului moldovean din preajma lui Ţepeş — a cărui existenţă are temeiuri documentare sigure —, putem aprecia că el a fost unul din sfetnicii credincioşi şi deosebit de apropiaţi ai domnului Ţării Româneşti. Menţionarea lui în hrisovul din 16 aprilie 1457, care este cronologic cel dintîi document intern ce ni s-a păstrat de la Vlad Ţepeş, ne îndeamnă să presupunem că dregătoria de spătar i-a fost încredinţată încă de la începutul domniei acestuia (22 august 1456). Este posibil deci ca Moldovean spătarul să se fi numărat printre sprijinitorii hotărîţi ai venirii lui Ţepeş pe tron, fapt pentru care a şi fost răsplătit cu dregătoria amintită.

În plus, ţinînd seamă că după aproape doi ani şi jumătate — răstimp în care voievodul a poruncit măsuri drastice de reorganizare a ţării, lovind şi în ierarhia feudală —, el se afla în continuare în sfatul domnesc, trebuie să conchidem că favoarea de care s-a bucurat din partea lui Ţepeş a fost constantă şi deosebit de mare. Să mai adăugăm la toate acestea observaţia că însăşi dregătoria de spătar era la vremea respectivă a treia ca importanţă, după acelea de vornic şi logofăt, dar înainte de vistier, comis, paharnic, stolnic şi postelnic. *

Vlaicul pîrcălab, unchiul lui Ştefan cel Mare şi unul din dregătorii săi de vază, a fost, cum se ştie, muntean, iar spătarul lui Ţepeş — după cum am arătat — moldovean ! Este un paralelism de situaţii în plin sec. XV, cu totul şi cu totul semnificativ pentru modalităţile de cunoaştere politică şi apropiere treptată între cele două ţări surori.

Şt. A.

---

* Vezi şi „Magazin istoric", nr. 1/1971, pp. 22–25.

Zîmbete din cronic

Avantajul lui Scipio

Primarul unui oraş întîmpină pe regele Franţei Ludovic XIV (1643-1715) cu un discurs care începea astfel :

— Sire, marele Scipio Africanul, ajungînd la Carthagina...

Intuind lungimea discursului, Regele Soare l-a întrerupt cu cuvintele :

— Cînd Scipio a ajuns la Carthagina, îşi luase prînzul ; eu — însă nu...

Materialitatea umbrei

Se ştie că, în secolul XVIII, nobilii ocupau adesea o bună parte din scena teatrului, pentru a urmări mai îndeaproape desfăşurarea acţiunii. În piesa **Semiramida,** Voltaire, inspirîndu-se din **Hamlet,** introdusese un spectru — umbra lui Ninus. Din cauza marelui număr de spectatori privilegiaţi care-i barau drumul, interpretul acestui rol nu putea ieşi din culise, şi regizorul a trebuit să strige :

— Faceţi loc umbrei !

Ilaritatea stîrnită de acest apel nu se potrivea de loc cu atmosfera care ar fi trebuit să domnească în sală, **Semiramida** fiind o tragedie...

Cinism regal

Cucerind Silezia, Frederic II, regele Prusiei, a declarat :

— Cînd eşti rege, iei de unde poţi, şi, dacă nu trebuie să dai înapoi, nimeni nu-ţi găseşte vreo vină.

Între Napoleon şi Figaro

În timpul războiului din Spania, Napoleon I a cerut guvernatorului din Sevilla să deschidă porţile, anunţîndu-l că „dacă oraşul nu se va preda, va fi ras de pe faţa pămîntului". Unul din generalii francezi care erau de faţă a atras atenţia împăratului că nu-şi va putea pune în aplicare ameninţarea aceasta.

— Şi de ce nu, — s-a răstit Napoleon.

— Fiindcă Majestatea Voastră este împărat al Franţei şi rege al Italiei. Lîngă aceste titluri nu merge un al treilea : „bărbierul din Sevilla" !

Bărbier divin

George V, regele Marii Britanii (1910-1936), a sosit în Olanda, împreună cu soţia sa, într-o vizită oficială. În port, pe chei, se aflau cîteva sute de şcolari, care trebuiau să-i întîmpine pe oaspeţi cu imnul britanic. Cînd suveranii au coborît de pe vas, şcolarii au început să cînte, dar după primele momente, pe chipurile oficialităţilor s-a aşternut stupoarea : în loc de „God **save** the King" (Dumnezeu să-l **apere** pe rege), şcolarii cîntau „God **shave** the King", care înseamnă „Dumnezeu să-l **radă** pe rege !"

Micii olandezi cîntau cu atîta însufleţire, încît incidentul nu a avut nici o urmare.

Valoarea gîştei

— Ministrul dv. de finanţe nu e tocmai un vultur, remarca cineva după formarea unui guvern condus de Clémenceau.

— Nu vulturii au salvat Capitoliul, a răspuns primul ministru francez.

Solicitudine

P.P. Carp era extrem de caustic ; nu-şi neglija nici prietenii şi cu atît mai puţin adversarii. Unul dintre aceştia din urmă, un om complet chel, a venit într-o zi la Senat, şchiopătînd şi plîngîndu-se :

— Mă doare genunchiul !

Carp l-a întrebat repede şi îngrijorat :

— Ai migrenă ?

Fără riscuri

Se zice că, puţin înainte de a muri, Cromwell a anunţat că Dumnezeu i s-a arătat, vestindu-l că se va vindeca.

— De ce ai făcut asta ? îl întrebă un prieten.

— Foarte simplu, veni răspunsul : dacă mă voi însănătoşi, se va spune că sînt un profet, iar dacă voi muri — ce-mi pasă ce se va spune ?

Soldatul şi stelele

Mareşalul Suvorov obişnuia să pună la încercare prezenţa de spirit şi istetimea subordonaţilor săi. Într-o seară friguroasă, ieşi în faţa cantonamentului său şi îl întrebă pe soldatul care stătea de santinelă :

— Spune-mi cîte stele sînt pe cer ?

Soldatul, un mucalit, nu se intimidă. Începu, tacticos, să numere. Cînd ajunse la două sute, Suvorov îngheţase şi se grăbi spre gura sobei...

ÎN EXCLUSIVITATE PENTRU „MAGAZIN ISTORIC"

Prof. univ. doctor LAJOS ELEKES

Memoria istorică a popoarelor noastre

Aflat în fruntea unei delegaţii de istorici maghiari care a participat la cea de-a doua reuniune de lucru a comisiei mixte de istorie din Republica Socialistă România şi Republica Populară Ungară, organizată la Bucureşti în prima jumătate a lunii februarie a.c., reputatul om de ştiinţă prof. univ. Lajos Elekes, membru corespondent al Academiei de ştiinţe din ţara prietenă, şeful Catedrei de istorie medie la Universitatea „Eötvös Lorand" din Budapesta, a avut amabilitatea să ne împărtăşească cîteva din gîndurile sale, ca cercetător al unei vaste şi complexe epoci istorice.

— Ca profesor şi cercetător aveţi, desigur, preocupări multiple...

— Bineînţeles. O parte din cercetările mele sînt legate, cum e şi firesc, de profilul catedrei de istorie medie pe care o conduc de aproape un deceniu şi jumătate. Am elaborat lucrări despre dezvoltarea statului medieval ungar, luptele duse împotriva cuceritorilor otomani, problemele centralizării statului feudal. În momentul de faţă mă preocupă raportul dintre organizarea stărilor în evul mediu şi luptele de clasă.

În cîmpul meu de cercetare se înscriu, însă, şi teme cu o profundă rezonanţă în actualitate. Rodul unor astfel de preocupări îl constituie lucrările despre rolul cunoştinţelor istorice în formarea conştiinţei socialiste. Mă străduiesc — în acelaşi timp — să sprijin şi cercetările altora în acest domeniu, îndeosebi ale celor mai tineri ca mine. Mă ocup şi de unele aspecte de metodică în cercetarea istorică, de analiza diferitelor curente burgheze contemporane în ştiinţa istoriei, mai bine-zis de privirea critică a acestora în lumina concepţiei marxist-leniniste.

Sînt convins că rezultatele cercetării istorice elaborate în lumina concepţiei şi bazate pe metodologia marxist-leninistă îndeplinesc un rol important în dezvoltarea conştiinţei socialiste şi în crearea unei culturi moderne. M-am ocupat foarte mult de problemele pregătirii specialiştilor în învăţămîntul superior. În mod deosebit m-a interesat pregătirea specialiştilor în domeniul istoriei. Sînt pasionat de problema rolului social şi al influenţei instruirii şi în mod deosebit al predării istoriei.

— Care sînt preocupările dominante la ora actuală în cercetarea istorică maghiară ?

— Este destul de dificil de răspuns la o asemenea întrebare. Aceasta pentru că munca de cercetare se desfăşoară la noi pe multiple planuri şi direcţii. Este vorba nu numai de colaboratorii institutelor de cercetare, ai arhivelor şi muzeelor, de specialişti din universităţi şi şcoli superioare, dar şi de oameni care îndeplinesc alte munci, care însă sînt familiarizaţi cu tehnica cercetării, ca profesorii de şcoli medii şi alţi specialişti. Cît priveşte direcţiile este de menţionat că, prin colaborarea organizată a specialiştilor din mai multe domenii de cercetare, sînt, de exemplu, analizate fenomenele şi procesele de însemnătate istorică mondială legate de revoluţia tehnico-ştiinţifică şi influenţa lor asupra dezvoltării Ungariei ; examinarea detaliată a schimbărilor petrecute în structura societăţii în ultima sută de ani şi în special în ultimul sfert de veac de transformări socialiste şi, strîns legat de aceasta, studierea mutaţiilor din domeniul conştiinţei sociale, schimbările de structură socială şi de conştiinţă care se petrec în epoca noastră, tendinţele care pot fi deslușite din ele etc., etc.

Precum se vede, abordarea acestor teme reclamă colaborarea strînsă a diferitelor ştiinţe sociale, care însă nu pot face abstracţie de o viziune istorică şi de participarea ştiinţei istorice la elaborarea lor.

— În decursul istoriei, popoarele noastre s-au aflat deseori pe poziţii comune de luptă pentru progres şi libertate. În cercetările dv., aţi întîlnit exemple de felul cum poporul maghiar şi român s-au stimulat reciproc în lupta împotriva exploatării feudale ?

— În îndelungata existenţă a orînduirii feudale, lupta maselor asuprite a îmbrăcat — după cum se ştie — forme şi aspecte multiple, ajungînd în momentele de ascuţire a contradicţiilor la treapta superioară de exteriorizare a revoltei — mari răscoale, care constituie fenomene de vîrf ale luptei de clasă.

În Europa răsăriteană, asemenea forme ascuţite ale luptei de clasă au apărut la hotarul dintre „feudalismul

dezvoltat" şi „feudalismul tîrziu" — în Ungaria în secolele XV şi XVI — distingîndu-se ca mişcări de forţă deosebită, întinse pe largi arii geografice. La cele mai multe dintre ele au participat şi elemente orăşeneşti, tîrgoveţi, clerul sătesc şi diecii, care se îndeletniceau cu redactarea documentelor epocii.

Aceste mari mişcări au izbucnit pe teritorii cu o populaţie amestecată şi au luat extindere pe astfel de teritorii. Participarea celor asupriţi la cele mai însemnate dintre aceste mişcări a fost, desigur, determinată de situaţia lor de clasă, de împrejurările în care îşi duceau traiul şi nu de apartenenţa lor etnică. În ultimă instanţă, acest lucru era şi firesc. Rar ne gîndim însă la factorii de limită şi de reţinere născuţi din nivelul scăzut de dezvoltare şi din condiţiile de asuprire, din prejudecăţi şi obscurantism care împiedicau desfăşurarea eficientă a luptei oamenilor de rînd din evul mediu şi, îndeosebi, a ţăranilor iobagi. În pofida acestei situaţii ei se avîntau uniţi la luptă împotriva exploatării şi, chiar dacă ţelul pe care-l urmăreau — desfiinţarea asupririi feudale — nu a fost (şi nici nu putea fi) atins atunci, au transmis generaţiilor de urmaşi pilda lor că adevărata înţelegere a cerinţelor progresului îi reuneşte într-un singur şuvoi pe oamenii care slujesc cauza comună a progresului social, chiar dacă ei vorbesc limbi diferite.

— În acest context, vă rugăm să evocaţi pentru cititorii noştri cîteva din momentele esenţiale ale efortului militar maghiaro-român împotriva ofensivei otomane.

— La sfîrşitul sec. XIV, ofensiva otomană începea să ameninţe din ce în ce mai grav independenţa ţărilor situate în această parte a bazinului Dunării, viaţa popoarelor de aici şi dezvoltarea lor economică.

Printre cele mai grăitoare exemple de colaborare s-au înscris, desigur, bătăliile purtate sub conducerea militară a lui Iancu de Hunedoara. Consemnăm memorabila „campanie lungă" din iarna lui 1443/1444, la care au participat şi români, susţinînd oastea adunată de regele Vladislav al Ungariei şi Poloniei şi de Iancu de Hunedoara.

Marea acţiune de unire a forţelor de pe timpul lui Iancu de Hunedoara, marcată prin succese militare şi politice remarcabile — în ciuda limitelor lor determinate de contradicţiile obiective, inerente epocii feudale — reprezintă un capitol strălucit al cronicii luptelor antiotomane şi ocupă un loc însemnat în memoria istorică a popoarelor noastre.

Încercările de colaborare militară din perioade mai tîrzii nu s-au realizat nici ca proporţii şi nici ca eficienţă la nivelul celor din perioada amintită. Aceasta din cauză că, între timp, raporturile de forţe au devenit mai favorabile turcilor aflaţi în ofensivă.

— „Magazin istoric" reprezintă una dintre modalităţile de popularizare a istoriei. Ce ne puteţi spune despre felul în care sînt răspîndite cunoştinţele istorice în R.P. Ungară ?

— Nu voi oferi, probabil, nimic nou cititorilor „Magazinului istoric" dacă voi vorbi despre posibilităţile şi modalităţile diverse existente pe linia răspîndirii cunoştinţelor istorice. Revista d-voastră a realizat în forme variate şi deosebit de interesante aproape tot ce poate da o revistă în direcţia răspîndirii culturii istorice.

Trebuie să spun de la început că la noi în Ungaria nu există o revistă atît de frumoasă ca prezentare şi variată ca redactare. După cît sînt informat şi în alte ţări existenţa unei astfel de reviste este de asemenea o raritate.

La noi s-au făcut încercări de a folosi o serie de alte mijloace în popularizarea istoriei, începînd cu articole în ziare şi reviste, conferinţe. Tematica abordată este deosebit de variată. Dispunem de un număr mare de publicaţii de istorie locală. Avem reviste care se străduiesc să răspundă preocupărilor profesorilor din şcoli şi care publică şi articole de popularizare a cunoştinţelor istorice. Toate acestea, precum ne dovedeşte şi interesul crescînd, sînt deosebit de utile. Este însă sigur că, alături de ele, un mare serviciu ar putea să aducă apariţia şi la noi a unei reviste atît de colorate şi de proaspete ca redactare cum este revista „Magazin istoric".

Interviu consemnat de
V. ŞIMANDAN

MATEI BASARAB FACE DREPTATE

(Urmare din p. 77)

„Din mila lui Dumnezeu, Io Matei Basarab voievod şi domn a toată Ţara Românească. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele acestor oameni anume Coman şi fraţi-ne-său Stanciului i Scundea i Negoiţă i Ultaţi i Ţintoiul i Stancieul Roş[u] şi tuturor feciorilor lor cîţi Dumnezeu le va da din sat din Rucăr, ca să fie ei în pace şi slobozi de acum înainte de către toţi dragosloveanii din Dragoslavele mai mult val au bîntuială de către dînşii să nu mai aibă. Pentru că aceşti oameni cari scriu mai sus ei au fost şi mai dinainte vreme şezători tot în sat în Rucăr din zilele răposatului lui Mihail Voevod şi tot acolo şi-au plătit toate nevoile lor şi şi-au dat găleata şi toate daturile doamnei Florică tot cu Rucărenii dimpreună. Deci cînd au fost răscumpărat rucărenii toţi de la Doamna Florica, s-au fost răscumpărat şi ei denpreună cu alalţi rucăreani de au dat şi ei bani la răscumparatoare şi de atuncea pînă acum ei tot au avut bună pace de către dînşii şi de către tot omul şi tot au şezut în sat în Rucăr. Iar cînd au fost acum în zilele domniei meale preste atîta samă de vreame ce au trecut, sculatu-s-au săteanii din Dragoslavele şi cu Vlad pîrcălabul de acolo cu pîră asupra lor zicînd ei cum că aceşti oameni sînt de la dînşii de moşie şi i-au apucat cu strînsoare ca să dea la răscumpărătoare şi cu dînşii. Intr-aceia văzînd aceşti oameni că-i apucă ca să dea în două părţi la răscumpărătoare şi n-au odihnă de către dînşii, sculatu-s-au de au venit toţi cu dragoslovenii şi cu Vlad pîrcălabul de acolo de s-au pîrît de faţă înaintea domnii mele în marele Divan. Intr-aceea domnia mea am căutat şi am judecat dimpreună cu tot Divanul şi foarte bine am adiverit domnia mea cum că aceşti oameni ei au şizut mai dinainte vreame tot în sat în Rucăr şi au dat şi ei bani de s-au răscumpărat cu Rucăreanii dimpreună. Derept aceia le-am făcut această carte a domnii meale acestor oameni cari scriu mai sus, ca să aibă ei bună pace de acum înainte şi ei şi feciorii lor de către toţi dragoslăvenii şi de către Vlad pîrcălabul mai mult val sau bîntuială de către dînşii să nu mai aibă în veaci. Ci să aibă aşişderea ei tot în sat în Rucăr cum au şizut şi pînă acuma, că au fost mărturii şi unchiaşul Jinga cel Bătrîn şi Orz[ă]noae cari sînt din Dragoslavele cum că n-au dragoslăvenii cu dînşii nici o treabă, înaintea răposatului boerului domniei meale lui Dragomir biv vel vornicu.

Şi au rămas dragoslăvenii de leage şi de judecată dinaintea domnii meale şi a tot Divanul. Şi de nimeni neclintit după porunca domnii mele. Iată dar şi martori au pus domnia mea : jupan Spahiul mare ban al Craiovei şi jupan Preda mare vornicu, şi jupan Radu mare log[o]făt, şi jupan [...] vel vist[iernic], şi jupan Diicul mare spat[ar], şi jupan Ghiorma mare cliucer, şi jupan Costandin mare post [elnic], şi jupan Paană mare stolnicu, şi jupan Radul mare comis, şi jupan Hriza mare pah [arnic], şi jupan Udrea mare slujer, şi jupan Nicula mare pitar, şi Udrişti Năsturel mare log[ofăt]. Şi s-a scris de mine Nicula log. Boldici în oraşul Tîrgovişte, luna iun[ie] 26 zile şi de la Adam pînă acum curgerea vremii în anul 7161 [1653].

Io Mateiu Voevod" (m.p.) ★
(Monograma şi sigiliul domnesc)

★ Originalul este scris pe hîrtie de format mare (nu se vede filigran). Scrisul este foarte clar. Pecetea rotundă, în ceară şi cu mătase roşie. Originalul în posesia noastră.

ENIGMELE ISTORIEI ANTICE

Secretul micului templu

Dacă lui Ramses II nu i-ar fi venit îndrăzneața idee de a săpa un templu în stîncă, dacă scribii n-ar fi comis niște greșeli ciudate în inscripțiile de pe pereții edificiului, dacă în interiorul acestuia n-ar fi fost încălcat un anumit „sens unic", arheologii ar fi avut de rezolvat cîteva enigme mai puțin. Dar toate acestea, și încă altele, s-au petrecut și micul templu de la Abu Simbel a ieșit, subit, din anonimat.

Majoritatea edificiilor egiptene din epoca clasică arată azi ca niște săli de teatru goale. Chiar dacă s-au păstrat intacte, semnificația lor nu poate fi întotdeauna deslușită și aproape niciodată nu pot fi descrise ceremoniile care au avut loc în interior. Și, totuși, există un monument care ne îngăduie să citim în el ca într-o carte deschisă. E vorba de micul templu de la Abu Simbel.

Ce mărturisesc inscripțiile?

O primă încăpere delimitată de ziduri îmbrăcate în piatră, decorate cu reliefuri și hieroglife (numită **pilon**), apoi o sală-curte, cu două rînduri de stîlpi, un așa-zis vestibul și un sanctuar — acesta e micul templu de la Abu Simbel. Diminutivul e justificat doar de comparația cu marele templu, înălțat în aceeași perioadă, acum 3200 ani. Dacă fațada primului este străjuită de statui înalte de aproape 10 metri, coloșii sculptați ai marelui templu se ridică pînă la 20 metri (înălțimea capetelor — peste 4 metri, lungimea palmelor așezate pe genunchi — 2,64 metri).

Aproape uitat de posteritate, micul templu săpat în stîncă se numără astăzi printre celebritățile de acest gen. Nu numai pentru că acum cîțiva ani, cu prilejul construirii barajului și hidrocentralei de la Assuan, pe Nil, un grup de tehnicieni egipteni, în colaborare cu specialiști din alte țări l-au tăiat în bucăți spre a-l muta și asambla din nou, ci pentru că vechii egipteni au săpat pe pereții lui inscripții ce au dezvăluit interesante evenimente din trecut. Cu ajutorul lor, arheologii și istoricii au aflat că micul templu nu este o dublură a marelui său vecin, ci o construcție unică în felul ei. Au aflat, de asemenea, cam ce s-a petrecut în interiorul lui, în timpul domniei faraonului Ramses II (1290-1224 î.e.n.), din porunca căruia a fost construit.

Dar să lăsăm să vorbească inscripțiile, așa cum au fost ele descifrate de arheologii francezi Christiane Descroches-Noblecourt și Charles Kuentz.

Ne vom referi, întîi, la elementele lui decorative, în care apar o seamă de ciudățenii. Cîteva sînt lipsite de importanță. Le vom aminti, totuși, ca o curiozitate istorică. La aproape un secol și jumătate de la descifrarea hieroglifelor de către Champollion, egiptologii au ajuns să cunoască atît de bine limba și scrierea egipteană veche încît sînt în măsură să descopere unele greșeli de redactare și chiar de ortografie. Ceea ce au și făcut la Abu Simbel, detectînd de exemplu, lipsa unor semne în textele inscripțiilor.

Errare humanum est... Dar nu toate inscripțiile bizare sînt rezultatul unor greșeli. Unele dedicații și formule nu sînt concepute după canoanele clasice din vremea lui Ramses II, respectate de același faraon în multe alte texte. Nici în micul și nici în marele templu de la Abu Simbel formulele rituale nu sînt complete. O particularitate a acestui complex? Întocmai, și încă una voită. Rigiditatea religiei egiptene n-ar fi admis abateri de la formulele consacrate, iar autorii textelor nu și-ar fi permis să nesocotească normele tradiționale. Și, totuși, ruptura cu formele stereotipe — eveniment senzațional! — s-a produs. Ea nu poate fi explicată decît prin intervenția faraonului în persoană. Din această afirmație derivă însă o altă nedumerire: ce l-a determinat pe Ramses II să recurgă la o inovație atît de îndrăzneață pentru acei ani?

O privire, un gest...

Amplasarea elementelor ornamentale ale vechilor temple egiptene avea o semnificație strictă. Pentru a o modifica radical, era suficient ca o divinitate să privească spre stînga, și nu spre dreapta, ca un personaj să fie așezat în stînga și nu în dreapta altuia. Toate acestea erau pentru egiptenii antici o chestiune de viață și de moarte, care punea în joc ordinea lucrurilor. De foarte multe ori, însă, la Abu Simbel așezarea și orientarea personajelor umane și divine sînt în contradicție cu tradiția.

În sala-curte, de pildă, vedem o scenă clasică, înfățișînd masacrul dușmanilor. Ea nu este reprezentată însă, așa cum cere tradiția, pe fața externă a **pilonului,** ci pe cea internă. Aici putem presupune că a intervenit lipsa de spațiu. Mult mai „gravă" este însă modificarea adusă pozi-

ţiilor obişnuite ale zeului Horus şi regelui Ramses, prezenţi în scena amintită. Faraonul, venit să arate zeului pe captivi, trebuia să fie prezentat — potrivit concepţiei egiptene — în dreapta, pentru a semnifica intrarea lui în templu, iar zeul se cuvenea să fie înfăţişat în stînga, ca unul care ieşea din templu în întîmpinarea regelui. Locurile acestor două personaje au fost însă inversate, ca şi cum regele l-ar întîmpina pe zeu. Un rege-gazdă şi un zeu-oaspete într-un templu ? !

Pe stîlpii pătraţi din curte şi pe unele obeliscuri persoanele care veneau să se roage sînt arătate îndreptîndu-se spre sanctuarul din adîncul templului. Fiecare faţă a stîlpilor sau obeliscurilor, înfăţişînd asemenea persoane, păstrează această orientare, ca un fel de „sens unic“ ce indică locul de rugăciune. Acest sens nu coincide însă în nici un alt templu cu cel spre care privesc zeii. Nicăieri, cu excepţia acestui templu. Într-adevăr, aici poziţia zeilor coincide de foarte multe ori cu cea a vizitatorilor. Şi unii, şi ceilalţi apar îndreptîndu-se spre sanctuar, ca pentru a aduce un omagiu.

Pătrundem în sanctuar. Se închide ultima uşă şi ne aflăm în faţa a două imagini ale zeului Hapi, care personifică inundaţia. Dar, lucru ciudat : el nu e reprezentat intrînd în templu, aşa cum se obişnuieşte, ci ieşind din sanctuar... Abaterea pare de neînţeles faţă de normele rigide ale cultului egiptean.

Formule prescurtate, scene înfăţişînd divinităţi ieşind în întîmpinarea lui Ramses sau părăsind templul, aceste abateri arată limpede că în micul templu de la Abu Simbel faraonul se simte la el acasă.

Dar nu numai faraonul.

Din dragoste pentru Nefertari

Unele scene o reprezintă pe regină în rol de gazdă, primind vizita personajelor divine. De necrezut ! În regatele vechi şi mijlociu (2778-1730 î.e.n.), nici un faraon n-a cutezat s-o înfăţişeze pe regină alături de el, în scenele oficiale, iar în regatul nou, înainte de Ramses II, doar „ereticul“ Ahnaton * a îndrăznit s-o facă. El a îngăduit ca soţia sa, celebra Nefertiti, să stea şi să fie reprezentată alături de faraon. După moartea lui Ahnaton, reacţia a fost însă violentă şi egiptenii s-au întors la tradiţie în formele ei cele mai severe. Dar Ramses nu s-a supus.

În scena masacrării prizonierilor, soţia lui Ramses, regina Nefertari, e plasată în spatele faraonului, dar aproape de el, primindu-l, şi ea, pe zeu. Imaginile de pe stîlpi sînt şi mai îndrăzneţe : ele îl reprezintă pe Horus, nici mai mult nici mai puţin decît aducînd omagii reginei !

Micul templu îşi întîmpină vizitatorii cu imaginea sculptată a reginei

Deasupra celor două porţi laterale, care dau spre vestibul, e gravat numele lui Nefertari. Şi aici, descifrînd orientarea celor două „cartuşe“ ornamentele conţinînd numele reginei, înţelegem că **ea, Nefertari, este divinitatea atotputernică a acestui sanctuar.** Dar nu cumva e o interpretare greşită ? O scenă din vestibul pune punctul pe i : ea înfăţişează două zeiţe, pe Isis şi Hathor, încoronînd-o şi divinizînd-o pe Nefertari. Regina priveşte spre stînga, ceea ce, ţinînd seama de locul în care se află, este o atitudine corespunzînd unei stăpîne a templului.

Această scenă este de o rară îndrăzneală în arta religioasă a Egiptului. Asimilarea unei regine cu divinităţile tradiţionale şi încoronarea ei potrivit unui ritual rezervat exclusiv faraonilor mărturiseşte, peste milenii, nu numai că Ramses II a cutezat să încalce dogmele, dar şi că acest faraon a nutrit o nemărginită dragoste şi admiraţie pentru Nefertari, soţia lui.

---

* Numele adoptat de faraonul Amenophis IV (1361-1340 î.e.n.) cunoscut şi ca Amenhotep IV.

ENIGME ALE ISTORIEI

Egiptologii au avut deci surpriza să constate că epoca lui Ramses, una din cele mai glorioase perioade din istoria Egiptului antic, a fost mai îndrăzneață decît s-a crezut. După eșecul lui Ahnaton, după reacția care a urmat inovațiilor lui, Ramses II nu s-a sfiit să se întoarcă la ele și să le impună. A făcut-o însă cu mai multă abilitate decît predecesorul său, căutînd să umanizeze și să simplifice norme cu mult prea rigide.

Ramses a avut și alte soții (cinci sau șase, după egiptologul J. Yoyotte). În templul mare, de pildă, alături de Nefertari se găsesc copiii altei neveste, pe nume Isetnofrat. În micul templu, Nefertari este înfățișată însă numai cu copiii ei. Imaginea acestei regine și numele ei revin cu insistență în toate încăperile, pe stîlpi, pe pereți. Aducerea ei în prim plan este intenționată : vizitatorii trebuie să înțeleagă, de la bun început, că aici, în micul templu de la Abu Simbel, ea este nu numai o divinitate absolută, dar și o soție unică. Acesta e un templu al feminității în general și al unei femei în special, al lui Nefertari, cea „cu chip frumos și veșminte alese", cum o descriu textele unor monumente ale epocii. Din această calitate pur terestră se desprinde și semnificația umană a micului templu.

D. DUMITRIU

Regina Nefertari e încoronată de două zeițe

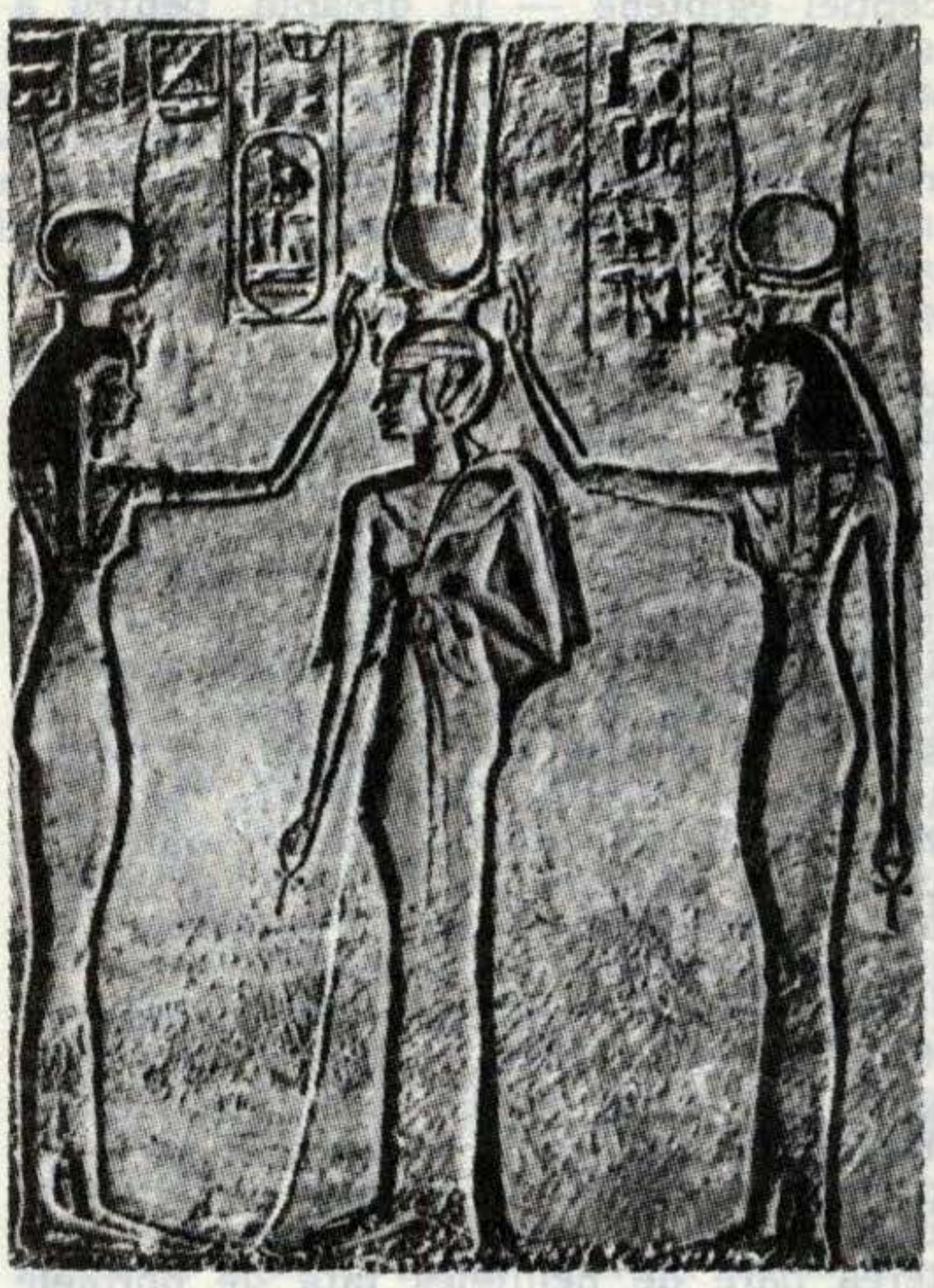

O năpăstuită a antichității

Despre Nefertiti se știa pînă acum că a fost soția faraonului Ahnaton, care a domnit 21 ani, pe la mijlocul secolului XIV î.e.n. Bustul ei, aflat la **Staatliche Museum** din Berlin, o înfățișează ca pe o femeie de o frumusețe ale cărei canoane au putut rezista celor mai schimbătoare gusturi, de-a lungul a mai bine de trei milenii.

Descoperiri recente par să indice, însă, că remarcabilele calități ale lui Nefertiti nu s-au limitat la atît. Arheologul american Ray Winfield Smith, de la Universitatea din Pennsylvania, este de părere că, trecînd sub tăcere celelalte merite ale reginei istoria a comis pînă acum una dintre marile sale nedreptăți.

Smith, care și-a încheiat cel de-al cincilea an de cercetări în Egipt, își bazează concluziile pe studierea unui număr de 35 000 blocuri de piatră, aparținînd unui templu închinat zeului Aton și construit la Karnak, pe locul fostei capitale Theba, în timpul domniei lui Ahnaton. Echipa de arheologi a folosit pe scară largă mașinile de calculat, pentru a interpreta reproducerile fotografice executate după vestigiile de calcar ale templului. Acesta nu a dăinuit decît două decenii, fiind dărîmat de un urmaș al lui Ahnaton. Cercetătorii au găsit numeroase fragmente în depozitele de la Karnak și Luxor, precum și în diferite muzee sau colecții particulare din Europa și Statele Unite.

Deși cele 35 000 blocuri nu reprezintă decît aproximativ 15 la sută din structura originală a lăcașului religios, Smith consideră că datele de care dispune îl îndrituiesc să afirme că adevăratul conducător al statului egiptean în perioada respectivă nu a fost Ahnaton, ci Nefertiti. Imaginile sale sînt mult mai frecvente decît cele ale faraonului în basoreliefurile templului, fapt demonstrativ pentru poziția de preeminență ocupată de ea și pînă atunci nemaiîntîlnită la nici o altă regină egipteană.

Dacă lucrurile stau așa, înseamnă că ei și nu lui Ahnaton, cum se credea pînă acum, i se datorează în mare măsură

răspîndirea cultului lui Aton (zeitate întruchipată de discul solar). Se știe că cultul lui Aton — una dintre primele religii monoteiste ale istoriei, dacă nu chiar prima — nu a dăinuit multă vreme : după moartea lui Ahnaton, urmașii săi au reintrodus politeismul, de unde și distrugerea templului consacrat în exclusivitate discului solar.

În sprijinul tezei sale, Smith mai aduce ca probă și vestigiile unei alte Capitale, construite în timpul domniei lui Ahnaton. Ele se găsesc în apropierea actualei localități Tell el Amarna, la circa 380 km de Theba. O inscripție gravată pe o piatră de hotar arată — după interpretarea arheologului american — că inițiativa ridicării noului oraș a aparținut tot lui Nefertiti. Descoperirea este cu atît mai im-

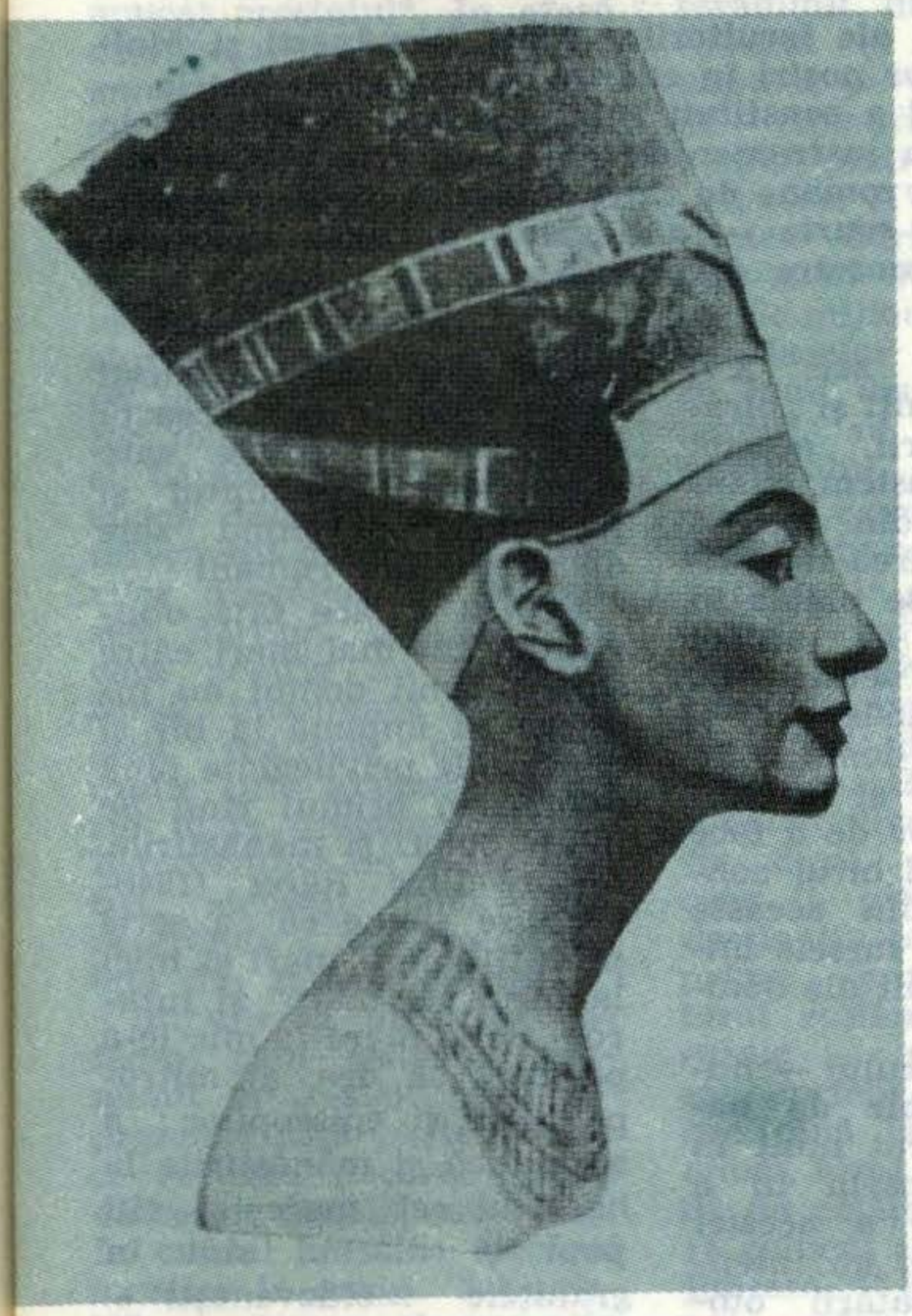

O frumusețe recunoscută de peste 3000 ani : Nefertiti...

portantă, cu cît nu se mai cunoaște nici un alt caz în care letopisețele de piatră ale Egiptului antic să înregistreze opiniile unei regine ca avînd la un moment dat prioritate față de cele ale soțului său.

Ca ultim argument, Ray Winfield Smith invocă însăși înfățișarea faraonului, așa

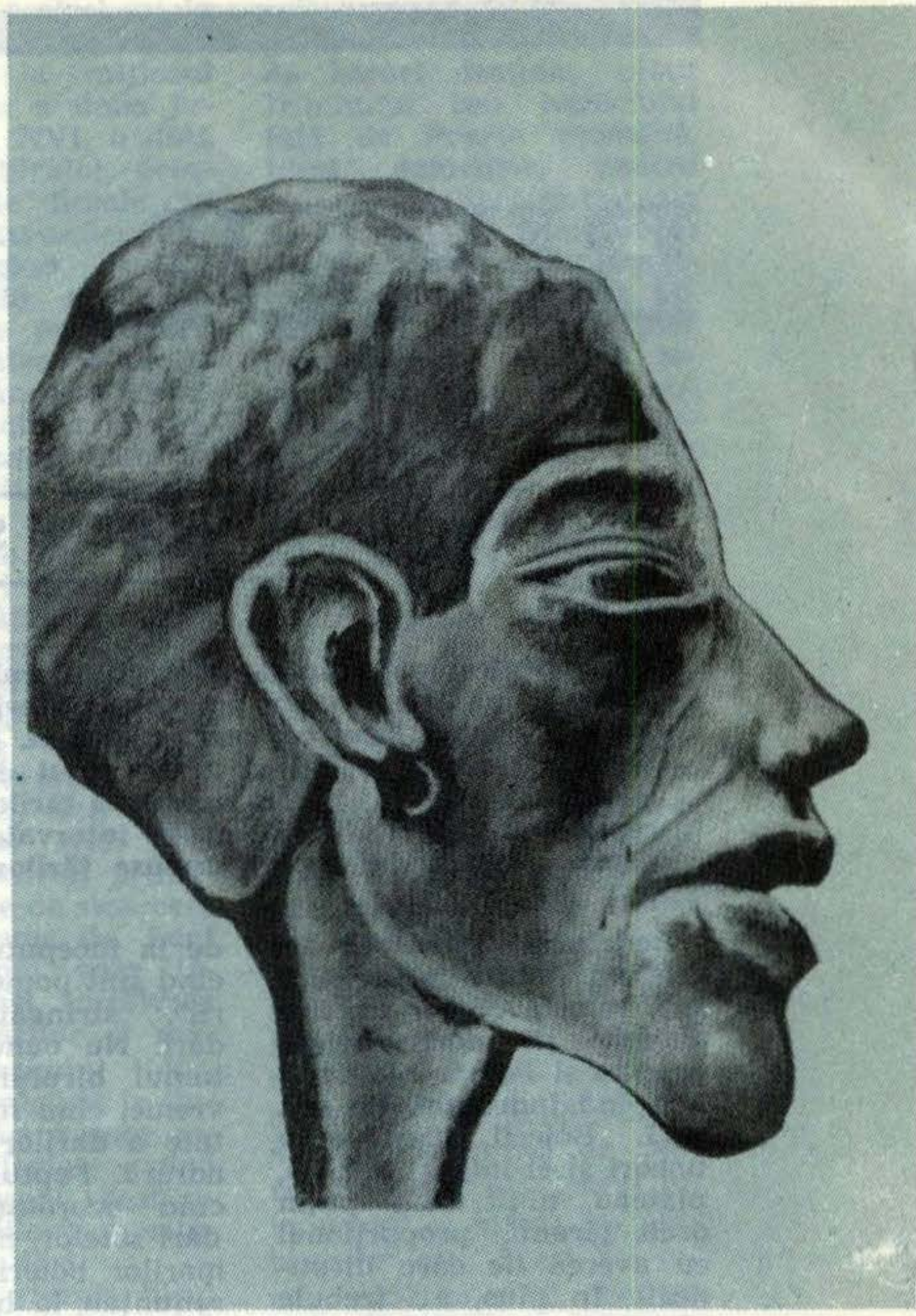

...și trăsăturile unui „tipic dezechilibrat glandular" : Ahnaton

cum reiese ea din statuile și basoreliefurile de la Karnak. Cu fața prelungă, bărbia proeminentă, buzele groase și urechile enorme, cu gîtul subțire, șoldurile late, coapsele groase și gambele anormal de subțiri, Ahnaton este caracterizat de Smith drept un „tipic dezechilibrat glandular". Lipsit de inteligență și ușor influențabil, el ar fi fost astfel dominat de puternica personalitate a reginei.

Lumea științifică nu s-a pronunțat încă asupra teoriilor avansate de echipa de arheologi din Pennsylvania. Dar nu e exclus ca dovezile aduse de ea și mai ales clișeele fotografice — dintre care unele reproduc grupuri de cîte 30 blocuri așezate în pozițiile lor inițiale — să repună în „drepturile" sale pe urgisita Nefertiti.

A. CARAIMAN

BIRUL

NICOLAE STOICESCU

Dintre numeroasele obligaţii fiscale ale locuitorilor Ţării Româneşti şi Moldovei — pe care le vom prezenta cititorilor noştri în cadrul Dicţionarului istoric — **birul a ocupat locul cel mai important. El a constituit sursa cea mai însemnată de venit a statului feudal şi a fost unul din instrumentele cele mai crîncene de exploatare a maselor ; după aservirea ţărilor române de către Imperiul otoman — perceput sub titluri diferite şi la intervale scurte — a devenit mijlocul principal pentru plata îndatoririlor impuse ţărilor noastre de Poartă.**

Beneficiarii sumelor mari de bani smulse locuitorilor sub numele de bir au fost domnii şi marii boieri, precum şi Poarta otomană, începînd îndeosebi din sec. XVI. Boierii, deşi erau uneori şi ei impuşi la dări, plăteau mult mai puţin decît ţăranii, proporţional cu averea de care dispuneau. În plus, nu trebuie să uităm că veniturile din care ei plăteau aceste biruri le realizau tot din munca ţăranilor, fie ca stăpîni feudali, fie ca mari dregători.

Aşadar, cel mai mult au suferit ţăranii, sau „birnicii", care întotdeauna au suportat greul obligaţiilor. S-au păstrat numeroase cîntece bătrîneşti şi haiduceşti, care ilustrează exploatarea fiscală şi lupta împotriva ei în evul mediu. Iată numai un exemplu :

Frunzuliţă de'nalt plop,
Peste mine a dat potop.
Am sfîrşit orice parale
Tot plătind la angarale.
Imi intră în casă zbirul
Vîndui vaca, plătii birul.

Numit uneori şi **dare** sau **dajdie,** birul este menţionat în documentele interne de la începutul sec. XV, cînd sînt pomeniţi şi „birarii", strîngătorii acestei dări. Nu cunoaştem cuantumul birului din această vreme, cînd marea majoritate a dărilor se plătea în natură. Faptul că, atunci cînd acordau scutiri de dări satelor, mănăstirilor şi marilor boieri, domnii nu renunţau la bir şi la obligaţia locuitorilor de a face oaste, denotă că birul constituia, încă din această vreme, una din sursele importante de venit ale domniei.

Cuantumul birului — numit acum şi **bir de haraci** — a crescut mult în sec. XVI, îndeosebi în a doua jumătate a acestei perioade, paralel cu intensificarea exploatării otomane. Dacă la mijlocul sec. XVI, locuitorii Ţării Româneşti plăteau cîte 60 aspri anual, către sfîrşitul aceluiaşi secol birul s-a urcat la 4 galbeni şi jumătate pe cap de locuitor, ceea ce reprezenta valoarea a 20 oi. Adăugînd la amintita sumă şi celelalte dări după avere, ca şi obligaţiile faţă de stăpînii feudali, înţelegem de ce multe gospodării ţărăneşti s-au ruinat în această epocă şi numeroase sate şi-au vîndut pămîntul şi libertatea, devenind sate de vecini sau rumâni.

Pentru a face faţă obligaţiilor tot mai mari către Poartă, unii domni au încercat să impună la bir şi categoriile privilegiate pînă atunci, în primul rînd pe marii boieri şi mănăstirile. Despre Iliaş Rareş (1546-1551) se spune că „a scris pe toţi boierii mari şi mici la birul cel mare" şi tuturor „de la mare la mic le-a poruncit să dea, şi mitropolitului şi episcopilor ; a scris încă şi mănăstirile la haraciul cel mare şi cîţi popi şi diaconi sînt în graniţele moldoveneşti" ★. Iar Mihnea Turcitul, domnul Ţării Româneşti (1577-1583 ; 1585-1591), declara cîteva decenii mai tîrziu că a impus şi pe marii boieri şi mănăstirile motivînd că nu o face pentru el, „ci pentru haraciul cinstitului împărat şi pentru nevoia şi greutatea Ţării Româ-

★ **Cronica lui Eftimie, în vol. Cronicile slavo-române, ed. P. P. Panaitescu, Buc., 1959, p. 120.**

neşti pe care o are de la turci" *.

Începînd din sec. XVI, documentele ne îngăduie să cunoaştem mai bine organizarea fiscală a ţării, care s-a păstrat cu unele schimbări pînă în sec. XIX **.

Impunerea locuitorilor birnici se făcea după aşa-numita „putere", de către dregători numiţi „răbojari", „crestători" sau „perepisnici". În sec. XV-XVI evidenţa plăţilor dărilor fiecărui locuitor era ţinută prin crestarea pe răboj, birnicii fiind obligaţi să plătească dările „unde i-au apucat crestatul". În afară de răbojari, mai existau organe de percepere, aşa-numiţii „birari" sau „dăbilari" (în Moldova) şi, din sec. XVI, organe de constrîngere, alcătuite din diverse categorii de slujbaşi ai domniei (armaşi, aprozi, slujitori etc.), care sileau pe locuitori la plata dărilor, folosind la nevoie forţa şi bătaia. Tot din această epocă datează şi primele informaţii despre rolul marilor dregători în strîngerea dărilor, operaţie din care aceştia au făcut o sursă însemnată de cîştiguri, realizate cele mai multe prin abuzuri. Fiecărui mare dregător domnul îi încredinţa un judeţ pentru strînsul unei dări, acordîndu-i aşa-zisa zeciuială din sumele strînse.

Impunerea birnicilor se făcea prin sistemul aşa-numit al „cislei", care reprezenta cota parte de bir ce revenea fiecărui judeţ, categorie fiscală, sau sat şi, în cadrul acestuia, fiecărui locuitor în parte. Tot „cislă" se numea şi operaţia de repartiţie a birului în cadrul satului. Sumele de bani datorate de locuitori erau înregistrate în catastifele vistieriei.

Pentru a sili birnicii să-şi plătească dările, domnia a folosit principiul răspunderii solidare a locuitorilor din acelaşi sat la achitarea lor, sistem ce a dăinuit pînă la mijlocul sec. XVIII. În a doua jumătate a sec. XVI, o dată cu creşterea birului, domnia şi organele fiscale au lărgit sfera răspunderii colective, obligînd rudele, vecinii, satele apropiate sau chiar pe proprietarii feudali să plătească dările celor fugiţi. Această formă de plată forţată a dărilor altora a căpătat denumirea foarte sugestivă de **năpastă** şi ea a devenit una din căile cele mai utilizate de boieri pentru a-şi mări proprietăţile în dauna ţărănimii libere. Expresia folosită şi azi „i-a căzut năpasta pe cap", aminteşte de vremurile triste ale acestei plăţi forţate.

În sec. XVII, cînd majoritatea dărilor erau percepute în numerar, principalele mijloace de stoarcere a uriaşelor sume de bani ce luau drumul spre Istanbul au fost creşterea numărului dărilor şi mărirea cuantumului lor, ajungîndu-se pînă şi la impunerea la dări a unor categorii privilegiate pînă atunci, îndeosebi desfiinţarea „sloboziilor", a satelor scutite de dări.

În această vreme, birul capătă diverse denumiri, fie după categoria celor care îl plăteau, fie după destinaţia ce o căpăta. Din prima grupă amintim: **birul roşilor, curtenia** sau **ruşala** — plătit de roşii sau curteni —, care ajungea pînă la 30-40 galbeni anual, **birul călărăşesc,** plătit de călăraşi care era de 11 galbeni anual, **birul slujitoresc,** *** **birul moldovenesc,** plătit de moldovenii trecuţi în Ţara Românească, **birul popilor** etc. Birurile mari plătite de curtenii şi slujitorii din această vreme au fost una din principalele cauze ale decăderii oastei de ţară în sec. XVII ****.

Din cea de-a doua categorie făceau parte: **birul de haraci** destinat plăţii tributului sau haraciului faţă de Poarta otomană, **birul datoriilor,** pentru plata datoriilor contractate de domni la Constantinopol îndeosebi la mezatul pentru ocuparea tronului, **birul oştii,** destinat plăţilor pentru oastea otomană, **birul zaherelii,** pentru aprovizionarea cu grîne a armatei otomane aflate în campanie, **birul şeicilor,** pentru construirea de corăbii necesare flotei otomane, **birul salahorilor,** pentru plata lucrătorilor ceruţi de turci la repararea cetăţilor şi podurilor, **birul viilor,** pentru lucrul viilor domneşti şi multe altele. Aceste denumiri ale birului erau înlocuite uneori cu numele de **bani (banii fînului, banii miriei sau mirisiei, banii poştei** sau **menzilului** etc.).

Sub diverse nume şi forme, în această vreme birul ajunge a fi plătit o dată sau chiar de mai multe ori pe lună, documentele amintind de „darea de lună" sau „birul lui ianuarie", „birul lui februarie" etc. Acest bir lunar, egal cu cîtul rezultat din împărţirea sumei anuale a birului la 12, se mai numea şi „...bir drept". Cînd nevoile vistieriei erau mai mari, birul drept se înmulţea cu 2, 3, 4 etc., după necesităţi.

Înmulţirea dărilor cuprinse sub numele de bir a provocat o creştere a cuantumului său total, care — după calculele cercetătorului D. Mioc — a ajuns în vremea domniei lui Matei Basarab (1632-1654) la o medie de 1 682 bani de gospodărie (circa 8 galbeni şi jumătate) sau de 200 galbeni anual de sat, o sumă enormă pentru vremea aceea.

Alte categorii de biruri vor fi înfăţişate în numerele viitoare.

---

* **Documente privind istoria României, B, veac. XVI, vol. V, p. 223.**

** **Această organizare a fost studiată temeinic de D. Mioc.**

*** **Birul plătit de slujitorii domneşti — n.a.**

**** **Despre aceste categorii principale de oşteni, vezi N. Stoicescu, Curteni şi slujitori, Buc., 1968.**

EROUL NECUNOSCUT

11 noiembrie 1920 : cortegiul funerar se îndreaptă către Arcul de Triumf

Memoriile unui veteran

G-ral M. OLTEANU

Din cele mai vechi timpuri şi la aproape toate popoarele a existat obiceiul de a-i sărbători pe comandanţii de oşti, care se întorceau biruitori din războaie. Această tradiţie s-a extins, treptat, asupra întregii oştiri victorioase, a tuturor celor ce participaseră la lupte. Ea s-a încetăţenit şi la noi, românii. Un simbol al acestei cinstiri îl constituie şi Arcul de Triumf din Bucureşti.

Îmi amintesc, cu emoţie şi legitimă mîndrie, că am avut şi eu deosebita cinste de a trece pe sub bolta monumentului bucureştean, pe cînd eram sublocotenent, la sfîrşitul primului război mondial. Am fost primiţi atunci de populaţia Capitalei, care ne aştepta, cu flori şi ovaţii emoţionante. Îmi mai aduc aminte — după 55 ani — pînă şi de acel imn, compus ocazional, întru cinstirea veteranilor din Bătălia Moldovei : ***„Se-ntorc vitejii din război / Urmaşi ai vechilor eroi. / Ei tricolorul zdrenţuit / A doua oară l-au sfinţit."***

După mai bine de un sfert de veac, la 23 August 1945, aveam să mai trec o dată pe sub arcada monumentului de la şosea ; eram colonel şi purtam uniforma de paradă a bravilor luptători din Garda călare, pe care am avut cinstea să-i comand, în zilele insurecţiei de la 23 August 1944, în rezistenţa opusă trupelor fasciste care urmăreau ocuparea Capitalei.

La această destinaţie a arcurilor de triumf, de care beneficiază supravieţuitorii victorioşi, francezii au adăugat şi pe aceea de glorificare a ostaşilor care şi-au dat viaţa pentru patrie. Astfel, cu peste 50 ani în urmă, sub Arcul de Triumf din piaţa pariziană Étoile-Charles de Gaulle au fost depuse osemintele unui ostaş anonim, străjuit de flacăra gloriei eterne. Acest soldat necunoscut întruchipa pe toţi cei care au căzut pe cîmpul de luptă şi n-au putut fi identificaţi. Aşa a înţeles poporul Franţei să-şi cinstească luptătorii, din rîndul cărora numai uriaşul cataclism din 1914-1918 a secerat 1 400 000. Acestei iniţiative şi modului în care a fost ea realizată le este consacrat un capitol din Memoriile *generalului Weygand, reunite în volumele* Istoria armatei *şi* Arcul de Triumf.

Colonel, comandant al unui regiment de cavalerie, Maxime Weygand a fost numit, în 1914, şef al Statului Major al Armatei IX, luînd parte la celebra bătălie de la Marna, iar în mai-iunie 1940, comandant suprem al forţelor armate franceze. În această calitate s-a pronunţat pentru semnarea armistiţiului cu Germania nazistă. A fost membru al guvernului de la Vichy, condus de Pétain şi Laval. În 1942 a fost însă arestat de hitlerişti şi deţinut pînă în 1945. Pentru meritele sale în război, cît şi pentru scrierile sale de specialitate a fost ales membru al Academiei Franceze.

Ca unul care l-am cunoscut pe generalul Weygand şi i-am ascultat prelegerile, pe cînd urmam cursurile Şcolii Superioare de Război din Franţa (1926-1928), am socotit interesant să redau un fragment din memoriile sale privind istoricul acestui monument. M-am adresat în acest scop d-lui Edouard Weygand, fiul generalului, precum şi editurii pariziene Flammarion care deţine, în exclusivitate, dreptul de a publica opera marelui soldat. Le mulţumesc, pe această cale, pentru amabilitatea cu care au răspuns, atît de prompt, dorinţei mele de a împărtăşi aceste fragmente revistei „Magazin istoric".

[...] În Franţa, prima ceremonie, aceea a alegerii Soldatului necunoscut, a avut loc la 10 noiembrie 1920, la Verdun. Nici un cadru n-ar fi fost mai potrivit ca acea fortăreaţă neînfrîntă *, unde ostaşii francezi au respins asalturile îndîrjite ale duşmanului, făcîndu-l, pentru întîia oară, să se îndoiască de victorie.

Ceremonia a fost prezidată de André Maginot, ministrul Pensiilor [ulterior ministru de Război şi creator al liniei de fortificaţii care i-a purtat numele]. Deputat şi subsecretar de stat la izbucnirea primului război mondial, el ţinuse să-şi facă datoria faţă de patrie, întocmai ca cel mai modest soldat. Şi astfel, la Verdun, în fruntea unui grup de voluntari,

* Bătălia de la Verdun a avut loc în februarie-noiembrie 1916. Pentru acest punct forte al întregului front francez, care apăra drumul spre Paris, francezii au pierdut 350 000 soldaţi (pierderile germane s-au cifrat la 600 000 soldaţi).

sergentul Maginot se ilustrase prin cîteva incursiuni îndrăzneţe şi fusese grav rănit [...]

La indicaţia sergentului-veteran André Maginot, din regiunile unde se desfăşuraseră luptele [...] fuseseră exhumaţi, la întîmplare şi în cel mai desăvîrşit secret, opt soldaţi francezi care n-au putut fi identificaţi. Unul fusese scos din pămînt loren, un altul căzuse chiar sub zidurile Verdunului ; al treilea fusese îngropat în Champagne ; al patrulea ucis la Chemin-des-Dames ; al cincilea venea din Île de France, unde căzuse, poate, printre primii ; alţii se odihneau pe cîmpul bătăliei de pe Somme şi din Artois ; ultimul, dezgropat în Flandra, primise lovitura mortală pe Yser, în hăţişurile de la Ypres sau pe pantele Kemmel-ului.

Osemintele lor au fost transportate în citadela de la Verdun şi aşezate într-o criptă a cazematei, în care sînt păstrate şi azi decoraţiile primite de eroica fortăreaţă.

La 10 noiembrie, la ceremonia funebră de la Verdun au asistat deputaţi, foşti luptători, mari mutilaţi, văduve de război [...] André Maginot s-a apropiat de soldatul care trebuia să aleagă, dintre cei opt eroi, pe acela ce avea să se odihnească sub bolta Arcului de Triumf. Pentru această misiune de onoare fusese desemnat soldatul Auguste Tain, al cărui tată căzuse şi el pe cîmpul de luptă.

— Soldat ! i s-a adresat Maginot. Ia acest buchet de flori, culese pe cîmpul de luptă de la Verdun, printre mormintele eroilor morţi pentru patrie. Îl vei depune pe unul dintre aceste opt sicrie şi acela va fi, de azi înainte, Soldatul necunoscut!

[...]Tain a depus florile, cu adîncă smerenie, pe al treilea sicriu din stînga.

În noaptea de 10-11 noiembrie osemintele eroului au fost aduse la Paris [...] Cortegiul s-a îndreptat, pe bulevardul Champs Elysées, către Arcul de Triumf. Depus sub bolta monumentului [...]. Soldatul necunoscut a poposit, pentru totdeauna, în locul de mare cinste pe care i l-a rezervat poporul francez, recunoscător.

Lucrările cavoului au fost terminate la 28 ianuarie 1921 şi sicriul Soldatului necunoscut a fost coborît în lăcaşul funerar în cadrul unei ceremonii sobre, dar emoţionante prin simplitatea ei. La 11 noiembrie 1923, la căpătîiul eroului s-a aprins flacăra eternă [...]

⊙ Clio anunţă ⊙ Clio anunţă ⊙ Clio anu

■ Picturi nipone în vîrstă de 1200 ani

La mijlocul lunii martie a acestui an, arheologii au făcut una dintre cele mai interesante descoperiri ale secolului nostru, pe teritoriul Japoniei. Autorii ei sînt membrii unui grup de cercetători de la Institutul de Studii Arheologice din Nara, străveche capitală niponă, situată în regiunea centrală a ţării.

Efectuînd excavaţii la Asuka, un sat care se află la sud de Nara, echipa de cercetători a abordat, la un moment dat, movila funerară cunoscută sub numele de tumulusul Takamatsuzuka. Movila măsoară aproape 19 m în diametru şi peste 5 m înălţime.

În interior, a fost găsit un mic „mausoleu" de piatră, lung de 2,5 m, lat de 1 m şi înalt de peste 1 m, adăpostind un scrin de lemn lăcuit. Pe tencuiala care acoperă pereţii interiori ai lăcaşului de piatră se găsesc picturi admirabil conservate, reprezentînd bărbaţi şi femei de diferite vîrste, precum şi animale reale sau fantastice, ca tigri şi dragoni.

Imaginile sînt executate în şase-şapte culori (cîteva chiar în nouă nuanţe diverse). Alături de ele, mai pot fi văzute un soare dintr-o placă de aur bătut, o lună din argint şi un fragment din bolta cerească, înfăţişînd printre altele Steaua Polară.

După analizele efectuate, s-a stabilit că toate aceste vestigii datează de la sfîrşitul sec. VII şi începutul sec. VIII e.n. Aşa cum subliniază Masao Suenaga, directorul Institutului de Studii Arheologice din Nara, atît stilul picturilor, cît şi vestimentaţia personajelor reprezentate scot în relief influenţa exercitată de culturile chineză şi coreeană asupra Japoniei din acea epocă.

După părerea lui Suenaga, picturile murale din tumulusul Takamatsuzuka pot fi comparate cu cele ale templului Horyuji, din Nara, care sînt considerate cele mai valoroase din Japonia.

Cărţi sosite la redacţie

Intrată în al 11-lea an de existenţă, **„Revue Roumaine d'Histoire"** continuă să facă cunoscute pe plan internaţional rezultate ale cercetării istorice din ţara noastră. Aceasta i-a fost, de altfel, şi misiunea atribuită la înfiinţare, în 1962. Publicînd, în limbi de circulaţie mondială, studii de istorie românească, **R.R.H.** contribuie substanţial la dezbaterea unor probleme actuale ale ştiinţei noastre istorice. Numărul de faţă conţine şapte studii — dintre care remarcăm : **Proiectele de organizare a Transilvaniei sub dominaţia Habsburgilor (1602-1604)** (M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru) şi **Poziţia diplomaţilor şi emisarilor britanici faţă de mişcarea unionistă din Principate** (Beatrice Marinescu).

Omagiat recent cu ocazia împlinirii a 85 ani de viaţă, **Ştefan Meteş,** autorul lucrării **EMIGRARI ROMANEŞTI DIN TRANSILVANIA ÎN SECOLELE XIII-XX (CERCETĂRI DE DEMOGRAFIE ISTORICĂ),** Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1971, se înscrie printre slujitorii de prestigiu ai ştiinţei istorice din ţara noastră din ultima jumătate de veac. Director al Arhivelor de Stat din Transilvania între anii 1922-1949, om de cultură şi publicist de înaltă ţinută, Ştefan Meteş şi-a dedicat puterea sa de muncă evocării unor figuri de seamă, momente şi fapte din trecutul poporului român.

In lucrarea de faţă sînt urmărite emigrările româneşti din Transilvania către Polonia sudică, judeţele din nord-vestul Ungariei, Moravia şi Silezia, Bulgaria şi Serbia, Rusia şi America de Nord, dar mai cu seamă, în covîrşitoare majoritate, către celelalte două ţări române. În urma prelucrării serioase, obiective şi critice, a unui vast material documentar, fenomenul emigrărilor e investigat minuţios în arii geografice şi sociale. Ni se pare însă prea succint tratat capitolul consacrat emigrărilor transilvănene în America de Nord şi remarcăm absenţa oricărei semnalări a emigrărilor dinainte de primul război mondial către America de Sud.

Lucrarea se înscrie în istoriografia noastră drept una din primele încercări de sinteză într-un capitol foarte puţin cercetat din trecutul poporului nostru.

R.T.

UN VOT DECISIV de dr. **Mihai Fătu** (colecţia **Biblioteca de istorie,** editată de Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Bucureşti, 1972) evocă momente din apriga confruntare dintre forţele democratice strînse în jurul P.C.R. şi cele ale reacţiunii, cu prilejul alegerilor parlamentare din noiembrie 1946. (Acestor evenimente revista noastră le-a consacrat două evocări în nr. 11/1971.)

DIPLOMAŢIA ROMÂNIEI ŞI PROBLEMA APĂRĂRII SUVERANITĂŢII NAŢIONALE ÎN PERIOADA MARTIE 1938-MAI 1940, de **Viorica Moisuc,** a apărut sub egida Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., în Biblioteca istorică a Editurii Academiei.

În baza unui bogat material de arhivă, în cea mai mare parte inedit, completat cu materiale străine — publicaţii oficiale diplomatice, memorii ale unor personalităţi politice etc. — autoarea pune în lumină activitatea diplomaţiei româneşti între anexarea Austriei de către Hitler şi succesul Blitzkriegului pe frontul occidental. În lucrare sînt reliefate şi urmărite eforturile abile şi stăruitoare ale politicii externe a României, politică eşuată, în cele din urmă, datorită atitudinii defetiste, antisovietice şi conciliatoare faţă de hitlerism a guvernelor britanic şi francez, care au abandonat practic pe foştii lor aliaţi din centrul şi sud-estul european expansionismului Germaniei hitleriste.

Ambiguitatea politicii externe şi interne a regelui Carol al II-lea şi a camarilei sale, anticomunismul lor, au făcut şi mai inevitabil acest eşec.

Paralel cu relatarea aspectelor diplomatice, lucrarea punctează, pe bază de documente de partid, articole din presa ilegală a P.C.R. şi din presa legală a epocii, atitudinea lucidă şi patriotică a comuniştilor în problemele fundamentale : suveranitatea, independenţa naţională, prevenirea războiului, unirea în luptă — pe plan intern şi internaţional — a tuturor forţelor împotriva fascismului.

Ca un merit al acestui amplu studiu de istorie diplomatică trebuie subliniată şi importanţa acordată faptelor şi documentaţiei economice.

poșta mi

Răspunzînd dorinței multora dintre cititorii noștri, începînd cu luna viitoare vom publica în fiecare număr cîte o reproducere în culori a unui celebru tablou istoric românesc sau străin.

UN RĂMĂȘAG PIERDUT

DAN FALCON, *din* București, str. Rahmaninov nr. 27 bis, *ne scrie* : „Sînt elev în clasa a VIII-a și mă pasionează foarte, foarte mult istoria. Am salutat cu mult entuziasm apariția «Magazinului istoric» care reia glorioasa tradiție deschisă de revista «Magazin istoric pentru Dacia» apărută acum 125-130 ani.

Din proprie inițiativă am întreprins un sondaj de opinie în rîndurile a 52 de cititori ai revistei «Magazin istoric», 49 din ei au apreciat-o ca excelentă, foarte bună, excepțională".

După ce ne face cîteva interesante sugestii în privința conținutului revistei, cît și a viitoarelor concursuri, prietenul nostru conchide : „Trei dintre colegii mei au făcut rămășag cu alți trei că nu o să-mi vadă niciodată numele publicat în «Magazin istoric». Să sperăm că cei dintîi nu vor cîștiga pariul".

După cum vezi, dragă Dane, nu l-au cîștigat.

IPOTEZĂ ȘI REALITATE

VICTOR ILIOIU, *din* comuna Schela, jud. Gorj, *„un cititor pasionat" al revistei noastre, dar și „un îndrăgostit al adevărului istoric", ne semnalează contradicții între cele două articole despre Alexandru Macedon din nr. 1/1972 al „Magazinului istoric".*

Contradicții există, într-adevăr, dar ele sînt intenționate. Căci, în Insomniile lui Alexandru cel Mare, *A. J. Toynbee nu s-a ocupat de realitatea istorică, ci de* ceea ce s-ar fi întîmplat dacă vestitul cuceritor ar fi avut o viață mai lungă *(așa cum se subliniază, de altfel, la p. 25, aliniatul 3 de jos). În acest articol avem de-a, face deci, cu o* ipoteză, *în vreme ce* A fost asasinat Alexandru cel Mare? *vorbește despre evenimente care au avut loc cu adevărat.*

Acum e clar?

COCOȘUL E CURCAN

AL. VASILESCU *din* București, *ne scrie următoarele în legătură cu cei 5 cocoși din India menționați de C. Rezachevici în articolul* Glorioasa pribegie a lui Mihai Viteazul *(nr. 3/1972, p. 60), în lista de provizii trimise lui Mihai Viteazul și soției sale :* „Cînd Columb a ajuns în America, s-a crezut că a ajuns în India. De acolo s-a adus pasărea de curte căreia, azi, îi spunem curcan. La început i s-a spus cocoș de India. În limba germană se spune și azi Indiane. Deci, la pagina respectivă a articolului, în loc de «5 cocoși de India» să se citească simplu «5 curcani» !".

Aveți perfectă dreptate, tovarășe Vasilescu. După cum vedeți, li se întîmplă și colaboratorilor noștri să confunde păsările domestice.

DOUĂ DIN CINCI SUTE

EMIL VALUTA, Ploiești *ne cere lămuriri în legătură cu inscripțiile de pe două cruci de piatră din Măculești-Ialomița și Drăgănești-Prahova :*

Astfel de cruci cu inscripții în caractere chirilice sînt foarte numeroase ; numai în Țara Românească există aproape 500 (datînd din veacurile XVI-XIX). Ele comemorează bătălii, marchează hotare de moșii, eliberarea din rumunie a unor sate etc. Deoarece nu dispunem de fotografii ale monumentelor care interesează pe cititorul nostru nu putem descifra conținutul inscripțiilor de pe ele. Putem cel mult să facem unele presupuneri. Astfel, în satul Drăgănești, jud. Prahova, amintit în documente la 1624, și unde se aflau în veacul XVII case ale boierilor Cantacuzini, sînt consemnate două cruci : una din 1655, ridicată în cinstea bătăliei de la Șoplea din același an și o altă cruce care data de la 1715. Poate că una din ele e cea care vă interesează.

PUTEREA DĂRUIRII

AL. SANDULESCU *din* București *ne-a trimis următoarea completare la articolul* Arme pentru insurecție, *publicat în nr. 3/1972:*

„«Tehnică» de legătură între celula U.T.C. din unitatea militară în care se afla sublocotenentul Al. Șiperco și Formațiunile de luptă patriotice a continuat să fie, și după întîlnirea cu C. Agiu, aceeași «Ana Valeria». În vîrstă de 19 ani, ea făcea legătura în dublu sens, aducînd materiale și instrucțiuni către celulă și ducînd înapoi valize cu explozivi, arme și muniții. Să nu uităm că această acțiune se petrecea în condiții foarte grele, în imediata apropiere a unui aeroport militar al naziștilor. Îmi amintesc de o împrejurare cînd «Ana Valeria» a stat ascunsă două zile și o noapte într-un vagon aflat pe o linie moartă, deoarece gara Titu fusese puternic bombardată și circulația trenurilor temporar întreruptă. Ea purta două valize încărcate cu arme care *trebuiau* să ajungă la destinație. Și au ajuns, cu toate că trenurile erau continuu verificate, călătorii legitimați și de multe ori percheziționați. Era nevoie de multă dîrzenie, sînge rece și mai ales dăruire față de cauză.

Fiecare din cele cîteva transporturi care i-au fost încredințate a ajuns la destinație".

FIII FELDMAREȘALULUI

MIRCEA TRIANDAF, *din* Suceava, *vrea să afle dacă* „e adevărat că cei doi fii ai feldmareșalului von Paulus, învinsul de la Stalingrad, au fost arestați de naziști ca urmare a eșecului suferit de tatăl lor."

Să începem cu o precizare : în ciuda unei păreri destul de răspîndite, chiar printre istoricii militari, Friedrich-Wilhelm-Ernst Paulus nu era de origină nobiliară, deci numele său nu purta particula von. *Născut la 23 septembrie 1890, ca fiu al unui casier la Școala de corecție din orășelul Breitenau-Gersagen (fosta provincie Hesse-Nassau), el a încercat mai întîi să intre în marină. Nu a fost admis tocmai din cauza modestei sale poziții sociale — obstacol hotărîtor în Germania lui Wilhelm II — și s-a înscris la Școala de ofițeri de infanterie. Locotenent-colonel (1934), colonel și șef de stat major al forțelor blindate (1935), general-maior și șef al statului-major al Armatei 6 (1939), Paulus a trecut la comanda acestei armate în 1942, după moartea generalului von Reichenau.*

Căsătorit la 4 iunie 1912 cu Elena Constanța Rosetti-Solescu, fiica unui fost consul general român în Germania și a Ecaterinei Ghermani (indicată eronat drept soția feld-

mareşalului în lucrarea lui William Shirer despre cel de-al treilea Reich), Paulus a avut trei copii : Olga, născută în 1914, şi doi gemeni Friedrich şi Ernst-Alexander (1918). In 1944, Friedrich, care avea gradul de căpitan, a căzut în bătălia de la Anzio-Nettuno (Italia). Căpitan şi el, Ernst-Alexander, a fost arestat de nazişti atunci cînd tatăl său, prizonier în U.R.S.S., a început să activeze în cadrul Comitetului antifascist german, organizat în rîndul foştilor soldaţi şi ofiţeri ai Wehrmacht-*ului.*

Cîteva dintre amănuntele de mai sus au fost extrase din publicaţiile „Miroir de l'Histoire" (nr. 266/1972) şi „Storia Illustrata" (nr. 172/1972).

CU MULŢUMIRI

FEKETE FLORIAN, impiegat de mişcare C.F.R. *din* Oradea, *ne sugerează cîteva interesante teme din istoria naţională şi universală. Mulţumindu-i pentru sugestii, îi amintim că, în legătură cu demascarea crimelor mişcării legionare, am publicat numeroase materiale, printre care :* Garda de fier sub judecata istoriei ; 21-23 ianuarie 1941 : *iureşul sîngeros al rebeliunii legionare ;* Naşii *ş.a. „Magazin istoric" nr. 1/1971.*

Cît despre Richard Sorge, sîntem la curent cu speculaţiile de tip senzaţionalist făcute pe marginea sfîrşitului său. Dar adevărul istoric este necruţător : viteazul patriot sovietic a murit executat, în condiţiile relatate de noi („Magazin istoric", nr. 5/1971).

*

GHEORGHE PLETEA RĂCĂUŢI, *din* comuna Ştefan cel Mare — Bacău, învăţător pensionar, *ne scrie următoarele :* „Sînt un vechi abonat la revista «Magazin istoric» pe care o citesc cu mult interes şi de care nu cred că mă voi despărţi pînă la sfîrşitul vieţii.

In adevăr, această revistă este o oglindă fidelă care îţi dezvăluie pagini neştiute sau de mult uitate, te face să te bucuri de victoriile poporului nostru sau să te întristezi de nenorocirile şi opreliştile prin care a trecut".

Mulţumim pentru aprecieri şi vom ţine seama de propunerile făcute, unele dintre ele (Avram Iancu) intrînd chiar în preocupările noastre din acest an. Din păcate nu vă putem satisface cerinţa de a nu mai publica rubrica enigmistică, deoarece foarte mulţi cititori sînt partizanii ei convinşi.

*

ION BELOIU, *din* Bucureşti, *ne semnalează, în legătură cu articolul...* Dintr-o cronică a jertfei şi demnităţii comuniste *(nr. 3/1972) de N. Tomoş, G. Ureche şi M. Al. Ştefan, că la p. 9, în loc de Ion, trebuie citit* Mihail Dragomirescu, *iar la p. 13, în loc de Gheorghe Thomas —* Gavrilă Gabor.

Mulţumim pentru sesizare.

UN SIGILIU PREA „APĂSAT"

Prof. VIRGIL ANDRONESCU — Craiova : *Aveţi dreptate. Intenţia machetatorului nostru a fost să înfrumuseţeze pagina respectivă, printr-o amprentă de culoare* deschisă, *astfel ca textul să se poată citi. Pe unele exemplare, însă, ca acel ajuns la dv. cerneala s-a impregnat prea puternic, acoperind scrisul. Vă cerem scuze dv. şi celorlalţi cititori pentru acest sigiliu prea apăsat, acolo unde nu trebuie, exces de zel la care tipografia a adăugat greşeala de a inversa clişeul.*

RECITIŢI-NE !

NICOLAE POPESCU, Titu : *Am scris despre geograful persan Gardizi în „Magazin istoric", nr. 9/1971, pp. 76-78 ;* **ECATERINA CODĂU**, Arad : *o notă despre Ecaterina Teodoroiu apărută în „Magazin istoric", nr. 12/1971, p. 92 ;* **EMILIAN ICLOZAN**, Lugoj : *Vlad Ţepeş a constituit tema a două articole apărute în revista noastră : unul în „Magazin istoric", nr. 10/1969 şi altul în nr. 6/1970.*

N. MINEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR AL REVISTEI

● Istoria nouă pe pămîntul românesc ● Poemele homerice, tracii şi străvechea lor moştenire ● Căderea Bastiliei ● Doi mari prieteni : Ştefan Gheorghiu şi Panait Istrati ● Tinereţea lui Avram Iancu ● Jurămîntul olimpic acum... 2700 ani ● Ziarul englez „Times" despre memorabilele lupte de la Mărăşti-Mărăşeşti-Oituz, 1917 : „Românii s-au bătut cu un eroism mai presus de orice laudă" ● Ultimele clipe ale lui Mahatma Gandhi ● Peste 600 savanţi într-un erudit colocviu consacrat lui Ovidiu ● Cînd s-a tipărit prima carte bucureşteană ? ● Roma, anul 999 : sfîrşitul lumii nu a avut loc ● Cîştigătorul ia tot în drumul către... Casa Albă ● Cuirasatul „Deutschland" — o biografie lipsită de glorie ● Cîştigătorii concursului organizat de revista „Magazin istoric" ●

CONTENTS

RADU VULPE Tomis — Constanţa (4th-6th Centuries) ..2
M. ŞTEFAN, F. TĂNĂSESCU Romanian Professors and Students Struggle for a Change (1930-1940) 8
N.S. DERJAVIN The Thracians 12
ION COMAN The Case Stere — An Example of Petty Politics in 1930 Romania.....18
BISTRA TSVETKOVA 1444: Iancu of Hunedoara's Fight against the Ottomans.....24
* In the First Years of Struggle of the Italian Communists..37
A. SIMION Misunderstandings between Hitler and Mussolini 38
AUGUSTIN Z.N. POP The Former Prefect of Muscel Narrates (1848).....45
TIBERIU AVRAMESCU C. Mille's Political Joke (1882)....50
ANDREI SILARD Kemal Mustapha — „Father of the Turks" 52
AUREL DECEI Incidents and Events in the History of Coffee 57
NADIA ANGHELESCU Harun ar-Rashid between Myth and Reality 64
H. DUMITRU Love Affairs of Carol II (1916-1919) 70
MARIN M. BRANIŞTE, GH. PÂRNUŢĂ Matei Basarab Administers Justice (1645-1653)....76
CLAUDE CHAMBARD The Fascists Leave Napoleon's Island 78
LAJOS ELEKES The Romanian-Magyar Friendship in Historical Perspective 86
NICOLAE STOICESCU The Tax — 15th-17th Centuries 92
M. OLTEANU The Unknown Warrior 94

SOMMAIRE

RADU VULPE Tomis — Constanţa (IVe-VIe siècles) 2
M. ŞTEFAN, F. TĂNĂSESCU Les professeurs et les étudiants roumains en lutte (1930-1940) ..8
N.S. DERJAVIN Les Thraces..12
ION COMAN Le cas Stere — Un exemple de menée politique dans la Roumanie de 1930....18
BISTRA TSVETKOVA 1444: La lutte de Iancu de Hunedoara contre les Ottomans.....24
* Pendant les premières années de lutte des communistes italiens 37
A. SIMION Désaccords entre Hitler et Mussolini.....38
AUGUSTIN Z.N. POP L'ancien préfet de Muscel raconte (1848) 45
TIBERIU AVRAMESCU La farce politique de C. Mille (1882)..50
ANDREI SILARD Kémal Mustapha — „le père des Turcs"..52
AUREL DECEI Petits et grands évènements dans l'histoire du café 57
NADIA ANGHELESCU Harun ar-Rachid entre le mythe et la réalité 64
H. DUMITRU Aventures amoureuses de Carol II (1916-1919) 70
MARIN M. BRANIŞTE, GH. PÂRNUŢĂ Matei Basarab rend la justice (1645-1653) 76
CLAUDE CHAMBARD Les fascistes quittent l'île de Napoléon 78
LAJOS ELEKES L'amitié roumano-hongroise dans la perspective historique 86
NICOLAE STOICESCU L'impôt — XVe-XVIIe siècles 92
M. OLTEANU Le soldat inconnu 94

СОДЕРЖАНИЕ

РАДУ ВУЛПЕ Томис-Констанца (IV-VI-ой в) 2
М. ШТЕФАН, Ф. ТЭНЭСЕСКУ Румынские преподаватели и студенты в борьбе (1930-1940)8
Н.С. ДЕРЖАВИН Объединенные фракийцы были бы непобедимы 12
ИОН КОМАН Дело Стере — пример ведения политики в Румынии 1930-го г.....18
БИСТРА ЦВЕТКОВА 1444-ый г.: борьба Янку из Хунедоары против турков 24
* Первые годы борьбы итальянских коммунистов 37
А. СИМИОН Противоречия между Гитлером и Муссолини 38
А.З.Н. ПОП Рассказывает бывший префект Мусчела (1848) 45
ТИБЕРИУ АВРАМЕСКУ К. Милле и его политический фарс (1882) 50
АНДРЕЙ СИЛАРД Кемал Мустафа, «отец турков».....52
АУРЕЛ ДЕЧЕЙ Большие и малые происшествия в истории кофе 57
Н. АНГЕЛЕСКУ Гарун ар-Рашид — легенда и быль ..64
Х. ДУМИТРУ Любовные приключения Карола II-го (1916-1919) 70
МАРИН М. БРАНИШТЕ, Г. ПЫРНУЦЭ Матей Басараб добивается справедливости (1645-1653) 76
К. ШАМБАР Фашисты покидают остров Наполеона 78
Л. ЕЛЕКЕШ Румыно-венгерская дружба в исторической перспективе 86
Н. СТОИЧЕСКУ Дань в XV-XVII-ых веках 92
М. ОЛТЯНУ Неизвестный солдат 94

INHALT

RADU VULPE Tomis — Constanţa (4.-6. Jhrdt.) 2
M. ŞTEFAN, F. TĂNĂSESCU Die rumänischen Professoren und Studenten im Kampf (1930-1940) 8
N.S. DERJAVIN Die Thraken 12
ION COMAN Der Fall Stere — ein Beispiel der politischen Missbräuche im Rumänien von 1930 18
BISTRA TZVETKOVA 1444: Der Kampf Iancus von Hunedoara gegen die Ottomanen.....24
* In den Anfangsjahren des Kampfes der italienischen Kommunisten 37
A. SIMION Missverständnisse zwischen Hitler und Mussolini 38
AUGUSTIN Z.N. POP Der ehemalige Präfekt von Muscel erzählt (1848) 45
TIBERIU AVRAMESCU C. Milles politischer Streich (1882)..50
ANDREI SILARD Kemal Mustapha — „Der Vater der Türken" 52
AUREL DECEI Zwischenfälle und Ereignisse in der Geschichte des Kaffees 57
NADIA ANGHELESCU Harun ar-Raschid zwischen Mythos und Wahrheit 64
H. DUMITRU Aus den Liebesgeschichten Carols II (1916-1919) 70
MARIN M. BRANIŞTE, GH. PÂRNUŢĂ Matei Basarab hält Gericht (1645-1653) 76
CLAUDE CHAMBARD Die Faschisten verlassen Napoleon's Insel 78
LAJOS ELEKES Die rumänisch-ungarische Freundschaft aus historischer Perspektive 86
NICOLAE STOICESCU Die Steuer — 15.-17. Jhrdt 92
M. OLTEANU Der unbekannte Held.....94

ABONNEMENTS: ROMPRESFILATELIA — Serviciul Import — Export presă, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, str. Onești, nr. 5 — Sectorul 1. Oficiul poştal Nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ştefan Sorin Gorovei, Vasile Şimandan, I. M. Ştefan, Marian Ştefan, Valentin Urum, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti